

International Federation of
Library Associations and Institutions

IFLA Iskolai könyvtári útmutató

Írta az IFLA Iskolai Könyvtári Szekciójának Állandó Bizottsága

Szerkesztette: Barbara Schultz-Jones és Dianne Oberg az Iskolai Könyvtárosok Nemzetközi Szervezete Végrehajtó Bizottságának közreműködésével

2., átdolgozott kiadás

2015. június

Jóváhagyta az IFLA Szakmai Bizottság

Magyarra fordította: Bognárné dr. Lovász Katalin

Fordítás dátuma: 2016. november

International Federation of Library Associations and Institutions, 2015.

A fordítás alapjául szolgáló eredeti kiadás:

Schultz-Jones, Barbara - Oberg, Dianne (szerk., 2015): IFLA School Library Guidelines, 2. átd. kiad., Hága, International Federation of Library Associations and Institutions, 69 p., URL: <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf> Utolsó letöltés: 2015.10.03.

Jelen dokumentum szövege angol eredetiből készült így különbözhet attól.
A fordítás csak tájékoztató jellegű.

Fordította:

Bognárné dr. Lovász Katalin

Lektor:

dr. Murányi Péter

Tördelőszerkesztő:

Dömsödy Andrea

A fordítást támogatta az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet TÁMOP-3.1.15-14-2014-0001 „Köznevelési reformok operatív megvalósítása” c. projektje.

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

ISBN 978-963-88046-6-2

Megjelent 2016-ban, a Könyvtárosnások Egyesülete fennállásának 30. évében.

Felelős kiadó a Könyvtárosnások Egyesületének elnöke
www.ktep.hu

© 2015 by International Federation of Library Associations and Institutions. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 3.0 (Unported) license. To view a copy of this license, visit: creativecommons.org/licenses/by/3.0

IFLA P.O. Box 95312 2509 CH Den Haag Netherlands
www.ifla.org

Tartalom

Tartalom.....	3
Előszó.....	5
Vezetői összefoglaló.....	6
Ajánlások.....	9
Bevezető.....	11
Gondolkodjunk globálisan.....	12
Cselekedjünk lokálisan.....	13
1. fejezet Az iskolai könyvtár küldetése és céljai.....	15
1.1 Bevezetés.....	15
1.2 Környezet.....	15
1.3 Az iskolai könyvtár fogalma.....	15
1.4 Az iskolai könyvtár szerepe az iskolán belül.....	17
1.5 A hatékony iskolai könyvtári program megvalósulásához szükséges feltételek.....	17
1.6 Az iskolai könyvtár víziója.....	18
1.7 Az iskolai könyvtár küldetésnyilatkozata.....	18
1.8 Az iskolai könyvtár szolgáltatásai.....	18
1.9 Az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és programjainak értékelése.....	19
Hasznos források.....	19
2. fejezet Az iskolai könyvtár működésének jogi és gazdasági keretei.....	21
2.1 Bevezetés.....	21
2.2 Jogi alapok és kérdések.....	21
2.3 Etikai alapok és kérdések.....	21
2.4 Az iskolai könyvtárak fejlesztésének infrastrukturális támogatása.....	22
2.5 Irányelvek.....	23
2.6 Tervezés.....	23
2.7 Finanszírozás.....	24
Hasznos források.....	25
3. fejezet Az iskolai könyvtár emberi erőforrásai.....	26
3.1 Bevezetés.....	26
3.2 Személyzeti szerepek és indoklás.....	26
3.3 Az iskolai könyvtáros definíciója.....	26
3.4 Az iskolai könyvtári feladatok ellátásához szükséges kompetenciák.....	27
3.5 Az iskolai könyvtárosok szerepei.....	28
3.5.1 Oktatás.....	28
3.5.2 Könyvtármenedzsment.....	29
3.5.3 Irányítás és együttműködés.....	29
3.5.4 Közösségi szerepvállalás.....	30
3.5.5 A könyvtári programok és szolgáltatások népszerűsítése.....	30
3.6 A könyvtáros asszisztens szerepei és kompetenciái.....	31
3.7 Az iskolai könyvtári önkéntesek szerepei és kompetenciái.....	31
3.8. Etikai kívánalmak.....	32
Hasznos források.....	32

4. fejezet Az iskolai könyvtár fizikai és digitális erőforrásai	34
4.1 Bevezetés	34
4.2 Tárgyi eszközök.....	34
4.2.1 Elhelyezés és helyszín.....	34
4.2.2 A könyvtár elrendezése	35
4.2.3 Fizikai és digitális (online) hozzáférés.....	35
4.3 Állományfejlesztés és állománymenedzsment	35
4.3.1 Gyűjtőköri szabályzat és folyamatok	36
4.3.2 A digitális forrásokkal kapcsolatos kérdések.....	37
4.3.3. Állománygyarapítási irányelvek.....	38
4.3.4 Forrásmegosztás.....	38
Hasznos források.....	39
5. fejezet Programok és tevékenységek az iskolai könyvtárban.....	41
5.1 Bevezetés	41
5.2 Programok és tevékenységek.....	42
5.3 Az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése	42
5.4 A média- és információs műveltség oktatása	44
5.5 Kutatásalapú tanulási modellek.....	45
5.6 Technológiai integráció	47
5.7 A tanárok szakmai fejlődése	48
5.8 Az iskolai könyvtáros tanításban betöltött szerepe.....	48
Hasznos források.....	49
6. fejezet Az iskolai könyvtár értékelése és közönségkapcsolati tevékenysége	50
6.1 Bevezetés	50
6.2 Az iskolai könyvtár értékelése és a tényekre alapozott gyakorlat.....	51
6.3 Az iskolai könyvtár értékelésének megközelítései.....	51
6.3.1 A program minősége	51
6.3.2. Az érintettek véleménye.....	52
6.3.3 A program tartalma.....	52
6.3.4 A program hatása	53
6.3.5 Tényekre alapozott gyakorlat	54
6.4 Az iskolai könyvtár értékelésének hatása.....	54
6.5 Az iskolai könyvtár közönségkapcsolatai	54
6.5.1 Népszerűsítés és marketing	55
6.5.2 Érdekképviselőt	55
Hasznos források.....	56
Glosszárrium	58
Bibliográfia.....	62
A) Melléklet Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata (1999).....	65
B) Melléklet Az iskolai könyvtár költségvetési terve.....	68
C) Melléklet A kutatásalapú tanulás oktatási modelljei.....	69
D) Melléklet Ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez (Kanada)	70
E) Melléklet Iskolai könyvtári értékelő lista iskolaigazgatók részére	72

Előszó

Ez az útmutató az IFLA és UNESCO iskolai könyvtári útmutatójának (The IFLA/UNESCO School Library Guidelines) 2., javított kiadása. Az első kiadást 2002-ben dolgozta ki az IFLA Iskolai Könyvtári Szekciója, amelyet akkor Iskolai Könyvtárak és Forrásközpontok Szekciójának neveztek. Ez az útmutató azért készült, hogy támogassa az iskolai könyvtáros szakembereket és az oktatási döntéshozókat abban az erőfeszítésükben, hogy gondoskodjanak arról, hogy minden diák és tanár hozzájusson olyan hatékony iskolai könyvtári szolgáltatásokhoz és programokhoz, amelyeket képzett iskolai könyvtárosok nyújtanak számukra.

Ez a javított útmutató beszélgetések, viták és tárgyalások végeredményeként alakult ki, amelyeken számos országból érkező szakemberek vettek részt. Az IFLA konferenciák idején műhelybeszélgetéseket folytattak, évközi találkozásokon vettek részt, a szöveget folyamatosan személyes és online kommunikáció útján javították. A szerkesztők hálásak az IFLA Iskolai Könyvtári Szekciója állandó bizottsága tagjainak és az iskolai könyvtárak nemzetközi szervezete (International Association of School Librarianship, IASL) végrehajtó bizottságának épp úgy, mint a nemzetközi iskolai könyvtári közösség más tagjainak, akik megosztották velünk szakmai tudásukat és a projekt iránt érzett szenvedélyüket. Hálásak vagyunk az IFLA öslakosok ügyeivel foglalkozó csoportjának (IFLA Indigenous Matter Special Interest Group) minden kommentjéért és véleményéért, amelyek megfelelő módon fel is használtunk az útmutatóban.

Köszönet az IFLA Iskolai Könyvtári Állandó Bizottság tagjainak és tisztviselőinek: Nancy Achebe (Nigéria), Tricia Adams (Egyesült Királyság, információs koordinátor és szerkesztő), Lisa Åström (Svédország), Lesley Farmer (USA, blog/hírlevél szerkesztő), Karen Gavigan (USA), Rei Iwasaki (Japán), Mireille Lamouroux (Franciaország), Randi Lundvall (Norvégia), Danielle Martinod (Franciaország), Luisa Marquardt (Olaszország), Dianne Oberg (Kanada, titkár), Barbara Schultz-Jones (USA, elnök) és Annike Selmer (Norvégia). Levelező tagoknak: Lourense Das (Hollandia), Patience Kersha (Nigéria), B. N. Singh (India), Diljit Singh (Malájzia). Az IASL vezetőinek és tisztviselőinek: Lourdes T. David (Fülöp-szigetek), Busi Diamini (Dél-Afrikai Köztársaság), Nancy Everhart (USA) Elizabeth Greef (Ausztrália, alelnök), Madhu Bhargava (India), Kay Hones (USA, alelnök), Geraldine Howell (Új-Zéland), Katy Manck (USA), Luisa Marquardt (Olaszország), Dianne Oberg (Kanada), Diljit Singh (Malájzia, elnök), Ingrid Skirrow (Ausztria), Paulette Stewart (Jamaika) és Ayse Yuksel-Durukan (Törökország). További kollégáknak, akik az útmutató elkészítésének különböző fázisaiban szintén nagyban hozzájárultak a munkához: Ingrid Bon (Hollandia), Foo Soo Chin (Szingapúr), Kámán Veronika (Magyarország), Susan Tapulado (Fülöp-szigetek), Ross Todd (USA) és Gloria Trinidad (Fülöp-szigetek).

Barbara Schultz-Jones, elnök
Dianne Oberg, titkár
IFLA Iskolai Könyvtári Szekció

2015. június

Vezetői összefoglaló

Az IFLA és UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata (IFLA/UNESCO School Library Manifesto). Az iskolai könyvtáraknak világszerte ugyanaz a közös céljuk, amelyet az IFLA és UNESCO 1999-ben kiadott közös iskolai könyvtári nyilatkozatában megfogalmaztak. Az iskolai könyvtárak munkatársai támogatják az ENSZ gyermekek jogairól szóló deklarációja (1959), az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezménye (1989) és az ENSZ őslakosok jogairól szóló deklarációja (2007) és az IFLA által megfogalmazott alapértékeket. A Nyilatkozat úgy tekint az iskolai könyvtárakra, mint az oktatás és tanulás fejlesztésének hajtóerejére az egész iskolai közösségben, az oktatók és a diákok számára egyaránt.

Iskolai könyvtári útmutató. Minden útmutató kompromisszumot jelent a között, amit szeretnénk megvalósítani, és amit valójában várhatunk, hogy megvalósulhat. Ennek a dokumentumnak a megalkotóit az iskolai könyvtárak küldetése és az általuk képviselt értékek inspirálták, és felismerték, hogy az iskolai könyvtárak személyzetének és az oktatási döntéshozóknak még a jól ellátott és támogatott iskolai könyvtárakban is küzdeniük kell azért, hogy megfeleljenek az iskolai közösség oktatási szükségleteinek, és figyelmesen reagáljanak a változó információs környezetre, amelyben dolgoznak.

Az iskolai könyvtárak célja. Minden iskolai könyvtár célja az, hogy olyan információs műveltséggel rendelkező diákokat képezzenek, akik a társadalom felelős és etikus tagjai. Az információs műveltséggel rendelkező diákok kompetens, önálló tanulók, akik tudatában vannak információs igényeiknek, és aktívan bekapcsolódnak az eszmék világába. Problémamegoldó képességeikben magabiztosságot mutatnak, és tudják, hogyan találják meg a releváns és megbízható információkat. Képesek használni a technológiai eszközöket az információk megszerzéséhez és az általuk tanultak megosztásához. Minden helyzetben biztosak magukban, még akkor is, amikor több válasz is lehetséges, vagy akkor is, amikor egyáltalán nincsen válasz. Magas szinten dolgoznak és minőségi munkákat készítenek. Az információs műveltséggel rendelkező diákok rugalmasak, és képesek arra, hogy a változásokhoz alkalmazkodjanak, és önállóan és csoportban is jól tudnak dolgozni.

Az iskolai könyvtárak működési keretei. Az iskolai könyvtárak a helyi, regionális és nemzeti hatóságok által meghatározott keretek között működnek annak érdekében, hogy egyenlő lehetőséget biztosítsanak a tanuláshoz és olyan készségek kifejlesztéséhez, amelyek szükségesek a tudástársadalomban való részvételre. Annak érdekében, hogy az iskolai könyvtárak meg tudjanak felelni a folyamatosan változó oktatási és kulturális környezetnek, szükségük van a törvényi szabályozás támogatására és állandó költségvetésre.

Az iskolai könyvtárak etikai keretek között is működnek, amelyek tekintettel vannak a diákok és a tanulóközösség egyéb tagjainak jogaira és kötelességeire. Mindenkinnek, aki iskolai könyvtárban dolgozik, beleértve az önkénteseket, kötelessége, hogy magas szintű etikai kívánalmaknak feleljen meg, amikor egymással vagy az iskolai közösség tagjaival foglalkoznak. Igyekeznek a könyvtárhasználók jogait a saját kényelmük elé helyezni, és nem engedik, hogy a saját meggyőződésük és elképzeléseik befolyásolják őket a könyvtári szolgáltatások nyújtásában. Minden gyermekkel, fiatallal és felnőttel egyenlően bánnak függetlenül a képességeiktől és háttérüktől, biztosítva mindenkinnek a magánszférához és a tudáshoz való jogot.

Az iskolai könyvtár munkatársai. Mivel az iskolai könyvtár feladata az oktatási és tanulási folyamatok támogatása, az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és tevékenységeinek olyan szakszemélyzet irányítása alatt kell állnia, akik a tanárokkal azonos végzettséggel és felkészültséggel rendelkeznek. Ahol az iskolai könyvtárostól elvárják, hogy vezetői szerepet is betöltsön, ugyanolyan végzettséggel és felkészültséggel kell rendelkeznie, mint más vezetőknél az iskolában. Ideális esetben az iskolai könyvtár mindennapi működtetésében adminisztrációs és technikai támogatást nyújtó képzett személyzet is részt vesz, így biztosítva azt, hogy az iskolai könyvtárosnak elegendő ideje marad a könyvtárszakmai és -pedagógiai munkára, együttműködésre és a vezetésre.

Az iskolai könyvtárak munkatársainak összetétele igen változatos a helyi viszonyoktól függően, melyeket befolyásol a jogi szabályozottság, a gazdasági fejlettség és az oktatási infrastruktúra. Azonban több mint 50 év nemzetközi kutatásai azt bizonyítják, hogy az iskolai könyvtárosoknak mind könyvtárosi, mind tanári képzésre szükségük van ahhoz, hogy kifejlesszék azokat a szakmai készségeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy betölthessék összetett szerepüket az olvasás és információs műveltség fejlesztésében, az iskolai könyvtár működtetésében, a tanárokkal való együttműködésben és az oktatási tevékenységben.

Az iskolai könyvtár állománya. Az iskolai könyvtár munkatársainak az oktatási anyagok könyvtári gyűjteménye létrehozását és fenntartását irányító gyűjteményszervezési alapelvek és szabályzatok kialakítása érdekében együtt kell működniük az iskola vezetőivel és a tanárokkal. A gyűjtőköri szabályzatnak az iskola pedagógiai programján, tanterveken és az iskolai közösség speciális érdeklődési körén és szükségletein kell alapulnia, ugyanakkor tükröznie kell az iskolán kívüli társadalom sokféleségét is. A szabályzat világossá teszi, hogy a gyűjtemény építése közös erőfeszítés, és a tanároknak az egyes szakterületek szakértőiként, akik értékes tudással rendelkeznek diákjaik igényeiről, lényeges szerepük van a könyvtári állomány kialakításában. Azt is nagyon fontos biztosítani, hogy az iskolai könyvtár szerezzon be mind helyben, mind külföldön létrehozott információforrásokat, olyanokat, amelyek tükrözik az iskolai közösség tagjainak nemzeti, etnikai, kulturális, nyelvi, őslakosi és más speciális népcsoportbeli hovatartozását.

Az iskolai könyvtárak oktatási tevékenységei. Az iskolai könyvtáraknak az alábbi pedagógiai alaptevékenységekre kell koncentrálniuk:

- az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése,
- média- és információs műveltség oktatása (pl. információs műveltség, információs készségek, információs kompetenciák, digitális írástudás, médiaműveltség),
- kutatásalapú tanulás (inquiry based learning¹ (pl. probléma alapú tanulás, kritikus gondolkodás),
- technológiai integráció,
- a tanárok szakmai fejlődésének segítése,
- az irodalom és a kultúra értékelése.

¹ Az inquiry based learning kifejezésnek magyar fordításában még nem sikerült megegyezni, mert nehéz egyetlen szóval pontosan meghatározni a jelentését. Gyakran felfedezve tanulásnak mondják, de lehetne kérdez(get)ve vagy tevékenykedtetve tanulásnak is nevezni. Mások szerint a kutakodva tanulás vagy önálló ismeretszerzésre alapozott tanulás elnevezés fejezi ki legjobban a lényegét. Az Európai Unió dokumentumaiban kutatásalapú tanulás kifejezést találhatjuk, ezért a jelen útmutatóban ezt a kifejezést használjuk. (a fordító megjegyzése)

Az iskolai könyvtárak felismerték az információs műveltség és médiaműveltség szisztematikus rendszerben való oktatásának fontosságát, és a tanárokkal együttműködve hozzájárulnak ahhoz, hogy a diákok készségei fejlődjenek.

Az iskolai könyvtárak értékelése. Az értékelés a folyamatos fejlődési ciklus fenntartásának kritikus tényezője. Az értékelés segít abban, hogy a könyvtár programja és szolgáltatásai összhangban legyenek az iskola céljaival. Az értékelés bemutatja a diákok, tanárok, a könyvtár személyzete és a tágabb oktatási közösség számára azokat az előnyöket, amelyek az iskolai könyvtár programjából és szolgáltatásaiból származnak. Az értékelés bizonyítékot szolgáltat arra, hogyan fejlesszük programunkat és szolgáltatásainkat, és segíthet abban, hogy mind a könyvtár munkatársai, mind használói megértsék és értékeljék ezeket. A sikeres értékelés lehetővé teszi, hogy megújuljanak a szolgáltatások, és hozzájárulhat ahhoz, hogy új szolgáltatások és programokat dolgozzunk ki.

Az iskolai könyvtár támogatása. Az iskolai könyvtárak értékelése nagyon lényeges abból a szempontból is, hogy megalapozza a közönségkapcsolati és érdekképviseleti tevékenységekkel kapcsolatos kezdeményezéseket, mivel az iskolai könyvtárak az oktatás és tanulás terén vállalt feladatai nem mindenki számára érthetőek és egyértelműek, nagyon fontos olyan támogató kapcsolatok fenntartása az érintettek csoportjaival és a támogatókkal, amelyek biztosíthatják a könyvtár finanszírozását és egyéb segítséget.

Erről a dokumentumról. Az iskolai könyvtári útmutató 2., javított változatát az IFLA Iskolai Könyvtári Szekciója adta ki. Az útmutatót azért készítették, hogy támogassák az iskolai könyvtáros szakembereket és az oktatási döntéshozókat abban az erőfeszítésükben, hogy minden diák és tanár számára olyan hatékony iskolai könyvtári szolgáltatásokat és programokat biztosítsanak, amelyeket képzett iskolai könyvtárosok nyújtanak számukra. Ez a dokumentum beszélgetések, viták és tárgyalások végeredményeként alakult ki, amelyeken számos országból érkező szakemberek vettek részt. Az IFLA konferenciák idején műhelybeszélgetéseket folytattak, évközi találkozásokon vettek részt, a szöveget folyamatosan személyes és online kommunikáció útján javították. A szerkesztők hálásak az IFLA Iskolai Könyvtári Szekció állandó bizottsága tagjainak és az iskolai könyvtárak nemzetközi szervezete (International Association of School Librarianship, IASL) végrehajtó bizottságának épp úgy, mint a nemzetközi iskolai könyvtári közösség más tagjainak, akik megosztották velünk szakmai tudásukat és a projekt iránt érzett szenvedélyüket.

Barbara Schultz-Jones, elnök
Dianne Oberg, titkár
IFLA Iskolai Könyvtári Szekciója

2015. június

Ajánlások

A következő ajánlásokat iskolai könyvtárosok és oktatási döntéshozók számára dolgozták ki annak érdekében, hogy minden diák és tanár hozzájuthasson hatékony iskolai könyvtári szolgáltatásokhoz és programokhoz, amelyeket képzett iskolai könyvtáros nyújt számukra. Az ajánlásokat az útmutató szövegével megegyezően mutatjuk be, utalva minden egyes ajánlás végén arra a fejezetre, amelyben megtalálható.

Azok, akik ezeket az ajánlásokat egy iskolai könyvtár a tervezése, fejlesztése, népszerűsítése és értékelése egy szempontjaként szeretnék használni, talán hasznosnak találják az alábbi skálát annak megállapítására az egyes ajánlások tekintetében milyen szinten van az adott iskolai könyvtár vagy egy iskolai könyvtári hálózat:

- „Igen, Valamennyire, Nem (lásd. D) Melléklet: Ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez)
- “Exploring, Emerging, Evolving, Established, Leading into the Future” (see *Leading Learning: Standards of Practice for School Library Learning Commons in Canada*, 2014, p. 9)

1. ajánlás: Az iskolai könyvtár küldetését és céljait világosan meg kell határozni olyan fogalmakkal, amelyek megfelelnek *az IFLA és UNESCO iskolai könyvtári nyilatkozatának alapelveinek*, és az *ENSZ gyermekek jogairól szóló deklarációjában*, az *ENSZ őslakosok jogairól szóló deklarációjában* kifejezett értékeknek és az IFLA által képviselt alapértékeknek. [Bevezetés, 1.7]

2. ajánlás: Az iskolai könyvtár küldetését és céljait a helyi, regionális és nemzeti oktatási hatóságok elvárásaival és az iskola tantervével, pedagógiai programjával és tanulási céljaival megegyezően kell megfogalmazni. [Bevezetés, 1.1-1.8]

3. ajánlás: A sikeres iskolai könyvtár fejlesztési terveit az alábbi három tényezőre kell alapozni: képzett könyvtáros, állomány, amely támogatja az iskola pedagógiai programját és a folyamatos növekedést és fejlődést biztosító tervek. [1.1–1.8]

4. ajánlás: Az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és programjainak, a munkatársak munkájának ellenőrzése és értékelése rendszeresen történjen, annak érdekében, hogy az iskolai könyvtár meg tudjon felelni az iskolai közösség változó igényeinek. [1.9, 6.1–6.4]

5. ajánlás: Megfelelő kormányzati szinten vagy szinteken megalkotott hatályos iskolai könyvtári jogszabályokra van szükség ahhoz, hogy biztosítsák a jogi felelősség pontos tisztázását a minden diák számára hozzáférhető iskolai könyvtárak létrehozásával, támogatásával és folyamatos fejlesztésével kapcsolatban. [2.1-2.2, 2.4-2.7]

6. ajánlás: Megfelelő kormányzati szinten vagy szinteken megalkotott hatályos iskolai könyvtári jogszabályokra van szükség, amelyek biztosítják, hogy az iskolai közösség minden tagjának etikai felelőssége pontosan tisztázva legyen, beleértve olyan jogokat, mint az információhoz való egyenlő és szabad hozzáférés joga, a magánszférához való jog, szerzői jog és szellemi tulajdon és gyerekek tudáshoz való joga. [2.3, 3.6-3.8]

7. ajánlás: Az iskolai könyvtári szolgáltatásoknak és programoknak olyan szakképzett iskolai könyvtáros irányítása alatt kell állnia, aki mind iskolai könyvtárosi, mind tanári végzettséggel rendelkezik. [3.1-3.4]

8. ajánlás: A szakképzett iskolai könyvtáros feladatait és szerepeit pontosan meg kell határozni, beleértve a tanítást (pl.: az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése, kutatóközpontú és forrásalapú), könyvtár vezetését, iskolai szintű vezetést és együttműködést, közösségi szerepvállalást és a könyvtári szolgáltatások népszerűsítését. [3.5, 3.5.4]

9. ajánlás: Minden iskolai könyvtári munkatársnak – szakképzett, asszisztens, önkéntes – pontosan értenie kell szerepét és felelősségét, és munkáját a könyvtári irányelvek szerint kell végeznie, beleértve olyan elveket is, mint az információhoz való egyenlő és szabad hozzáférés joga, magánszférához való jog és minden könyvtárhasználó tudáshoz való joga. [3.1, 3.2, 3.6, 3.7]

10. ajánlás: Minden iskolai könyvtári munkatársnak törekednie kell fizikai és digitális forrásokból olyan állomány kialakítására, amely összhangban van az iskola tantervével, pedagógiai programjával és az iskolai közösség nemzeti, etnikai és kulturális identitásával. Arra is törekedniük kell, hogy elősegítsék a forrásokhoz való hozzáférést olyan tevékenységekkel, mint a katalogizálás, az állomány gondozása, forrásmegosztás. [4.2.3, 4.3, 4.3.1-4.3.4]

11. ajánlás: Az iskolai könyvtár tárgyi eszközeinek, felszerelésének, állományának és szolgáltatásainak a diákok és tanárok oktatási és tanulási igényeit kell szolgálnia; mindezeknek az oktatási és tanulási igények változásaihoz igazodva fejlődniük kell. [4.1-4.3]

12. ajánlás: Az iskolai könyvtárnak jó kapcsolatokat kell ápolnia a közkönyvtárakkal és felsőoktatási könyvtárakkal annak érdekében, hogy erősítsék a forrásokhoz való hozzájutást és a szolgáltatásokat, és támogassák megosztott felelősségüket az élethosszig való tanulásban a közösség minden tagja számára. [4.2, 5.4]

13. ajánlás: Az iskolai könyvtárosnak az alábbi alapvető oktatási tevékenységekre kell összpontosítania: az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése; a média- és információ műveltség oktatása; kutatóalapú tanulás; technológiai integráció; a tanárok szakmai fejlődésének segítése. [5.2-5.7]

14. ajánlás: Az iskolai könyvtár által nyújtott szolgáltatásokat és programokat az iskolai könyvtárosnak együttesen kell kidolgoznia az iskola vezetésével, tanterv kidolgozókkal, tanárokkal, más könyvtári csoportok tagjaival és a kulturális, nyelvi, óslakosi és már speciális csoportok tagjaival annak érdekében, hogy az iskolák meg tudják valósítani oktatási, kulturális és társadalmi céljaikat. [3.5, 3.5.4, 5.1-5.8]

15. ajánlás: Tényeken alapuló gyakorlat alapján kell az iskolai könyvtár szolgáltatásait és programjait irányítani, és adatokat kell szolgáltatni a szakmai munka fejlesztéséhez és annak biztosítására, hogy az iskolai könyvtár pozitív hatással legyen oktatási és tanulási folyamatokra. [5.1, 5.2]

16. ajánlás: Az iskolai könyvtár szolgáltatásait és programjait a tényleges és potenciális könyvtárhasználókkal, az érintettekkel és a döntéshozókkal folytatott tervezett és folyamatos kommunikáció alapján kell javítani. [6.4, 6.5]

Bevezető

Az iskolai könyvtárak a világ minden részén ugyanazt a közös célt fogalmazták meg: az iskolai könyvtár mindenki számára az oktatás és tanulás színhelye legyen. Emiatt az iskolai könyvtár személyzete az esélyegyenlőség szószólója. Az iskolai könyvtárak munkatársai támogatják az ENSZ *gyermekek jogairól szóló deklarációja* (1959), az ENSZ *gyermekek jogairól szóló egyezménye* (1989) és az ENSZ *öslakosok jogairól szóló deklarációja* (2007) értékeit és az IFLA által megfogalmazott alapértékeket:

- Olyan alapelveknek a támogatása, mint az információszerzéshez való jog, a gondolat és vélemény szabadsága, amelyek testet öltenek *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának* 19. cikkében.
- A hit, hogy az embereknek, közösségeknek és szervezetnek társadalmi, kulturális, demokratikus és gazdasági jólétükhöz szükségük van az információkhoz, eszmékhez és gondolatokhoz való egyetemes és igazságos hozzáféréshez.
- A meggyőződés, hogy magas szintű könyvtári és információs szolgáltatásokat nyújtása segít garantálni ezt az egyetemes hozzáférést mindenki számára.
- Az elkötelezettség, hogy az IFLA minden tagjának lehetősége van arra, hogy bekapcsolódjon a szervezet tevékenységébe, illetve mindezek hasznára legyenek állampolgárságára, hátrányos helyzetére, etnikai származására, nemére, földrajzi helyére, politikai nézeteire, fajára és vallására való tekintet nélkül. (www.ifla.org/about/more).

Az útmutató az iskolai könyvtári fejlesztések alapelveire épül, amelyek az IFLA és az UNESCO által 1999-ben kiadott közös iskolai könyvtári nyilatkozatában is kifejeződik. (lásd A) melléklet) A nyilatkozatot számos nyelvre lefordították, és azóta is használják iskolai könyvtárak ügyének támogatói, hogy felhívják a figyelmet az iskolai könyvtárakra az iskolában, a régiójukban és az országukban.

A nyilatkozat kijelenti: „*A kormányokat az oktatásért felelős minisztereken keresztül ösztönözzük, hogy olyan stratégiákat, eljárásokat és terveket fejlesszenek ki, melyek a Nyilatkozat az alapelveit átültetik a gyakorlatba.*” Az útmutatót azért dolgozták ki, hogy tájékoztassák a helyi és országos szintű döntéshozókat, és támogatást és iránymutatást nyújtsanak a könyvtáros szakmának. Azért íródott, hogy segítsen az iskolák vezetőinek a nyilatkozatban megfogalmazottak alkalmazására. Mivel az iskolák és iskolai könyvtárak igen különböznek világszerte, az útmutatót tudatosan és a helyi viszonyokra érzékenyen kell olvasni és alkalmazni.

Ez a dokumentum ösztönző és lelkesítő kíván lenni. A dokumentum nagy létszámú alkotógárdáját az iskolai könyvtárak küldetése, az általuk képviselt értékek inspirálták, és felismerték, hogy az iskolai könyvtárak munkatársainak és az oktatási döntéshozóknak még a jól ellátott és támogatott iskolai könyvtárakban is küzdeniük kell azért, hogy megfeleljenek az iskolai közösség oktatási szükségleteinek és figyelmesen reagáljanak a változó információs környezetre.

Minden útmutató kompromisszumot jelent a között, amit szeretnénk megvalósítani és amit valójában várhatunk, hogy megvalósulhat. Nagyon lényeges, hogy azok a szabványok és útmutatók, amelyek irányíthatják az iskolai könyvtárosok gyakorlati munkáját és befolyásolhatják az iskolai könyvtári szolgáltatások és programok jövőbeni fejlesztését, a helyi viszonyokhoz igazíthatóak. Ezeknek a szabványoknak és útmutatásoknak „érzéseket kell kiváltaniuk” azokban, akik a legjobban ismerik a helyi viszonyokat.

A költségvetés vagy személyzet növeléséről, a felszerelés megújításáról szóló kérelmekben azok a bizonyítékok, amelyek bemutatják, hogy az iskolai könyvtárak hogyan teszik sikeresebbé a diákok tanulását és a tanárok munkáját, sokkal hatásosabbak, mint azok az érvek, amelyek azt bizonyítják, hogyan felelnek meg egy sor szabványnak.

A költségvetésre, a technikára, a gyűjteményre, személyzetre és tárgyi eszközökre vonatkozó szabályoknak való megfelelés önmagában még nem garantálja a legjobb tanítási és tanulási környezetet. Sokkal fontosabb ennél az, hogy az iskola közössége hogyan gondolkodik az iskolai könyvtárról: morális célokért dolgozik (azaz változást hozzon a fiatalok életébe) és oktatási célokért dolgozik (azaz javítja az oktatást és a tanulást). A felszerelés, az állomány, a munkatársak és a technológia mind csak eszközök ennek a célnak az eléréséhez.

Az iskolák vezetésének és más érintetteknek, benne az iskolai könyvtári személyzetnek nem szabad elfelejtenie egy nagyon fontos kérdést – tanárok és diákok milyen értéket kaphatnak/kapnak az által, hogy hozzájuthatnak iskolai könyvtári szolgáltatásokhoz és programokhoz. Az elmúlt négy évtized kutatási azt mutatják, hogy a jól felszerelt és személyzettel is jól ellátott iskolai könyvtárak nagy hatással vannak a diákok tanulmányi előmenetelére. Az iskolai könyvtár legfontosabb „erőforrása” a képzett iskolai könyvtáros, aki együttműködve a tanárokkal a lehető legjobb tudásépítési és értelemadó tanulási élményt igyekszik biztosítani a diákok számára.

Az IFLA *iskolai könyvtári útmutatója* különféle módokon lehet használható az iskolai könyvtárak fejlődésének támogatására a világ különböző régióiban. Nagy kihívást jelentenek a fejlődő és feltörekvő országok iskolai könyvtárainak fejlesztési lehetőségei. Az iskolai könyvtárak *morális és oktatási céljainak* eléréséhez azonban ezekben a környezetekben sokszor az iskolai könyvtár fejlesztéséhez oly fontos egyszerű írás-olvasás megtanulását elősegítő programok, kreatív és változatos kezdeményezések során tudjuk megteremteni a feltételeket. Innovatív írás-olvasásra neveléssel kapcsolatos projekteket találhatunk egy az IFLA által támogatott, nemrégien kiadott könyvben: *Global Perspectives on School Libraries: Projects and Practices* (Marquardt & Oberg, 2011). Az iskolai könyvtári útmutató alkalmazásának és népszerűsítésének innovatív kezdeményezéseit találhatjuk az 2015-ben kiadott, szintén az IFLA által támogatott kiadványban: *Global Action on School Library Guidelines* (Schultz-Jones & Oberg, 2015).

Az IFLA és UNESCO *közös iskolai könyvtári nyilatkozata* kifejti az iskolai könyvtárak fejlesztésének alapelveit, jelen útmutató pedig megmutatja az utat ezeknek az elveknek a gyakorlati alkalmazására. Az útmutató kihívások elé állít mindannyiunkat, hogy gondolkodjunk globálisan és cselekedjünk lokálisan annak érdekében, hogy a lehető legjobb iskolai könyvtári szolgáltatást nyújtsuk, hogy valóban mindenki számára a tanulás és oktatás helyszínei legyünk.

Gondolkodjunk globálisan

Ez az útmutató egy elfogadó, befogadó és társadalmilag igazságos világot tár elénk, ahol mindenkinek egyenlő lehetőségei vannak. Az útmutatót a 21. század kontextusában alkalmazzuk olyan elemekkel jellemezve, mint a változás, a mobilitás és a különböző szintek és ágazatok összekapcsolódása. Világszerte az emberek életét különböző trendek befolyásolják, mint például a globalizáció, a gazdasági és társadalmi instabilitás és változás, a fejlődő digitális és mobil technológia és a fenntarthatóság, környezetvédelem, „zöld gondolkodás”.

Az oktatás is változik a tantervek és a fejlődő technológia (pl.: felhő alapú számítástechnika, játékoság elve, okos telefonok, one-to-one computing) következtében. Számos országban az oktatás új finanszírozási modelljére van szükség pénzügyi és jogi értelemben is, mivel a csökkentett kiadásokat és az iskolákra és egyetemekre költött közkiadások csökkentését hangsúlyozzák. A középiskolai végzettséggel rendelkezők száma nő, ezzel ellentétben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya számos országban még mindig igen nagy lemaradásban van. A gazdasági és társadalmi változások megnövelték a külföldi diákok és a nem anyanyelvükön tanulók számát mind a közoktatásban, mind a felsőoktatásban. A technológia mindenütt való jelenléte megváltoztatta az tanulók információszerzési és a másokkal való kapcsolattartási szokásait. (OECD, 2014).

A könyvtárakra nagy hatással van a digitális menetrend és olyan trendek, mint a nyílt hozzáférésű adatok, a tanulási kezdeményezések, a technológiai konvergencia trendje is. A kormányok a világ számos pontján kidolgoztak olyan fejlesztési terveket, amelyek hasonlóak az Európai Unió által kidolgozott *Digitális Menetrendhez*, amelynek hét pillérje van:

- 1) Egységes digitális piac – az online szolgáltatások és tartalmak határokon át való szabad áramlásának elősegítése.
- 2) Interoperabilitás és a szabványok – új szabványok létrehozása az IKT eszközök, applikációk, adattárak és szolgáltatások területén, amelyek biztosítják a tökéletes interakciót.
- 3) Bizalom és biztonság – a személyes adatbiztonsággal kapcsolatos jogszabályok megerősítése és a számítógépes bűnözés elleni közös fellépés.
- 4) Nagy sebességű és szuper gyors internet – megnövelt befektetések, amelyek lehetővé teszik a gyorsabb internetelérést és letöltést.
- 5) Kutatás és innováció – megnövelt befektetések az IKT területén az innováció kereskedelmi hasznosítása érdekében.
- 6) A digitális jártasság, digitális készségek és a digitális inklúzió – a digitális szakadék csökkentésére oktatás és továbbképzés biztosítása, különösen a hátrányos helyzetűek számára.
- 7) Az IKT által nyújtott előnyök – az energiafogyasztás csökkentése, a közszolgáltatások korszerűsítése és a kulturális örökséghez való hozzáférés biztosítása.

A digitális menetrend növeli annak szükségességét, hogy az iskolai könyvtárak munkatársai kialakítsák és fejlesszék digitális készségeiket, és fel kell készülniük arra, hogy az iskolai közösségben másokkal is együtt dolgozzanak a tanárok és diákok digitális készségeinek és tudásának kialakításában és fejlesztésében. Világszerte az iskolai könyvtárak szolgáltatásait és programját befolyásolta vagy hamarosan befolyásolni fogja a digitális és mobil technológia változása, és ezek a változások szükségessé teszik a digitális állampolgárság alapelveire való nevelést.

Cselekedjünk lokálisan

Az Iskolai könyvtári útmutatót a helyi viszonyokhoz, különösen a jogi és tantervi környezethez igazítva kell alkalmazni és végrehajtani. Az iskolai könyvtárakat szabályozó törvények részét képezhetik az oktatási törvénynek, a könyvtári törvénynek, mindkettőnek, de lehet, hogy egyikben sem szerepelnek. Az iskolai tantervi dokumentumokat nemzeti vagy helyi szinten

dolgozzák ki, ezek a dokumentumok meghatározhatják az iskolai könyvtárak küldetését, céljait és szerepét, de az is lehet, hogy meg sem említik.

Az útmutató célja az, hogy segítségül szolgáljon kormányzatok, könyvtári egyesületek, iskolák, iskolaigazgatók és helyi közösségek számára abban, hogy az iskolai könyvtárak munkáját összehangolják a helyi tanulási/oktatási eredményekkel, az iskolai közösség információs szükségleteivel és az iskolán kívül és belül megtalálható társadalmi, etnikai, kulturális, nyelvi, óslakos és más egyedi közösségek igényeivel.

Az útmutató felhívja az oktatási döntéshozók, beleértve a kormányzati törvényhozók és iskolai vezetők figyelmét arra, hogy gondolkozzanak el azokon a kutatási eredményeken, amelyek azt igazolják, hogyan járulhatnak hozzá minőségi iskolai könyvtári szolgáltatások a fiatalok tanulási sikeréhez. Az útmutató megszólítja az iskolai könyvtári munkatársakat is, hogyan alakítsák ki és fejlesszék azokat a kompetenciákat, amelyekre szükségük van ahhoz, hogy lépést tartsanak az oktatás és a társadalom állandó változásaival, és hogy a változás katalizátorai vagy ügynökei lehessenek.

Hivatkozások

Marquardt, L., & Oberg, D. (2011). *Global perspectives on school libraries: Projects and practices*. The Hague, Netherlands: De Gruyter Saur.

Schultz-Jones, B. & Oberg, D. (2015). *Global action on school library guidelines*. The Hague, Netherlands: De Gruyter Saur.

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). (2014). *Education at a glance 2014: OECD indicators*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from dx.doi.org/10.1787/eag2014-en

1. fejezet

Az iskolai könyvtár küldetése és céljai

„Az iskolai könyvtár biztosítja napjaink információra és tudásra alapozott társadalmában a feladatok sikeres ellátásához szükséges alapvető információkat és eszméket. Az iskolai könyvtár kialakítja a diákokban az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges készségeket, továbbá fejleszti képzelőerejüket, lehetővé téve azt, hogy felelős állampolgárokként éljenek.”

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata

1.1 Bevezetés

Ez a fejezet egy általános nyilatkozatát az iskolai könyvtárak céljainak, amelyeket az *IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata* (1999) meghatároz. A nyilatkozat az iskolai könyvtárakra úgy tekint, mint az oktatás és tanulás fejlesztésének hajtóerejére az egész iskolai közösségben, az oktatók és a diákok számára egyaránt. A nyilatkozatban meghatározott kulcskérdéseket részletesebben a következő fejezetek tárgyalják.

1.2 Környezet

Az iskolai könyvtárak egész világon olyan tanulási környezetként működnek, amely biztosítja a fizikai és digitális helyszínt, hozzáférést a forrásokhoz, a tevékenységekhez és szolgáltatásokhoz, ezáltal segítve és támogatva a diákokat, tanárok és az egész tanulási közösséget. Az iskolai könyvtár fejlődése együtt halad az oktatás fejlődésével, amely fel szeretné ruházni a diákokat olyan tudással, amely segít a társadalomban való részvételben és annak jobbításában. Míg az iskolai könyvtárak ellátottsága és működése nagyban különbözik a világ különböző helyein, mégis mindenhol azt helyezik a középpontba, hogy támogassák és elősegítsék a diákok tanulását. Az iskolai könyvtárak számos tanulási lehetőséget biztosítanak egyének, kisebb és nagyobb csoportok számára, központba helyezve az intellektuális tartalmat, az információs műveltséget és a kulturális és társadalmi fejlődést. Az iskolai könyvtárak tanuló-központúsága támogatja, kiterjeszti és egyénre szabja az iskolai tantervet.

Példa

Zambiában a Lubuto Library Project kulturálisan releváns forrásokat és oktatási tapasztalatokat nyújt árvának és más veszélyeztetett gyerekeknek és fiataloknak.

1.3 Az iskolai könyvtár fogalma

Az iskolai könyvtár egy fizikai és digitális tanulási hely az iskolában, ahol az olvasás, kérdezés, kutatás, gondolkodás, képzelőerő és a kreativitás központi fontosságú a diákoknak az információktól a tudásig tartó „utazásához” és a személyes, társadalmi és kulturális fejlődéséhez. Ezt a fizikai és digitális helyszínt több néven is nevezik (iskolai média központ, dokumentációs és információs központ, könyvtári forrásközpont stb.), de az *iskolai könyvtár* a legtöbbet használt és alkalmazott kifejezés.

Több mint 50 év nemzetközi kutatásai (lásd Haycock, 1992, LRS (2015) *School Libraries Impact Studies* az USA-ban www.lrs.org/data-tools/school-libraries/impact-studies/ és Williams, Wavell, C., and Morrison (2013) az Egyesült Királyságban www.scottishlibraries.org/storage/sectors/schools/SLIC_RGU_Impact_of_School_Libraries_2013.pdf) az iskolai könyvtár alábbi jellegzetességeit állapítják meg:

- Olyan képzett iskolai könyvtárossal rendelkezik, akinek mind könyvtárosi, mind tanári képzése is van, amelyek szükségesek ahhoz, hogy betölthesse az olvasás és információs műveltség fejlesztésében, az iskolai könyvtár működtetésében, a tanárokkal való együttműködésben, az oktatási tevékenységben ellátott összetett szerepét, és az oktatási közösségben való szerepvállalását.
- Magas színvonalú, változatos állományt épít (nyomtatott, multimédia, digitális), amely támogatja az iskola formális és informális pedagógiai programját és tantervét, beleértve az egyéni projekteket és a személyes fejlődést.
- Rendelkezik kinyilatkoztatott könyvtári irányelvekkel és a folyamatos fejlődést és növekedést biztosító tervekkel.

Az iskolai könyvtárak az oktatási rendszer más tényezőihez hasonlóan, a növekedés és fejlődés különböző fázisain mennek keresztül. Ez a három fenn említett jellemző azonban szükséges ahhoz, hogy az iskolai könyvtárak betölthessék céljaikat és küldetésüket. Kutatások bizonyítják, hogy az iskolai könyvtárban rejlő lehetőségek arra, hogy a diákok tanulására hatással legyenek, ezen a tényezők meglétének mértékétől függenek.

Az iskolai könyvtár úgy működik, mint:

- olyan fizikai és digitális helyszín az iskolában, amely mindenki számára nyitott és hozzáférhető,
- információs hely, amely egyenlő és szabad hozzáférést biztosít különböző formátumban megjelenő minőségi információforrásokhoz, beleértve a nyomtatott, multimédia és ellenőrzött digitális gyűjteményeket,
- biztonságos hely, ahol támogatják és bátorítják az egyéni érdeklődést, kreativitást és a tanulást, ahol a diákok különböző – akár ellentmondásos – témákat is kutathatnak biztonságban és a magánszférájuk tiszteletben tartásával,
- oktatási hely, ahol a diákok elsajátíthatják azokat a készségeket és hajlamokat, amelyek segítenek az információ kezelésében és a tudás előállításában,
- technológiai hely, amely számos informatikai eszközt, szoftvert és szakértelmet biztosít a tudás létrehozására, megjelenítésére és megosztására,
- műveltségi központ, ahol az iskola közössége mindenféle formában fejlesztheti olvasási készségeit és műveltségét,
- a digitális állampolgárság központja, ahol az iskolai közösség megtanulja a digitális eszközöket helyesen, etikusan és biztonságosan használni, és olyan stratégiákat tanulhatnak, amelyekkel megvédhetik a személyiségüket és a személyes információikat,
- információs környezet, amely a közösség minden tagja számára biztosítja a forrásokhoz, a technológiai eszközökhöz és az információs műveltség fejlesztéséhez való egyenlő hozzáférést, amelyek otthon nem mindig elérhetőek és
- közösségi hely, amely nyitott a kulturális, szakmai és oktatási eseményekre (pl. rendezvények, találkozók, kiállítások) a nagyközönség számára is.

1.4 Az iskolai könyvtár szerepe az iskolán belül

Az iskolai könyvtárak az iskolán belül tanulási és oktatási központokként működnek, amelyek a tantervekbe integrált aktív oktatási programokat biztosítanak az alábbiakat hangsúlyozva:

- Forrásra alapozott képességek: olyan készségek és képességek, amelyek a különféle formátumban meglévő források felkutatásával, elérésével és értékelésével kapcsolatosak, a forrásokba beleértve az embereket és kulturális műalkotásokat is. Ezekhez a képességekhez tartozik az információk eszközök használata a források felkutatására, elérésére és értékelésére, és a digitális és nyomtatott dokumentumokon alapuló írástudás/műveltség fejlesztése.
- Gondolkodásra alapozott képességek: készségek és képességek, amelyek keresési és kutatási folyamatokon keresztül az adatokkal és információkkal való munkára koncentrálnak, magas szintű osztályozási műveletek, kritikai elemzés, amelyek olyan „termékek” előállítására alkalmasak, amelyek mély tudást és megértést tükröznek.
- Tudásra alapozott képességek – kutatási készségek és képességek, amelyek olyan tudástermékek létrehozását és közös felhasználását teszik lehetővé, amelyek a mély tudást és megértést tükröznek.
- Olvasási és írástudási képességek: készségek és képességek, amelyek kapcsolatosak az örömszerző és szabadidős olvasással, a többféle eszközön való olvasással tanulás céljából, a különböző formában és módon megjelenő szövegek átalakításával, kommunikációjával és terjesztésével annak érdekében, hogy a gondolkodást és a megértést fejlesszék.
- Személyes és interperszonális képességek: készségek és képességek, amelyek kapcsolatban állnak a forrásokra alapozott kutatásban való a társadalmi és kulturális részvétellel. Továbbá kapcsolatban vannak a tanulással önmagunkról és másokról mint kutatóról, információhasználóról, tudás előállítóról és felelős állampolgárról.
- Tanulásszervezési képességek: készségek és képességek, amelyek lehetővé teszik, hogy a diákok felkészüljenek a tanterv alapú kutatásokra, megtervezzék és sikeresen végrehajtsák azokat.

Az iskolai könyvtárosok vezető szerepet játszanak ezen képességek fejlesztésében egyéni és csoportos képzések keretében, amelyek egyértelműen kapcsolódnak a tantervi tartalmakhoz és képzési kimeneti követelményekhez.

1.5 A hatékony iskolai könyvtári program megvalósulásához szükséges feltételek

Kutatások bizonyították, hogy a hatékony iskolai könyvtári program legfontosabb eleme a képzett könyvtári személyzet. Az az iskolai könyvtár, amelynek nincsen pedagógiai programja (azaz megtervezett, sok mindenre kiterjedő kínálata tanítási és tanulási tevékenységek tevékenységekhez), nem tudja azt a hatást gyakorolni a tanítási és tanulási folyamatokra, amelyeket a kutatások szerint olyan képzett személyzettel elérhetnek, mint amelyet a 3.4 fejezetben bemutatunk.

Az iskolai könyvtár irányítását olyan világosan meghatározott irányelvek szerint kell végezni, amelyek a könyvtárat az olvasás és kutatás legfontosabb forrásaként és központjaként ismerik el. Az iskolai könyvtárak irányelveit az iskola átfogó irányelveinek és szükségleteinek figyelembe

vételével kell kialakítani, és az iskola erkölcsi világképét, céljait, küldetését és a realitást kell tükrözniük. Annak érdekében, hogy az iskolai program lehetőségeit teljes mértékben ki tudjuk használni, az iskola vezetésének támogatni kell az iskolai könyvtár szerepét a könyvtári irányelveken keresztül. A hatékony iskolai könyvtári program végrehajtásához szükséges tárgyi eszközök, a fizikai és digitális források, az emberi erőforrás kérdését a későbbi fejezetekben tárgyaljuk.

1.6 Az iskolai könyvtár víziója

Az iskolai könyvtár víziója a kívánt jövőbeli állapot. A vízió különbözhet világszerte attól függően, hogy milyen az iskolai könyvtár kiinduló, azaz jelenlegi állapota. Olyan iskolai könyvtári vízió megalkotása, amelyben a könyvtár az oktatásban központi szerepet játszik, és amely felülemelkedik a jelenlegi akadályokon, segít abban, hogy olyan jövőre orientált víziót hozzon létre, amelyben az iskolai könyvtár egy multifunkcionális tanulási helyként jelenik meg.

A vízió az *IFLA 2013-as Trend riportjában* megfogalmazott 5 kulcskérdést is magában foglalja (trends.ifla.org):

- 1) Az új technológiák megnövelik, de egyben be is határolják azok körét, akiknek hozzáférésük lesz az információkhoz.
- 2) Az online oktatás demokratizálja és megváltoztatja a globális tanulást.
- 3) A magánszféra és az adatvédelem határait újra kell definiálni.
- 4) A hipertérben keletkező közösségek érzékelik és erősítik az új hangokat és csoportokat.
- 5) Az új technológiák megváltoztatják a globális információs gazdaságot.

1.7 Az iskolai könyvtár küldetésnyilatkozata

A küldetésnyilatkozat meghatározza az iskolai könyvtár jellegét, célját és szerepét az iskolával közös célok és elkötelezettségek részeként. Az iskolai könyvtárak céljait és küldetését világszerte az *IFLA és az UNESCO 1999-ben kiadott közös iskolai könyvtári nyilatkozata* határozza meg. Az egyes iskolai könyvtárak küldetésnyilatkozatának a nyilatkozat elemeit kell tükröznie az anyaintézményének oktatási környezetével összehangolva. A küldetésnyilatkozat irányt mutat ahhoz, hogy a forrásokat összpontosítsuk, irányítsa a tervezést és kommunikálja azt a szándékot, hogy a könyvtár az iskolai közösséget szolgálja. A küldetésnyilatkozat meghatározza azt, hogy az iskolai könyvtár megérti az iskolai közösség igényeit, bemutatja, hogy milyen készségekre, forrásokra és kapacitásokra van szüksége ahhoz, hogy ezeket az igényeket kielégítse, és bemutatja a várható, a közösség céljait szolgáló eredményeket – összehangolva azokkal az oktatási célokkal, hogy felkészítsék a diákokat a jövőbeli munkájukra és állampolgársági kötelezettségeikre.

1.8 Az iskolai könyvtár szolgáltatásai

Az iskolai könyvtárak számos szolgáltatást nyújtanak annak érdekében, hogy ki tudják elégíteni a tanuló közösség igényeit. Ezeket a szolgáltatásokat az iskolai könyvtáron belül vagy az iskolai könyvtárból is igénybe vehetőek. Az IKT eszközökön alapuló szolgáltatások olyan lehetőségeket biztosítanak, amelyek kiterjesztik az iskolai könyvtár szolgáltatásait a falakon túlra, így elérhetővé téve azokat az iskola egész területéről vagy akár otthonról is.

Egy erős hálózatos információtechnológiai infrastruktúra hozzáférést biztosít gyűjteményekhez, közösségi forrásokhoz és ellenőrzött digitális gyűjteményekhez, és eszközt biztosít kutatásra alapozott vizsgálatokhoz, a tudás létrehozásához, szemléltetéséhez és megosztásához.

Az iskola könyvtár szolgáltatásai az alábbiakat is tartalmaznia kell:

- a tanárok szakmai fejlesztése (például olvasás és műveltség, technológia, tájékozódási és kutatási folyamatok),
- izgalmas irodalmi/olvasási programok a tanulmányi eredmény növelésére és személyes élvezet és gazdagodás céljából,
- kutatásalapú tanulás és az információs műveltség fejlesztése és
- együttműködés más könyvtárakkal (közkönyvtárak, kormányzati és közösségi források).

Az iskolai könyvtárak jelentős értéket nyújtanak az iskolai közösség számára. A hozzáadott érték túl nyúlik az iskolai könyvtár állományán, és ide tartoznak az iskolai könyvtári programok és a képzett iskolai könyvtáros is.

1.9 Az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és programjainak értékelése

Az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és programjainak értékelése a könyvtár fejlesztésének egyik nagyon fontos eleme. Az értékelés elszámoltathatósági célokat szolgál, és segít meghatározni, hogy az iskolai könyvtár szolgáltatásai és programjai kielégítik-e az iskolai közösség igényeit. Az értékelés hozzájárulhat az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és programjainak folyamatos fejlesztéséhez azáltal, hogy befolyásolja az érintettek gondolkodását az iskolai könyvtárról, és elősegíti támogatásukat. Az értékelési módszer kiválasztása függ a tanuló közösség igényeitől és az iskolai könyvtár fejlettségi állapotától (pl. a program minősége, az érintettek véleménye, a programok tartalma és hatása).

Azok az értékelések, amelyek a teljes program minőségére irányulnak, hasznosíthatják a nemzetközi, nemzeti és helyi szabályokat és szabványokat, hogy megvizsgálják és értékeljék az iskolai könyvtárat (személyzet, tárgyi eszközök, technológia, állomány és pedagógiai program). Az értékelést, amely az iskolai könyvtári gyakorlat fejlesztésére irányul, gyakran tényekre alapozott gyakorlatnak nevezik, olyan adatokat hasznosít, mint a diákok tanulási produktumai, oktatási (osztály, évfolyam és tantárgy szerint), a diákok, tanárok és szülők kérdőíveinek eredményei, vagy az integrált könyvtári rendszerből kinyert adatok. A 6. fejezetben részletesebben kifejtjük az értékelés szükségességét és hasznosságát a könyvtár menedzselésében és a közönségkapcsolati és marketing tevékenységében.

Hasznos források

American Association of School Librarians. (2014). *Governing documents*. In: www.ala.org/aasl/about/governing-docs

American Association of School Librarians. (2011). *Standards for the 21st century learner*. In: www.ala.org/aasl/standards-guidelines/learning-standards

Hay, L., & Todd, R. J. (2010). *School libraries 21C*. NSW Department of Education and Training. In: www.curriculumsupport.education.nsw.gov.au/schoollibraries/assets/pdf/21c_report.pdf

Haycock, K. (1992). *What works: Research about teaching and learning through the school's library resource center*. Seattle, WA: Rockland Press.

IFLA/UNESCO School Library Manifesto. (1999). In: www.ifla.org/publications/iflaunesco-school-library-manifesto-1999

Library Research Service [Colorado State Library, Colorado Department of Education]. *School libraries impact studies*. In: www.lrs.org/data-tools/school-libraries/impact-studies/

Groupe de Recherche sur la Culture et la Didactique de l'information. (2010). *Parcours de formation à la culture de l'information* [The learning path to an information culture]. In: http://culturedel.info/grcdi/?page_id=236

Williams, D., Wavell, C., & Morrison, K. (2013). *Impact of school libraries on learning: Critical review of published evidence to inform the Scottish education community*. Aberdeen, Scotland: Robert Gordon University, Institute for Management, Governance & Society (IMaGeS). In: www.scottishlibraries.org/storage/sectors/schools/SLIC_RGU_Impact_of_School_Libraries_2013.pdf).

2. fejezet

Az iskolai könyvtár működésének jogi és gazdasági keretei

„A helyi, a regionális vagy az országos hatóságok felelőssége, hogy speciális jogszabályokkal és irányelvekkel támogassák az iskolai könyvtárakat. A könyvtárnak adekvát és hosszú távra szóló költségvetést kell kapnia a megfelelően képzett munkatársak, dokumentumok, a technikai eszközök és tárgyi eszközök biztosítására. A hozzáférésnek ingyenesnek kell lennie.”

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata

2.1 Bevezetés

Az iskolai könyvtár reagál az őt körülvevő oktatási közösség igényeire, és munkáját a közösség minden tagja érdekében végzi. Az iskolai könyvtárak a helyi, regionális és nemzeti hatóságok által meghatározott keretek között működnek annak érdekében, hogy egyenlő lehetőséget biztosítsanak a tanuláshoz és olyan készségek kifejlesztéséhez, amelyek szükségesek a tudástársadalomban való részvételre. Annak érdekében, hogy az iskolai könyvtárak meg tudjanak felelni a folyamatosan átalakuló oktatási és kulturális környezetnek, szükségük van a törvényi szabályozás támogatására és állandó költségvetésre.

2.2 Jogi alapok és kérdések

A világban az iskolai könyvtárak és az önkormányzatok kapcsolatának sok különböző modelljével találkozhatunk. Emellett működésüket és finanszírozásukat szabályozó törvények is igen változatosak és bonyolultak. Például az iskolai könyvtárak működését szabályozó jogszabályok, irányelvek és normák kialakítása az oktatási vagy a kulturális minisztériumhoz tartozik, vagy az is lehetséges, hogy a felelősség megoszlik a két minisztérium között. Egyes országokban ezt a felelősséget részben vagy egészben átadják a tartományoknak, államoknak vagy helyi önkormányzatoknak.

A gyakorlatban az iskolai könyvtárak időről időre alkalmazkodnak a jogi és politikai környezet változásához, hogy biztosíthassák azt a tanulási környezetet, amely az iskolai könyvtárat a kutatás, a felfedezés, a kreativitás, a kritikus gondolkodás és az innovatív pedagógia központjává teszi. Az iskolai rendszeren belüli és kívüli rendszeres irányelvek megléte szükséges ahhoz, hogy fenntartható szintű források folyamatos fejlesztése megvalósuljon, amely lehetővé teszi, hogy az iskolai könyvtár a diákok intellektuális gyarapodásában és készségeik fejlesztésében betöltse szerepét.

2.3 Etikai alapok és kérdések

Az iskolai könyvtárak etikai keretek között működnek, amelyek meghatározzák a diákok és a tanuló közösség egyéb tagjainak jogait és kötelességeit. Az iskolai könyvtár holisztikus megközelítést alkalmaz, amely biztosítja, hogy minden kulturális, nyelvi, óslakos és más egyedi csoportot szívesen fogad. A rögzített tudáshoz és az információhoz való hozzáférés és a szellemi

szabadság gondolata *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának* 19. cikkében és az IFLA alapértékeiben is megjelennek. (www.ifla.org/about/more).

További, nem teljes lista azokról a dokumentumokról, amelyeket figyelembe kell venni:

- Könyvtári Jogok Nyilatkozata (Library Bill of Rights),
- az információhoz való szabadság és joga,
- nyilatkozatok szerzői jogról, szellemi tulajdonjogról, plágiumról,
- gyermekek jogai
(<http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>),
- őslakosok jogai
(<http://undesadspd.org/indigenoupeoples/declarationontherightsofindigenoupeoples.aspx>).

Az iskolai könyvtár fejleszti a diákokban a felelős állampolgári készségeket és megértést olyan programokon keresztül, amelyek megismertetik a tanulókat és tanulási közösséget olyan etikai kérdésekkel, mint például az információhoz való jog, a szellemi tulajdon és a plágium kérdése.

2.4 Az iskolai könyvtárak fejlesztésének infrastrukturális támogatása

Egy olyan rendszert kell felállítani a nemzeti és/vagy regionális/helyi szinten az oktatásért felelős közigazgatási egységen belül, amely támogatja az iskolai könyvtárak működését és fejlesztését. Erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy meghatározzuk és megvalósítsuk az alapszintű iskolai könyvtári szolgáltatásokat, hogy a diákok és tanárok megértésük az iskolai könyvtárak mint tanulási és tanítási forrásközpontok fontosságát, és hozzá is férjenek szolgáltatásaikhoz. Ilyen oktatási központok munkájának az alábbi szempontokra kell figyelniük: az iskolai könyvtárosok szakmai képzése és továbbképzése, szakmai konzultációk, kutatások, együttműködés iskolai könyvtárosokkal és szakmai szervezeteikkel, továbbá normák és útmutatók kidolgozása.

Az iskolai könyvtárak szolgáltatásainak és tevékenységeinek jellege és minősége országról országra és iskoláról iskolára változik. A megnövekedett diákmobilitás és a családok gyakoribb költözései miatt azonban szükség van állandóságra és következetességre az iskolák között, és az iskolai könyvtárakhoz való hozzáférés növeli az oktatási rendszer azon teljesítményét, hogy megfeleljenek az iskolai közösség elvárásainak.

Példa

Texas állam törvényhozása 1967-ben létrehozta 20 regionális oktatási szolgáltató központi hálózatát, amelynek az a feladata, hogy az iskolai kerületeket segítse az egész államban. Az oktatási szolgáltató központ feladata, hogy az iskolai körzetekkel együttműködve a következő három legfontosabb célkitűzést megvalósítsák: segítsenek a diákok teljesítményének javításában minden régióban, tegyék hatékonyvá az iskolai körzetek működését és valósítsanak meg a törvényhozás és a biztosok által kijelölt kezdeményezéseket. A szolgáltató központok szakmai fejlődést, technikai segítséget és oktatási programok menedzselését biztosítják iskolai vezetőknek, tanároknak és iskolai könyvtárosoknak.

2.5 Irányelvek

Az iskolai könyvtár irányításának a keretét olyan világosan meghatározott irányelvek adják, amelyek a könyvtárat az olvasás és kutatás legfontosabb forrásaként és központjaként ismerik el. Az iskolai könyvtárak irányelveit az iskola átfogó irányelveinek és szükségleteinek figyelembe vételével kell kialakítani, és az iskola erkölcsi világképét, céljait, küldetését és a realitást kell tükrözniük.

Az irányelveknek egyértelművé kell tenniük, hogy a könyvtár mindenki számára nyitott. Az irányelveket az iskolai könyvtáros dolgozza ki a tanárokkal és az iskola vezetésével együtt. Az irányelvek tervezetét az iskolai közösséggel is meg kell osztani, és nyílt beszélgetéseken megvitatni. Az elkészült irányelveket széles körben kell terjeszteni az iskolai közösségben annak érdekében, hogy a filozófiája, elgondolásai, gyakorlati megvalósításai és fejlesztése mindenki számára érthetőek és jóváhagyottak legyenek, és készek legyenek a gyakorlatban is alkalmazni.

Az irányelveknek és az ezek alapján kidolgozott terveknek meg kell határozniuk az iskolai könyvtár szerepét az alábbi elemekkel kapcsolatban:

- az iskola formális és informális tanterve,
- az iskolában alkalmazott tanulási módszerek,
- nemzeti és helyi szabályozások és kritériumok,
- a diákok tanulása és személyes fejlődése,
- a tanárok szükségletei,
- a tanulmányi eredmények emelkedő színvonala,
- a kutatási készségek fejlesztése,
- az olvasás népszerűsítése, olvasásra való ösztönzés,
- nyitott gondolkodás és állampolgársági elkötelezettség.

Mindezek nagyon lényegesek ahhoz, hogy reális irányelveket és az abból következő akcióterveket tudjunk megfogalmazni. Az akcióterveknek tartalmazniuk kell célokat, tevékenységeket és stratégiákat épp úgy, mint ellenőrzési és értékelési rutinokat. Az irányelveknek és az akcióterveknek aktív dokumentumoknak kell lenniük, és rendszeresen felül kell vizsgálni őket.

2.6 Tervezés

A tervezéshez szükség van az iskolai könyvtáros aktív közreműködésére a vezetőséggel, a tanárokkal és a diákokkal folytatott megbeszélésekben, annak érdekében, hogy meghatározzuk az iskolai könyvtár és az iskolai közösségének a kapcsolatát. A tervezési folyamatában az alábbi lényeges szempontokat érdemes figyelembe venni:

- fenntartható fejlődési célok, amelyeket a nemzeti és nemzetközi szervezeteknek a jövővel foglalkozó tanulmányaiban meghatároztak,
- nemzeti és iskolai szintű oktatási küldetés, filozófia és célkitűzések,
- vízió, amely az iskolai könyvtárnak az iskola számára nyújtott értékeit írja le, továbbá az oktatási folyamat érintettjeinek, kulturális partnereknek és a finanszírozóknak az oktatási folyamatban betöltött szerepét,
- szükségletelemzés, amely meghatározza az iskolai könyvtárak jelenlegi szerepét és a tanulási központként elképzelt jövőjét,

- terv, amely biztosítja az iskola közösségének a hozzáférést a minőségi forrásokhoz, eszközökhöz a fizikai és digitális tanulási környezetbe,
- technikai terv, amely tartalmazza a technológiai előrejelzéseket és az információ közvetítésének és a szolgáltatásoknak lehetséges változásait,
- a tanuló-központú és közösség-központú szolgáltatások dinamikus akcióterve,
- az iskolai könyvtári személyzet szakmai készségeinek fejlesztését tartalmazó terv és
- értékelési terv, amely tényeken alapuló kutatásokon keresztül biztosítja a folyamatos fejlődést, és bemutatja a könyvtári szolgáltatások hatását a diákok sikerességére.

Példa

Indonézia vidéki területein az iskola személyzete együtt dolgozik a könyvtártudományi tanszékkel, egy minisztériummal és egy nemzetközi fejlesztési irodával az iskolai könyvtárak fejlesztése érdekében.

2.7 Finanszírozás

Annak érdekében, hogy biztosítsuk az iskolai könyvtár oktatási és információs forrásainak naprakészségét és vitalitását, a könyvtárnak szüksége van megfelelő pénzügyi forrásokra a helyi viszonyokat és realitásokat figyelembe véve. A költségvetésnek kapcsolódnia kell az iskolai könyvtár irányelveihez és tükröznie kell a diákokba, a tanárokbá és a személyzetbe való befektetést.

Az iskolai könyvtáros a vezetőséggel együtt dolgozza ki a költségvetést, és meg kell találnia a lehetőségeket arra, hogy minőségi forrásokat és szolgáltatásokat nyújthasson az egész iskolai közösség számára. A pénzügyi támogatás növelésének igényét a következőkkel érdemes alátámasztani:

- A diákok tanulmányi teljesítménye előre jól jelezhető az iskolai könyvtár munkatársainak száma és a gyűjtemény nagysága alapján.
- Azok a diákok, akik magasabb pontszámot érnek el a standardizált tesztek megoldásában, általában olyan iskolákból érkeznek, ahol nagyobb az iskolai könyvtári dolgozók létszáma, több a könyv, időszaki kiadvány és videofelvétel, s ez független más, akár gazdasági tényezőktől is. (lásd például IASL Research Abstracts www.iasl-online.org/research/abstracts; Kachel & Lance, 2013.)

A költségvetés felhasználását gondosan meg kell tervezni az egész évre, s ennek összhangban kell lennie az irányelvekkel. A költségvetési terv részeit a B) mellékletben található dokumentumban mutatjuk be. Az éves jelentéseknek rá kell világítaniuk arra, hogyan használták fel a könyvtári költségvetést, és tisztázniuk kell, hogy a könyvtárra költött pénz elegendő volt-e a feladatok elvégzésére és az irányelvekben meghatározott célokra. Az éves jelentésnek tartalmaznia kell bizonyítékokat az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és programjának minőségére és annak hatására az iskolai oktatásra és tanulásra. Ennek a dokumentumnak a 6. fejezete mutatja be részletesen az értékelés szükségességét és hasznosságát az iskolai könyvtári menedzsmentben.

Hasznos források

American Association of School Librarians. (2011). *Standards for the 21st century learner*. In: www.ala.org/aasl/standards-guidelines/learning-standards

American Library Association. (2010). *Intellectual Freedom Manual* (8th ed.). In: www.ala.org/advocacy/intfreedom/iftoolkits/ifmanual/intellectual

American Library Association. (1996). *Library Bill of Rights*. In: www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill

Australian School Library Association. (2000). *School Library Bill of Rights*. In: www.asla.org.au/policy/bill-of-rights.aspx

Hay, L. & Todd, R. J. (2010). *School libraries 21C*. NSW Department of Education and Training. In: www.curriculumsupport.education.nsw.gov.au/schoollibraries/assets/pdf/21c_report.pdf

International Federation of Library Associations. (2015). *Indigenous Matters Special Interest Group*. In: www.ifla.org/indigenous-matters

International Federation of Library Associations. (2015). *Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer/Questioning Users Special Interest Group*. In: www.ifla.org/lgbtq

International Federation of Library Associations. (2015). *IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto*. In: www.ifla.org/node/8976

Kachel, D. E., & Lance, K. C. (2013). Latest study: A full-time school librarian makes a critical difference in boosting student achievement. *School Library Journal*, 59(3), 28.

3. fejezet

Az iskolai könyvtár emberi erőforrásai

„Az iskolai könyvtáros szakmailag jól képzett dolgozó, aki felelős az iskolai könyvtár munkájának megtervezéséért és a működtetésért, akit egy lehetőleg jó szakembergárda segít, s aki együttműködik az iskolai közösség minden tagjával, továbbá kapcsolatot tart a közkönyvtárakkal és másokkal.”

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata

3.1 Bevezetés

Az iskolai könyvtárnak az az alapfunkciója, hogy fizikai és szellemi hozzáférést biztosítson az információhoz és a gondolatokhoz. A könyvtári szolgáltatások gazdagsága és minősége a könyvtárban és az annak háttérében meglévő humán erőforrásoktól függ. Annak érdekében, hogy meg tudjon felelni az iskola közössége által támasztott tanulási és tanítási igényeknek, különleges fontosságú, hogy jól képzett és erősen motivált, az iskola méretének és a könyvtári szolgáltatásokkal szemben támasztott követelményeknek megfelelő számú szakember alkossa a könyvtár munkatársi gárdáját. Az iskolai könyvtár minden dolgozójának pontosan tisztában kell lennie a könyvtár szolgáltatásaival és irányelveivel, pontosan körülhatárolt feladataik és felelősségük legyen, kellően szabályozott feltételek között legyenek alkalmazva és fizetve, amely tükrözi a pozíciójukkal kapcsolatos szerepelvárásokat.

3.2 Személyzeti szerepek és indoklás

Mivel az iskolai könyvtár feladata az oktatási és tanulási folyamatok támogatása, az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és tevékenységeinek olyan szakembergárda irányítása alatt kell állnia, akik a tanárokkal azonos végzettséggel és felkészültséggel rendelkeznek. Ahol az iskolai könyvtárostól elvárják, hogy vezetői szerepet is betöltsön az iskolában, ugyanolyan végzettséggel és felkészültséggel kell rendelkeznie, mint az iskola többi vezetőinek, mint például iskolai vezetőség tagjai vagy oktatási szakértők (learning specialist). Ideális esetben az iskolai könyvtár mindennapi működtetésében adminisztrációs és technikai támogatást nyújtó képzett személyzet is részt vesz, így biztosítva, hogy az iskolai könyvtárosnak elegendő ideje maradjon a könyvtárszakmai és könyvtárpedagógiai munkára, együttműködésre és a vezetésre.

3.3 Az iskolai könyvtáros definíciója

Az iskolai könyvtáros felelős az iskola fizikai és digitális tanulási helyéért, ahol az olvasás, kérdés, a kutatás, a gondolkodás, képzelet és a kreativitás a legfontosabb a tanulás és az oktatás szempontjából. Ennek a szerepnek sok különböző neve van (pl. magyarul iskolai könyvtáros, könyvtárostánár, más nyelveken pl. school librarian, school library media specialist, teacher librarian, professeurs documentalistes), de legtöbbször az iskolai könyvtáros kifejezést használják. Az iskolai könyvtáros végzettsége igen változatos világszerte, beleértve olyanokat, akik könyvtárosok tanári végzettséggel vagy a nélkül, vagy könyvtárosok más könyvtári specializációval.

Az iskolai könyvtár meghatározása változik, ebbe tartozhatnak olyan könyvtárak, amelyek közkönyvtárak is. Az iskolai könyvtárak munkatársainak összetétele igen változatos a helyi viszonyoktól függően, melyeket befolyásol a jogi szabályozottság, a gazdasági fejlettség és az oktatási infrastruktúra. Azonban több mint 50 év nemzetközi kutatásai bizonyítják (lásd például Haycock, 1992, Library Research Service (2015) *School Libraries Impact Studies* www.lrs.org/data-tools/school-libraries/impact-studies), hogy az iskolai könyvtárosoknak mind könyvtárosi, mind tanári képzésre szükségük van ahhoz, hogy kifejlesszék azokat a szakmai készségeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy betölthessék az olvasás és az információs műveltség fejlesztésében, az iskolai könyvtár működtetésében, a tanárokkal való együttműködésben és az oktatási tevékenységben ellátott összetett szerepüket.

Példák

Franciaországban azoknak az iskolai könyvtárosoknak (professeurs documentalistes), akik középiskolában dolgoznak, ugyanolyan végzettséggel kell rendelkezniük, mint a tanároknak, és ugyanolyan beosztásban is dolgoznak.

Dél-Tirolban, Olaszországban, Bolzano tartományban az iskolai könyvtárosokat, akik középiskolában dolgoznak, könyvtárosi végzettségük alapján választják ki. (Bolzano tartomány 17/1990 sz. törvénye, Bolzano tartomány kollektív munkaszerződése, 2006. márc. 4.) A könyvtáros asszisztentstől elvárás, hogy legalább középiskolai végzettsége legyen és egyéves elméleti és gyakorlati könyvtári tanfolyamon vegyen részt. Az iskolai könyvtárosnak legalább hároméves BA könyvtárosi végzettséggel kell rendelkeznie. Lásd Berifsbilder "BibliothekarIn" und "DiplombibliothekarIn" www.provinz.it/kulturabteilung/bibliotheken/1459.asp)

Portugáliában 2009 óta az iskolai könyvtáros (professor bibliotecário) olyan tanár lehet, akinek iskolai könyvtárosi végzettsége is van. Lásd "Formação" In: www.rbe.mec.pt/np4/programa.html

3.4 Az iskolai könyvtári feladatok ellátásához szükséges kompetenciák

Az iskolai könyvtáros képzettségének az alábbiakat kell tartalmaznia:

- tanítás és tanulás, tanterv, oktatás tervezése és megvalósítása,
- programszervezés – tervezés, kidolgozás/design, alkalmazás, értékelés, fejlesztés,
- gyűjteményszervezés, beszerzés, tárolás, visszakeresés,
- információs folyamatok és viselkedés – írás és olvasás készsége, információs műveltség, digitális műveltség,
- az olvasás iránti elkötelezettség,
- a gyermek- és ifjúsági irodalom ismerete,
- az olvasást befolyásoló fogyatékoságok ismerete,
- kommunikációs és együttműködési készségek,
- digitális és média készségek,
- etikai és társadalmi felelősség,
- szolgáltatás a közjó számára – elszámoltathatóság a társadalom, a közösség felé,
- az élethosszig való tanulás melletti elkötelezettség folyamatos szakmai fejlődés által és
- az iskolai könyvtáros szakma történetének és értékeinek ismerte.

Az iskolai könyvtárosi készségek és képességek kifejlesztése többféle módon is elérhető – általában felsőfokú tanulmányok által vagy szakmai továbbképzéssel, amellyel az első diplomával szerzett tanári vagy könyvtárosi végzettséget egészítik ki. Az iskolai könyvtárosok képzésének az a célja, hogy pedagógiai és könyvtári készségekkel is rendelkezzenek.

Azokban az országokban, amelyekben van speciálisan iskolai könyvtáros (könyvtárostanárr) képzési program, a tanterveknek tartalmazniuk kell az alapvető könyvtárosi kompetenciák mellett a pedagógiára, a digitális technológiára, a közösségi médiára, a fiatalokra, a kultúrára és az írástudásra vonatkozó ismereteket is. Ezeknek a tanulmányi területeknek az együttes ismerete az információs műveltség mély és átfogó megértéséhez vezethet a kreatív gondolkodás és problémamegoldás perspektívájából. Az iskolai könyvtárosi képzésnek fel kell készíteni a hallgatókat vezetői, katalizátori, változásmenedzseri szerep betöltésére is éppúgy, mint az iskolai könyvtári közösség tagságára.

Példa

Franciaországban a tanárok kompetencia keretrendszere (*Référentiel de compétences des enseignants*) számos pedagógiai készséget sorol fel, amelyet el kell sajátítani bármely tanárnak, közöttük az iskolai könyvtárosoknak is. Ez a lista tartalmaz speciális könyvtár- és információtudományi készségeket az iskolai könyvtárosok számára. Az információs műveltség a pedagógustársadalom minden tagja számára nagyon fontos, és ez a közös tudás a hatékony pedagógiai együttműködés előfeltétele.

3.5 Az iskolai könyvtárosok szerepei

Az iskolai könyvtárosok legfontosabb feladatai: oktatás, könyvtármenedzsment, irányítás és együttműködés és közösségi szerepvállalás. Mindegyiket részletesen kifejtjük az alábbiakban.

3.5.1 Oktatás

Az iskolai könyvtárosok oktatási szerepei sokféle oktatási szituációt tartalmaznak: diákok egyéni, kiscsoportos és osztályban történő tanítása, tanárok formális és informális képzése. Az iskolai könyvtárosok oktatási feladatainak alaptevékenységei, amelyeket az 5. fejezet részletesen kifejti, a következők:

- az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése,
- az információs műveltség oktatása (pl. információs készségek, információs kompetenciák, médiaműveltség),
- kutatásalapú tanulás (pl. problémára alapozott tanulás, kritikus gondolkodás),
- technológiai integráció,
- a tanárok szakmai fejlődésének segítése.

Példa

Számos, tanárok számára készült pedagógiai keretet használnak útmutatóként Franciaországban *Benchmarks for the implementation of the learning path to an information culture* [*Repères pour la mise en oeuvre du Parcours de formation à la culture de l'information*]; Belgiumban, *Media literacy skills: A major educational challenge* [*Les compétences en*

éducation aux médias: un enjeu éducatif majeur]; UNESCO szervezetétől *Media and information literacy: A training program for teachers* [*Éducation aux médias et à l'information: programme de formation pour les enseignants*].

3.5.2 Könyvtármenedzsment

A könyvtármenedzsmenttel kapcsolatos szerepek az alábbi tevékenységeket tartalmazzák: az iskolai könyvtár dokumentációs rendszerének és folyamatainak megszervezése az optimális használat érdekében. Ide kell érteni a könyvtár tárgyi eszközeit (mind fizikai, mind digitális környezet), tárgyi forrásokat (mind fizikai, mind digitális) és a pedagógiai programokat és szolgáltatásokat (mind fizikai, mind digitális). Az emberi erőforrások menedzselése is az iskolai könyvtárosok feladata lehet – a könyvtári személyzet toborzása, kiválasztása, képzése, ellenőrzése és értékelése.

3.5.3 Irányítás és együttműködés

Az iskolai könyvtáros legfőbb szerepe az, hogy hozzájáruljon az iskola küldetésének és céljainak megvalósításához. Az iskola vezetésével és a tanárokkal együttműködve olyan tantervre alapozott könyvtári szolgáltatásokat és programokat kell kidolgoznia és bevezetnie, amelyek támogatják a tanulást és a tanítást. A könyvtáros információkeresési és információforrás használati tudásával és készségeivel hozzájárul olyan oktatási és tanulási tevékenységekhez, mint a kutatási és projekt munkák, a problémamegoldó feladatok, az írni-olvasni tudás fejlesztése, az olvasásnépszerűsítés és a kulturális tevékenységek. Az iskolai könyvtáros, egyedül vagy az iskolában található más szakértőkkel együttműködve, felvállalhat szerepet a technológiai integrációban és a tanárok és az iskola vezetése szakmai fejlődésének segítésében.

Az együttműködés az iskolai könyvtáros munkájának nagyon fontos része. Az iskolai könyvtáros együttműködik az iskola vezetésével annak érdekében, hogy megértsék és támogassák a könyvtár hozzájárulását az iskola küldetésének és céljainak megvalósításához. A könyvtáros közvetlenül az igazgatónak vagy az igazgatóhelyettesnek tartozik beszámolóval, és elvárható, hogy részt vegyen az iskolát érintő tervező és más vezetési csoportmunkákban. Az iskolai könyvtáros feladata, hogy elősegítse az iskolai szintű folyamatosságot és kohéziót olyan tevékenységekkel, mint tantárgyakon átívelő (keresztintervi) kutatási projektek és interdiszciplináris tanulási egységek. Az iskolai könyvtárosnak együtt kell működnie más iskolai könyvtárosokkal, hogy növeljék és fejlesszék szakmai tudásukat.

Példák

Észak-Texasban (USA) sok iskolai könyvtár vezetője találkozik havonta eszmecsere-re és programok és szolgáltatások új megközelítéseinek bemutatására.

Az Egyesült Királyságban iskolai könyvtárosok jól szervezett területi csoportjai működnek, amelyek tagjai minden félév kezdetén találkoznak, hogy megvitassák képzési és együttműködési lehetőségeiket.

3.5.4 Közösségi szerepvállalás

A közösségi szerepvállalás vagy elkötelezettség tartalmazza a programtervezési, állományfejlesztési és segítségnyújtási erőfeszítéseket, amelyek szívesen fogadják a különböző kulturális, nyelvi és őslakos és más egyedi csoportokat a könyvtárban. Az iskolai könyvtáraknak fel kell ismerniük a családok fontosságát a gyermekek oktatásában, és értékelniük kell a generációk közötti tudásátadást.

A gyermekeket a családjuk és a közösségük támogatja. Holisztikus megközelítés szükséges, amely lehetővé teszi, hogy a különböző háttérrel rendelkező embereket alkalmazzanak az iskolai könyvtárakban, hogy részt vegyenek kormányzati szintű ügyekben, és hogy támogassák az információhoz, eszmékhez és gondolatokhoz való egyenlő hozzáférést, amely biztosítja társadalmi, kulturális, demokratikus és gazdasági jóllétüket. Számos közösség egyik legfontosabb értéke a vagyon és a tudás átadása a generációkon keresztül. Ez a tudásátadási mód, amely hatékony és fontos a gyerekek életében ezekben a kultúrákban, nagyban különbözhet attól a domináns kultúrától, amelyben az iskola működik. Minden gyermek identitásához és a közösséghez tartozás érzéséhez nagyon lényeges elem az írástudás és a tanulási teljesítmény.

Az iskolai könyvtárosok, ha lehetséges, működjenek együtt a szélesebb közösségben megtalálható könyvtári csoportokkal, beleértve közkönyvtárakat és könyvtáros egyesületeket. Az iskolai és közkönyvtáraknak törekedniük kell az együttműködésre annak érdekében, hogy az adott közösség gyermekei és a fiataljai számára szolgáltatásaikat fejleszteni tudják. Az írásos együttműködési megállapodásnak tartalmaznia kell: az együttműködés alapvetéseit, az együttműködési területek pontos meghatározását, a pénzügyi vonzatok meghatározását és azt, hogyan oszlanak meg a költségek, az együttműködés ütemezését. Példák az együttműködési területekre: megosztott munkaerőképzés, közös állománygyarapítás és programtervezés, az elektronikai eszközök és a hálózat koordinálása, osztálylátogatások a közkönyvtárakban, közös olvasásnépszerűsítő programok és a könyvtári szolgáltatások közös marketingje gyerekek és fiatalok számára.

Példa

Oslóban, Norvégiában az iskolai vezetőség és a közkönyvtári dolgozók megegyeztek arról, hogy rendszeresen találkoznak a 120 iskolai könyvtárat érintő témák megvitatására. A közkönyvtárak iskolai szolgáltatása tanácsokat ad és kiegészítő anyagokkal látja el az iskolákat. Tanácsokat adnak olyan témákban, mint az olvasásnépszerűsítés, állománygyarapítás és az iskolai könyvtár elrendezése. Minden iskolai könyvtáros vagy tanár kérhet tőlük segítséget telefonon vagy e-mailben. Lehetőség van olyan dokumentumok kölcsönzésére és elküldésére az iskolai könyvtárba vagy egyenesen az osztályba, amelyek az iskolai könyvtárak számára túl drágák, vagy amelyeket nem használnának gyakran.

3.5.5 A könyvtári programok és szolgáltatások népszerűsítése

A könyvtári programok és szolgáltatások népszerűsítése a könyvtárhasználóival való kommunikációt jelenti annak érdekében, hogy megismerjék, hogy mit is nyújt a könyvtár, illetve hogy ezek a programok a használók igényeihez és kívánalmaihoz illeszkedjenek. Az iskolai könyvtár programjait, szolgáltatásait és tárgyi eszközeit aktívan népszerűsíteni kell, hogy a célközönség tisztában legyen a könyvtár szerepével tanulási partnerként, programok,

szolgáltatások és források nyújtójaként. Az iskolai könyvtár népszerűsítésének célcsoportjai az iskola vezetése és más dolgozók, a munkaközösségek vezetői, tanárok, diákok és szülők. Nagyon lényeges, hogy a kommunikációt az iskola típusához és a különféle célcsoportokhoz kell igazítani.

Az iskolai könyvtáraknak írott marketingtervvel kell rendelkeznie, amelyet az iskola vezetésével és a tanárokkal együtt dolgoznak ki. Ennek a tervnek az alábbi részeket kell tartalmazni: célok, akcióterv, amely tartalmazza, hogyan fogja a célokat megvalósítani, és értékelési módszerek, amelyekkel a terv sikerességét mérik.

3.6 A könyvtáros asszisztens szerepei és kompetenciái

A könyvtáros asszisztensek és a könyvtári technikusok az iskolai könyvtárosnak számolnak be, és az ő munkáját segítik adminisztrációs és technológiai feladatokban. Olyan képzettséggel kell rendelkezniük, amelyek szükségesek ahhoz, hogy gyakorlati feladatokat lássanak el, mint például rendrakás a polcon, a könyvtári anyag kölcsönzése, a visszavétel, online kölcsönzés és feldolgozás, továbbá digitális anyagokhoz való hozzáférés segítése.

3.7 Az iskolai könyvtári önkéntesek szerepei és kompetenciái

Az önkénteseknek nem a fizetett könyvtári személyzetet helyettesítve kell dolgozniuk, hanem munkájukkal támogatják a könyvtáros munkáját. Tevékenységük formális keretek között létrehozott megállapodáson alapul, és az iskolai könyvtáros felügyeli. Diákok is dolgozhatnak iskolai könyvtári önkéntesként jól meghatározott szerepekben és felügyelet mellett. A diák önkéntesek felsőbb éves diákok legyenek, akiket hivatalos felvételi eljárás alapján választanak ki, és akiket kiképeznek olyan munkák elvégzésére, mint kiállítások rendezése, könyvtári dokumentumok visszaosztása, felolvasás fiatalabbaknak és könyvajánlás diáktársaknak.

Példák

Michiganben (USA) egy általános iskolai „könyvtári csapat” segít a háttérmunkák elvégzésében. Egyszer egy héten ezek a diákok polcot rendeznek, begyűjtik az osztályokból a könyveket és néha segítenek a könyvek felcímkézésében, vonalkódokkal való ellátásában.

Rómában, Olaszországban középiskolás diákok olyan speciális programon vettek részt, amely segíti az iskolai könyvtár működését, de egyben a diákok személyiségének fejlődését is. A diákok az iskola könyvtár felújításában is részt vettek, ezzel elősegítve szervezési készségeik fejlődését, szélesítve a látókörüket és növelve az önbecsülésüket.

Magyarországon 2012 óta kötelező a középiskolások számára 50 óra közösségi szolgálat végzése. Ez az önkéntes munka elvégezhető iskolai és közkönyvtárakban is.

3.8. Etikai kívánalmak

Mindazok, akik az iskolai könyvtárban dolgoznak, beleértve az önkénteseket is, felelősek azért, hogy magas szintű etikai kívánalmaknak feleljenek meg, amikor az iskolai közösség tagjaival foglalkoznak. Igyekeznek a könyvtárhasználók jogait a saját kényelmük elé helyezni, és a könyvtári szolgáltatások nyújtásában nem engedik, hogy a saját meggyőződésük és elképzeléseik befolyásolják őket. Minden gyermekkel, fiatallal és felnőttel egyenlően bánnak, függetlenül képességeiktől és háttérüktől, biztosítva mindenkinek a magánszférához és a tudáshoz való jogát.

Mindenkinek, aki az iskolai könyvtárban dolgozik, beleértve az önkénteseket is, igyekeznie kell magáévá tenni az iskolai könyvtárak alapértékeit: támogatás, gondoskodás, szolgáltatás, szellemi szabadság, műveltség és tanulás, a rögzített tudáshoz és információhoz való egyenlő hozzáférés, a magánszférához való jog és demokrácia. A rögzített tudáshoz és az információhoz való hozzáférés és a szellemi szabadság gondolata *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának* 19. cikkében és az IFLA alapértékeiben is megjelennek. (www.ifla.org/about/more).

Hasznos források

American Library Association. (2010). *ALA/AASL Standards for initial preparation of school librarians*. In: www.ala.org/aasl/education/ncate

CLEMI: Centre de liaison de l'enseignement et des médias d'information. (2013). *Proposition pour un référentiel enseignant en éducation aux médias* [Proposal for a repository in teaching media literacy] [pdf en ligne]. In: www.clemi.org/fichier/plug_download/29480/download_fichier_fr_referentiel_clemi_version2.pdf

Conseil supérieur de l'éducation aux médias. (2013). *Les compétences en éducation aux médias: Un enjeu éducatif majeur* [Media literacy skills: A major educational challenge]. Belgique: CSEM.

Gorman, M. (2000). *Our enduring values: Librarianship in the 21st century*. Chicago: American Library Association.

International Federation of Library Associations. (2012). *Professional Codes of Ethics for Librarians*. In: www.ifla.org/faife/professional-codes-of-ethics-for-librarians

International Federation of Library Associations. (2015). *Indigenous Matters Special Interest Group*. www.ifla.org/indigenous-matters

International Federation of Library Associations. (2015). *Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer/Questioning Users Special Interest Group*. In: www.ifla.org/lgbtq

International Federation of Library Associations. (2015). *IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto*. In: www.ifla.org/node/8976

Markless, S. (Ed.). (2009). *The innovative school librarian: Thinking outside the box*. London: Facet Publishing.

Ministère de l'éducation nationale. (2013). Référentiel de compétences des enseignants [Competency framework for teachers]. *Bulletin officiel de l'éducation nationale*, n°30, 25/07/2013.

National Forum on Information Literacy. (2014). *Policy statement on the importance of certified school librarians*. In: <http://infolit.org/nfil-policy-statement-school-librarians>

Simpson, C. (2003). *Ethics in school librarianship: A reader*. Worthington, OH: Linworth.

Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C.K. (2012). *Education aux médias et à l'information: programme de formation pour les enseignants* [Media education and information: A training program for teachers]. Paris: UNESCO.

4. fejezet Az iskolai könyvtár fizikai és digitális erőforrásai

„A könyvtár munkatársai segítik a könyvek és más információforrások használatát, a szépirodalomtól a szakirodalomig, a nyomtatott információhordozóktól az elektronikus médiumokig, akár helyben használva, akár távolról érve el azokat. A könyvtár által biztosított források kiegészítik és gazdagítják a tankönyveket, taneszközöket és módszereket.”

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata

4.1 Bevezetés

Az iskolai könyvtár fizikai és digitális erőforrásai közé tartoznak a tárgyi eszközök, berendezések és a tanítás és tanulás céljára beszerzett források gyűjteményei. A technológia fejlődése egyre több lehetőséget nyújt arra, hogy a könyvtár „terjeszkedni” tudjon mind az iskolán belül, mind a környezetében. A technológia arra is lehetőséget nyújt, hogy a könyvtár állományához és az általa biztosított forrásokhoz a használók nem csak iskolai időben tudjanak hozzájutni. Az iskolai könyvtár fizikai és digitális erőforrásainak (tárgyi eszközök, berendezések és állomány) fejlődniük kell a tanárok és a diákok változó igényeire reagálva.

4.2 Tárgyi eszközök

Az iskolai könyvtár feladatai és használata az elsődleges szempontok akkor, amikor egy új iskolai könyvtárat terveznek vagy egy meglévőt felújítanak. Az iskolai könyvtárak tárgyi eszközeinek tükröznie kell a könyvtárak oktatási feladatait. Manapság az iskolai könyvtárakat a tanulási tér (learning commons) elvei alapján tervezik, reagálva a diákok bevonásán alapuló „részvételi kultúrára”, amely a használók szerepét kiterjeszti az információ fogyasztójától az információ előállítójáig. A könyvtári tanulási terek (library learning commons) az információs termékek előállításához szükséges tárgyi eszközöket és berendezéseket is biztosítják amellet, hogy hagyományos tanulási helyként is szolgálnak.

4.2.1 Elhelyezés és helyszín

Nincsenek általánosan érvényes szabványok egy iskolai könyvtár méretére és tárgyi eszközeire, de érdemes kritériumokat megfogalmazni, amelyek a tervezés alapjai lehetnek. Általánosan elmondható, hogy az iskolai könyvtárak elmozdultak a forrásközpontú modelltől a tanulóközpontú modell felé. Az iskolai és felsőoktatási könyvtárakat ma már leggyakrabban egyéni és csoportos tanulásra is alkalmas tanulási térként (learning commons) tervezik meg. Az iskolai könyvtárak tervezésénél a következő szempontokat is figyelembe kell venni:

- központi elhelyezkedés, lehetőleg a földszinten,
- közelség az oktatási területekhez, illetve könnyű megközelíthetőség,
- zajtényezők – a könyvtár néhány része mentes legyen a külső zajoktól,
- megfelelő és elegendő természetes és/vagy mesterséges fény,
- megfelelő hőmérséklet (léghőmérséklet és fűtés) biztosítja egész évben a jó munkakörülményeket és az állomány védelmét,

- a speciális igényekkel rendelkező használók számára is megfelelő tervezés.
- Megfelelő méretű hely az állomány elhelyezéséhez és raktározásához (szépirodalom, szakirodalom, kötött és fűzött könyvek, újságok, magazinok, nem nyomtatott dokumentumok), tanuláshoz, olvasáshoz, számítógépes munkaállomások számára, kiállításokhoz és a könyvtárosok munkájához.
- A rugalmas kialakítás tegye lehetővé a tevékenységek sokféleségét, és adjon lehetőséget a jövőbeni tantervi és technológiai változásokhoz igazodó újabb funkcionális egységek kialakítására.

4.2.2 A könyvtár elrendezése

Biztosítani kell a különböző célú funkcionális tereket:

- a tanulói, kutatói tér: a tájékoztatópult, a katalógusok, számítógépes munkaállomások, a tanuló- és kutatóasztalok, a kézikönyvtár és az alapgyűjtemény számára,
- kötetlen olvasói tér: az írni-olvasni tudást, az egész életen át tartó tanulást és a szabadidős olvasást, művelődést segítő könyvek, időszaki kiadványok elhelyezésére,
- oktatási tér: ülőhelyek és terek kis és nagy csoportban végzett tevékenység, valamint egész osztály hagyományos tanítása számára a szükséges oktatástechnikai eszközökkel felszerelve, valamint a bemutató területtel kapcsolatban, gyakran javasolt, hogy az iskola összes iskolai tanuló 10%-a számára biztosítson a könyvtár ülőhelyet,
- tér a munkavégzéshez és a csoportos projektekhez: helyszín egyének, csoportok és osztályok számára; gyakran labornak (labs) vagy alkotóműhelynek, alkotói térnek (makerspace) nevezik,
- igazgatási és ügyintéző tér: kölcsönzőpult, irodai egység, hely a nem nyomtatott könyvtári dokumentumok feldolgozásához, audiovizuális eszközök és egyéb anyagok tárolóhelye.

4.2.3 Fizikai és digitális (online) hozzáférés

Az iskolai könyvtárhoz való fizikai és digitális (online) hozzáférést a lehető legnagyobb mértékben kell biztosítani. A technológia segítségével az iskolai könyvtár digitális forrásaival való hozzáférést a hét minden napján és a nap minden órájában lehet biztosítani mind az iskolában, mind annak falain túl. Ahol nem áll rendelkezésre megfelelő személyzet, ott felügyeleti rendszerrel (képzett diákokkal és felnőtt önkéntesekkel) kell biztosítani a könyvtárhoz való hozzáférést.

4.3 Állományfejlesztés és állománymenedzsment

Az iskolai könyvtárnak hozzáférést kell biztosítania a fizikai és digitális források széles köréhez annak érdekében, hogy kielégítse az olvasók igényeit és visszatükrözze az életkorukat, az általuk beszélt nyelveket és nemzetiségüket. A gyűjteményt folyamatosan fejleszteni kell, hogy a felhasználóknak hozzáférésük legyen új és releváns anyagokhoz. A gyűjtőkori szabályzat meghatározza a gyűjtemény célját, témakörét és tartalmát, valamint a külső információkhoz való hozzáférést, hogy a könyvtár biztosítani tudja a széles körű, jó minőségű forrásokhoz való

hozzáférést. Az elektronikus források, mint például az e-könyvek (kézikönyvek, szakirodalom, szépirodalom), online adatbázisok, online napilapok és folyóiratok, videojátékok és multimédiás oktatóanyagok egyre inkább az iskolai könyvtár állományának szerves részévé válnak.

A diákok számára kialakított állomány mellett munkatársai és a tanárok számára is be kell szerezni forrásokat (pl. oktatási anyagokat, szakkönyveket a tanított tárgyakkal, új tanítási és tanulási stílusokkal és módszerekkel kapcsolatban), illetve érdemes kialakítani egy állományrészt a szülők és a gondviselők számára is.

Példa

Rómában (Olaszország) egy általános iskolában berendeztek egy „szülők polcát”, ahol gyermekpszichológiával, neveléssel és más, a szülők számára érdekes témákkal (a gyermekek félelmei, önértékelés) forrásokat helyeztek el.

4.3.1 Gyűjtőköri szabályzat és folyamatok

Az iskolai könyvtár munkatársainak a gyűjtőköri szabályzat kialakításában együtt kell működniük az iskola vezetésével és a tanárokkal. A gyűjtőköri szabályzatnak a tanterven, az iskolai közösség speciális igényein és érdeklődési körén kell alapulnia, és tükröznie kell az iskolán kívüli társadalom sokféleségét.

A gyűjtőköri szabályzatnak a következő fő részeket kell tartalmaznia:

- az iskolai könyvtár küldetését, amely összhangban van az *IFLA és UNESCO nyilatkozattal*,
- a szellemi szabadság és az információszabadság kinyilvánítását,
- a gyűjtőköri szabályzat célját és kapcsolatát a tantervhez és használók nemzeti, etnikai, kulturális, nyelvi és származásbeli identitásához,
- a hosszú és a rövid távú célkitűzéseket,
- az állományalakítási döntések felelősségét.

A szabályzatnak ki kell nyilvánítania, hogy az állomány kialakítása közös erőfeszítés, amelyben a tanárok, mint egy-egy tantárgy szakértői értékes tudással rendelkeznek a diákok szükségleteiről, igényeiről, ezért lényeges szerepük van az állományépítés folyamatában. A szabályzatnak meg kell határoznia a források értékelésének és kiválasztásának módszertanát is, amelynek összhangban kell lennie a szellemi szabadsággal és a gyermekek tudáshoz való jogával. A szabályzatnak meg kell határoznia azt is, hogy a könyvtáros felelőssége az anyagok cenzúrázására vonatkozó próbálkozásoknak való ellenállás, függetlenül attól, hogy honnan érkezik felhívás, javaslat a források vagy a forrásokhoz való hozzáférés korlátozására.

A könyvtári állomány kialakításának és kezelésének folyamatát és feladatait érthetően meg kell fogalmazni egy külön dokumentumban (kézikönyv) vagy a gyűjtőköri szabályzat mellékleteként. Ennek a kézikönyvnek segítséget kell nyújtania az információforrások kiválasztásában, beszerzésében, és szabványokat kell biztosítani az állomány feldolgozására és szervezésére (katalogizálás, osztályozás, polcok elrendezése), a dokumentumok gondozására, javítására és selejtezésére. A kézikönyvnek útmutatóul kell szolgálnia mind a helyben, mind a nemzetközi szinten létrehozott források beszerzéséhez, olyan forrásoknak, amelyek tükrözik az iskolai közösség tagjainak nemzeti, etnikai, kulturális, nyelvi és őslakosi hovatartozását. Segítséget kell nyújtani a vitatott anyagok kezelésével kapcsolatban is.

Példa

Franciaországban az iskolai könyvtárosok a beszerzési szabályzatot az iskolai közösség együttműködésével alakítják ki, kapcsolódva az iskola tantervének és oktatási tevékenységének irányelveihez, amint ezt „A Beszerzési irányelvek tízparancsolata” című írásban is olvashatjuk.

www.cndp.fr/savoirscdi/centre-de-ressources/fonds-documentaire-acquisition-traitement/les-10-commandements-dune-politique-dacquisition.html

4.3.2 A digitális forrásokkal kapcsolatos kérdések

Az iskolai könyvtárak lényeges feladata, hogy az információra alapozott társadalmunkban hozzáférési pontként szolgálnak. Hozzáférést kell biztosítani olyan digitális információforrásokhoz, amelyek tükrözik mind az iskola tantervét, mind a használók érdeklődési körét és kultúráját. A közösségi média által is egyre jobban erősített „részvételi kultúra” kiterjesztette a könyvtárhasználók szerepét az információ fogyasztójától az információ létrehozójáig. Ennek eredményeként az iskolai könyvtáraknak olyan „alkotói tereket” is biztosítani kell a diákok számára, ahol számítógépek és egyéb digitális eszközök segítségével gyakorlati feladatokat tudnak végrehajtani, ideértve információs termékek (pl. videók, blogok, podcastok, 3D projektek, poszterek, infografikák) előállítását is.

A digitális forrásokhoz való egyre növekvő hozzájutás és az internet elérhetősége miatt alapvető fontosságú, hogy olyan számítógépes könyvtári feldolgozórendszert használjunk, amellyel nemzetközi és nemzeti bibliográfiai szabványoknak megfelelően lehet osztályozni és katalogizálni a forrásokat. Ez elősegíti, hogy az iskolai könyvtár állománya szélesebb hálózatokba is bekerülhessen. A világ számos országában az iskolai könyvtáraknak előnyük származik abból, hogy összekapcsolódnak helyi vagy regionális közösségekkel közös katalógusokon keresztül. Az ilyen együttműködések megnövelhetik a források kiválasztásának, feldolgozásának hatékonyságát és minőségét, s megkönnyítik a források kombinálását a legjobb eredmény érdekében. Más országokban az iskolai könyvtáraknak abból származik előnyük, hogy konzorciumok segítségével vagy állami erőfeszítések eredményeként jutnak hozzá drága kereskedelmi adatbázisokhoz vagy online referenz anyagokhoz.

Példák

A kanadai Alberta államban az Oktatási Minisztérium teljes mértékben gondoskodik arról, hogy a diákok és a tanárok minőségi online forrásokhoz jussanak hozzá mind angol, mind francia nyelven az Online Reference Centre-en keresztül. www.learnalberta.ca/OnlineReferenceCentre.aspx.

Franciaországban a *Correlyce platform-on* (www.correlyce.fr) keresztül juthatnak hozzá a diákok több mint 300 ellenőrzött és indexelt forráshoz.

A digitális állomány kezelésének jellemzői hasonlóak a nyomtatott állomány kezeléséhez. Néhány különleges tényezőt azonban figyelembe kell vennünk:

- Hozzáférés: A hozzáférés nő vagy csökken, ha digitális forrást választunk a nyomtatott helyett?
- Pénzügyi és technikai kérdések: A digitális dokumentum költsége magasabb lesz-e

hosszú távon a folyamatos licenz díjak és az újabb formátumokra való váltás ára miatt?

- Jogi és licenz kérdések: A szerzői jog vagy a licenz szerződés feltételei behatárolják a használók számát, az iskolai könyvtáron kívüli használatot és a használók magánszférához kapcsolódó jogait?
- Biztonság: Hogyan lehet a forrásokhoz való hozzáférést védeni?

4.3.3. Állománygyarapítási irányelvek

Manapság, amikor az iskolai könyvtárak állományában számos digitális forrás elérhető helyben vagy külső, előfizetett adatbázisokon, a megszokott, hagyományos iskolai könyvtári gyűjteményalakítási irányelveket nehéz kidolgozni és alkalmazni. Az állományalakítási döntéseket nemzeti és helyi gyűjteményalakítási sztenderdek segítségével vagy azok nélkül, az a tantervi követelmények és oktatási szempontok alapján kell meghozni.

A friss és releváns dokumentumokból álló, arányos könyvtári gyűjteménynek kell biztosítania, hogy a különböző életkorú, képességű, tanulási stílusú és háttérrel rendelkező használók hozzáférjenek a számukra fontos információforrásokhoz. Az állománynak támogatnia kell a tantervet az információforrásokkal akár fizikai, akár digitális formátumban. Az iskolai könyvtárnak a fentiekén kívül a szabadidős tevékenységekhez kapcsolódó dokumentumokat is be kell szereznie: népszerű regényeket (bestseller), képregényeket, zenei felvételeket, számítógépes játékokat, filmeket és magazinokat. Ezeket a dokumentumokat a diákokkal együttműködve kell kiválasztani, így biztosítva, hogy tükrözik érdeklődésüket és kultúrájukat.

Példa

A Dél-Karolina állam (USA) oktatási minisztériuma állománygyarapítási irányelveket tartalmazó útmutatót adott ki 2012-ben. E dokumentum az egy diákra jutó példányszám alapján az iskolai könyvtár állományát „rizikósnak” (11 kötet/tanuló), „alapnak” (13 kötet/tanuló) és „példamutatónak” (15 kötet/tanuló) tekinti. A szakirodalom és a szépirodalom aránya változhat az iskola fokozata (általános vagy középiskola) és a speciális írás-olvasási projektek és igények alapján.

4.3.4 Forrásmegosztás

Az iskolai könyvtáraknak elő kell segíteniük a használók könyvtári dokumentumokhoz való jutását könyvtárközi kölcsönzéssel és forrásmegosztással. Azonban, mivel ez nem az iskolai könyvtárak hagyományos feladata, ritkán van erre a feladatra jól kiépített rendszer. A könyvtárközi kölcsönzést és a forrásmegosztást egyszerűbb megszervezni, ha az iskolai könyvtárak összekapcsolódnak közös katalógussal vagy online adatbázisokhoz és digitális referenzs anyagokhoz való közös hozzáféréssel.

Példák

Az olaszországi Vicenzában 26 középiskola, 15 általános iskola és két magánszervezet (egy alapítvány és egy vállalat) létrehozott egy hálózatot, ahol a könyvtári szoftvereket megosztják és könyvtárközi kölcsönzést biztosítanak.

www.rbsvicenza.org/index.php?screen=news&loc=S&osc=news&orderby=Autore

Portugáliában az iskolai könyvtárak és a közkönyvtárak közös hálózatot alkotnak és ugyanazt az integrált könyvtári rendszert használják. www.rbe.mec.pt/np4/home

Hollandiában és Flandriában az iskolai könyvtár a közösségi iskolák „Brede School” központja. Az iskolai könyvtárak egységes, teljes és befogadó tudásközpontok, amelyek egyben különféle közösségi oktatási szolgáltatást (óvoda, általános iskola, tornaterem) is biztosítanak. www.bredeschool.nl/home.html

Hasznos források

Bon, I., Cranfield, A., & Latimer, K. (Eds.). (2011). *Designing library space for children*. Berlin/Munich: De Gruyter Saur. (IFLA Publications; Nr 154.)

Dewe, M. (2007). *Ideas and designs: Creating the environment for the primary school library*. Swindon, UK: School Library Association [UK].

Dubber, G., & Lemaire, K. (2007). *Visionary spaces: Designing and planning a secondary school library*. Swindon, UK: School Library Association [UK].

Durpaire, J.-L. (2004). *Politique d'acquisition in Les politiques documentaires des Etablissements scolaires* [The acquisition policy within a school's policy] (pp. 34-36). Paris: Inspection Generale de l'Education Nationale.

La Marca, S. (Ed). (2007). *Rethink! Ideas for inspiring school library design*. Carlton, Victoria, Australia: School Library Association of Victoria.

Landelijk Steunpunt Brede Scholen. (2013). *Verschijningsvormen Brede Scholen 2013*. [Examples of Community Schools 2013] (2nd ed.). Den Haag, Netherland: bredeschool.nl. Retrieved from www.bredeschool.nl/fileadmin/PDF/2013/2013-05-28__13_170_LSBS_gew_herdruk_brochure_Verschijningvormen_4.pdf

Latimer, K., & Niegaard, H. (2007). *IFLA library building guidelines: Developments and reflections*. Munich: K.G. Saur.

Loertscher, D., Koechlin, C., Zwann, S., & Rosenfield, E. (2011). *The new learning commons: Where the learners win!* (2nd ed.) Clearfield, UT: Learning Commons Press.

Marquardt, L. (2013). La biblioteca scolastica, ambiente e bene comune per l'apprendimento [school libraries, learning environments and commons]. In M. Vivarelli (Ed.). *Lo spazio della biblioteca ...* [The Library Space ...]. Milano: Editrice Bibliografica. [See Chapter 4.6, pp. 299-334, and case study pp. 400-401.]

Molina, J. & Ducournau, J. (2006). Les 10 commandements d'une politique d'acquisition. [The 10 Commandments of an acquisition policy]. Retrieved from www.cndp.fr/savoirscdi/metier.html

OSLA (Ontario School Library Association). (2010). *Together for learning: School libraries and the emergence of the learning commons. A vision for the 21st Century*. Toronto, Canada: OSLA, 2010. Retrieved from www.accessola.com/data/6/rec_docs/677_olatogetherforlearning.pdf

Pavey, S. (2014). *Mobile technology and the school library*. Swindon, UK: School Library Association [UK]

Preddy, L. B. (2013). *School library makerspaces: Grades 6-12*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

South Carolina Department of Education. (2012). *South Carolina standards for school library resource collections*. Columbia: SCDE. Retrieved from http://ed.sc.gov/agency/programs-services/36/documents/Standards_School_Library_Resource_Collections.pdf

5. fejezet

Programok és tevékenységek az iskolai könyvtárban

„Az iskolai könyvtár az oktatási folyamat integráns része.”

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata

5.1 Bevezetés

Ahhoz, hogy az iskolai könyvtár hatékonyan el tudja látni az oktatással kapcsolatos küldetését, aktívan be kell kapcsolódnia az oktatási közösségbe jól kidolgozott oktatási programokkal és szolgáltatásokkal. Az iskolai könyvtárak által nyújtott programok és tevékenységek igen változatos képet mutatnak a világban, hiszen össze kell hangolni ezeket a tevékenységeket az iskola és a szélesebb közösség céljaival. (Lásd 3.5.4. Közösségi szerepvállalás)

Az ezeket a tevékenységeket leíró terminológia is igen változatos a világban. Például a lelkes és jól olvasó diákok képzésére sokféle angol kifejezést használnak: „reading promotion”, „reading widely”, „free voluntary reading”, „leisure or recreational reading” vagy „reading for pleasure”. Magyarul önkéntes olvasás, élményszerző olvasás, szabadidős olvasás. Bárhogyan is nevezik ezt a tevékenységet, a jól olvasó diák, aki motivált az olvasásra, az iskolai könyvtárak programjainak és tevékenységeinek fontos tényezője.

Példa

Namíbiában az évente megrendezett olvasásmaraton az olvasást népszerűsíti az által, hogy a gyerekeknek a saját nyelvükön (Namíbiában 13 írott nyelv van) biztosít történeteket, és egyben ösztönző erő arra, hogy gyermekkönyveket adjanak ki az otthon használt nyelveken is iskolák és könyvtárak számára.

Egy másik vitatott terminológiai terület az információhasználathoz kapcsolódik. Ezeket a tevékenységeket valaha „könyvtárhasználati oktatásnak” (hogyan kell használni a könyvtár szövegeit és rendszerét) és „használóképzésnek” (minden olyan eszköz, mely segít a használónak megérteni a könyvtárat és szolgáltatásait) hívták. Manapság azonban inkább „információs műveltségnek” vagy kutatásnak (inquiry) hívják. Ami valaha az információhasználat kimondottan könyvtárhoz kötődő oktatása volt, igen megváltozott az évek alatt egészen a forrásokra alapozott megközelítéstől (1960-as és 70-es évek), az útkereső megközelítésen át (1980-as évek) a folyamatalapú megközelítésig (az 1990-es évektől). A folyamatalapú megközelítés problémamegoldási nézőpontból gondolkodik az információról és az információ használatról. Ez a megközelítés nem tagadja meg a korábbi megközelítéseket, mint például az eszközökről, forrásokról és keresési stratégiákról megszerzett tudást, de azt hangsúlyozza, hogy ezt a tudást legjobban kutakodás, gondolkodás és problémamegoldás tanulása során lehet elsajátítani.

5.2 Programok és tevékenységek

Az iskolai könyvtár az iskola oktatási és tanulási tevékenységeiknek lényeges eleme, de részt vesz az iskola társadalmi céljainak megvalósításában is, mint például diákok elkötelezettségének növelése, a különféle tanulók befogadása és kapcsolat a tágabb környezettel. Az iskolai könyvtár céljainak összhangban kell lennie az iskola céljaival, mint például írni-olvasni tudás, tanterv alapú oktatás és állampolgárság. Annak a foka, hogy az iskolai könyvtár mennyire tud részt venni az iskola céljainak megvalósításában, attól függ, hogy milyen humán, pénzügyi és infrastrukturális erőforrásokkal rendelkezik.

Példa

Magyarországon sok diák a városokban tanul, de egy közeli faluban él, ezért mindennap ingáznak az iskola és a lakóhelyük között. A közlekedés nehézségei miatt sok diáknak várnia kell a tanítási órák előtt vagy után. Sok iskolai könyvtárban erre a problémára meghosszabbított nyitva tartással reagáltak, így a gyerekek a várakozási időt biztonságos, kulturált közösségi helyen tudják tölteni. Ez lehetőséget biztosít a könyvtárostánár és a diákok közötti kapcsolat elmélyítésére is.

Az iskolai könyvtár által nyújtott szolgáltatásokat és programokat az iskolai könyvtárosnak együttesen kell kidolgoznia az iskola vezetésével, a munkaközösségek vezetőivel, más oktatási szakértőkkel, tanárokkal és diákokkal. A kutatások szerint a diákok tanulási eredményeinek javulása nem érhető el a hozzáértő könyvtáros szakértelme nélkül, aki kiválogatja a megfelelő oktatási forrásokat és a tanárokkal együttműködve oktatási programot dolgoz ki ezekre a forrásokra alapozva.

Egy képzett iskola könyvtáros oktatási tevékenységének alábbi feladatokra kell összpontosítania:

- az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése,
- a média- és információs műveltség oktatása (pl. információs műveltség, információs készségek, információs kompetenciák, médiaközi műveltség),
- a kutatásalapú tanulás (pl. probléma alapú tanulás, kritikus gondolkodás),
- technológiai integráció,
- a tanárok szakmai fejlődésének segítése,
- az irodalom és a kultúra értékelése.

Az alaptevékenységhez kapcsolódó iskolai könyvtári kutatások a tevékenységek keretrendszerét adják. Az iskolai könyvtár alaptevékenységeinek fókusza függ az iskola programjától és prioritásaitól, és tükröznie kell a tantervi elvárások fejlődését évfolyamról évfolyamra.

5.3 Az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése

Az iskolai könyvtár támogatja a diákok olvasási készségeit és népszerűsíti az olvasást. Kutatások bizonyítják, hogy közvetlen összefüggés van az olvasási szint és az iskolai teljesítmény között, és az olvasmányokhoz való hozzájutás kulcsfontosságú annak, hogy a diákok a lelkes és gyakorlott olvasókká váljanak. (Krashen, 2004) Az iskolai könyvtárosoknak gyakorlatiasnak és rugalmasnak kell lenniük az olvasmányok biztosításában, támogatva az egyéni igényeket, azt is elismerve, hogy a diákoknak joguk van azt olvasni, amit szeretnének. Azok a diákok, akiknek megadjuk a

lehetőséget, hogy maguk válasszák ki az olvasmányaikat, idővel egyre jobban fognak teljesíteni. Az önálló olvasmány kiválasztása fejleszti a szókincset, a nyelvtani készségeket és az írásbeli és szóbeli nyelvi készségeket. A második nyelvet tanuló diákoknak fejlődik a nyelvi megértése és a beszédük gördülékenysége, ha lehetőségük van minőségi könyvekhez hozzájutni az általuk tanult a nyelven is. Ha az olvasási nehézséggel küzdők hozzájuthatnak másféle olvasási anyagokhoz (pl. hangoskönyvekhez), fejlődik az olvasási készségük és javul az olvasáshoz való viszonyuk is.

Az olvasási nehézséggel küzdőknek másféle olvasmányokra van szükségük, néhány esetben speciális eszközre is az olvasáshoz. Az iskolai könyvtárosoknak együtt kell működniük azokkal a tanárokkal, akik a speciális igényű diákokat tanítják, hogy támogatni tudják e diákok olvasási igényeit. Az iskolai könyvtárosnak támogatnia kell a tanárokat az olvasás tanításában, hogy megfeleljenek a helyi és nemzeti előírásoknak (pl. könyvajánlásokkal segíteni az olvasási projekteket, olyan könyvek kiválasztásával, amelyek támogatják az ország nyelvi színvonalát).

Az iskolai könyvtárnak esztétikus és ösztönző környezetet kell biztosítania, amely különféle nyomtatott és digitális dokumentumokat tartalmaz, és sokféle tevékenységet kell felajánlani a csendes olvasástól a csoportos beszélgetéseken át a kreatív munkáig. Az iskolai könyvtárosnak a lehető legmegengedőbb kölcsönzési irányelveket kell vallania, és amennyire csak lehet, kerülnie kell a késedelmi díjat és egyéb büntetéseket a későn visszahozott vagy elvesztett dokumentumok miatt.

Az olvasni tudásra alapozott tevékenységek, melyek bátorítják az olvasást és különböző médiatípusok élvezetét, tartalmazznak szocio-kulturális és kognitív tanulási nézőpontokat is. Erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy biztosítani tudjuk, hogy a könyvtár állományában legyenek helyben és más országokban írt és létrehozott anyagok is, és az állomány tükrözze az iskola közösségének nemzeti, kulturális és etnikai identitását. Az iskolai könyvtárosoknak vezető szerepet kell játszaniuk abban, hogy a diákoknak az osztályban és a könyvtárban egyaránt legyen lehetőségük arra, hogy az önmaguk által kiválasztott dokumentumokat olvassák és megbeszélhessék, megoszthassák ezeket az olvasmányokat másokkal is. Új szépirodalmi és ismeretterjesztő dokumentumokat népszerűsíteni kell mind a tanárok, mind a diákok között könyves beszélgetéseken, kiállításokon és a könyvtár weboldalán megjelentetett információkon keresztül. A könyvtárban vagy az egész iskolában megszervezett különleges eseményekkel (kiállítások, író-olvasó találkozók, nemzetközi olvasási napok) lehet az írni-olvasni tudás és az olvasás fontosságára felhívni a figyelmet. Ezek a különleges programok lehetőséget kínálnak a szülők bevonására is. A szülők részt vehetnek gyermekeik olvasásának fejlesztésében otthoni olvasási vagy hangos olvasási programokkal.

Példák

Franciaországban a *Babelio Kibívás* ösztönzi az olvasást és népszerűsíti a gyermekirodalmat egy irodalmi közösségi hálózaton keresztül. www.babelio.com

Az Egyesült Királyságban a könyvtáros egyesület (CILIP) Carnegie and Kate Greenaway emlékérmének jól kialakított nyomkövetési rendszere van, amely ösztönzi a díjazásra jelölt könyvekkel kapcsolatos olvasási programokat az egész országban. www.carnegiegreenaway.org.uk/shadowingsite/index.php

Olaszországban a 2004-ben a Hamelin Kulturális Egyesület által alapított és a bolognai „Sala Borsa” könyvtár által koordinált *Xanadu Projektet* középiskolásoknak, újabban nyolcadik osztályosoknak is szervezik különféle olasz

régiókban. A projekt célja az, hogy ösztönözze a reflektív és kritikai gondolkodást, kapcsolatépítést és a könyvek, képregények, filmek és zene értékelését. www.bibliotecasalaborsa.it/ragazzi/xanadu2014/biblio.php

5.4 A média- és információs műveltség oktatása

Az iskolai könyvtár másik kötelező feladata a diákok oktatása arra, hogy ebben a folyton változó világban meg tudják találni, etikusán és felelősséggel fel is tudják használni az információkat mind tanulóként, mind állampolgárként. Az UNESCO által 2007-ben kiadott dokumentum, *Understanding Information Literacy: A Primer*, melyet Forest Woody Horton Jr. írt elsősorban döntéshozók számára, hasznos áttekintést ad az információs műveltség gondolatáról, a kapcsolódó fogalmakról és az információs műveltség szerepéről az egyén formális és informális tanulásában. Az UNESCO a média- és információs műveltség fogalompair használatát támogatja, felismerve a média és információs források fontosságát személyes életünkben és a demokratikus társadalmakban. A 2011-es UNESCO dokumentum, a *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers* (média- és információs műveltség tanterv tanároknak) bemutatja, miért kell együtt gondolkodnunk média- és információs műveltségről. A tanterv egy keretrendszer tanárok számára, amely tanítás három területét azonosítja:

- 1) a média és az információ szerepének megértése a demokráciában és a társadalmi részvételben,
- 2) különféle média szövegek és információforrások értékelése (ki állítja elő, kinek és milyen üzenettel),
- 3) a médiumok és az információ előállításának és használata.

Az iskolai könyvtárosok egyetértenek annak fontosságával, hogy legyen rendszerezett kerete a média- és információs műveltség tanításának, és a tanárokkal együttműködnek ezeknek a készségeknek a fejlesztésében. Ezeknek a programoknak az a célja, hogy a diákok felelős és etikus tagjai legyenek a társadalomnak. Az információs műveltséggel rendelkező diákok kompetens önszabályozó tanulók (self-directed learner). Tisztában kell lenniük információk igényeikkel és aktívan be kell kapcsolódniuk az eszmék világába. Magabiztosságot kell mutatniuk a problémák megoldásában és tudniuk kell, hogyan találják meg a releváns és megbízható információkat. Képesnek kell lenniük a technológiai eszközök használatára, hogy hozzáférjenek az információkhoz és a tanultakat kommunikálni tudják. A diákoknak olyan helyzetekben is otthonosan kell mozogniuk, amikor több válasz is lehetséges, és akkor is, amikor nincsen válasz. Képesnek kell lenniük magas szintű és minőségi munka végzésére. Az információs műveltséggel rendelkező diákok rugalmasak, tudnak alkalmazkodni a változásokhoz, és képesek önállóan és csoportban is dolgozni.

Példák

Franciaországban tanítják a diákoknak, hogyan legyen felelős használói az internetnek: <http://eduscol.education.fr/internet-responsable>

Franciaországban az iskolai könyvtárosok továbbképzése kapcsolódik a média- és információs műveltségre orientált képzési programok megvalósításának értékeléséhez.

http://media.eduscol.education.fr/file/Pacifi/85/4/Reperes_Pacifi_157854.pdf

5.5 Kutatásalapú tanulási modellek

Számos országban a helyi hatóságok és az iskolai könyvtárak együtt dolgoztak ki sikeres modelleket olyan tervek készítésére, amelyek a kutatási projektek segítségével fejlesztik a média- és információs műveltséget. A kutatásalapú tanítás modelljének elkészítése több éves kutatás, fejlesztés és kísérlet eredménye. Azoknak az iskoláknak, amelyek nem rendelkeznek az oktatási hatóságok által javasolt modellel, azt ajánlják, hogy inkább válasszanak a már kidolgozott modellek közül olyat, amelyik a legjobban illik a tantervekben megfogalmazott célokhoz és tanulási eredményekhez, ahelyett hogy saját maguk dolgoznák ki a saját modelljüket. A kutatásalapú tanulás oktatási modelljeinek példái a C) mellékletben találhatóak.

A kutatásalapú oktatási modell általában folyamatra alapozott megközelítést alkalmaz annak érdekében, hogy a diákoknak olyan tanulási folyamatokat tudjanak biztosítani, amelyek jól alkalmazhatóak többféle tudományterületen, a felsőoktatási környezettől kezdve a való életig. Ezeknek a modelleknek van néhány fontos alap gondolata:

- A diákok az információból értelmes gondolatokat állítanak elő.
- A diákok minőségi munkát végeznek folyamatra alapozott megközelítéssel.
- A diákok megtanulják, hogyan működjenek önállóan (önszabályozás) és egy csoport tagjaként.
- A diákok az információt és az információ technológiát felelősséggel és etikusan használják.

A kutatásalapú tanulás oktatási modelljei magukba foglalják a kutatás és élethosszig tartó tanulás alapvető készségeit: tervezés, források felderítése és összegyűjtése, válogatás, feldolgozás, bemutatás, megosztás és értékelés. A folyamatalapú oktatási modellek elősegítik az önszabályozó tanulási készségeket (azaz metakogníciót) és az együttműködési készséget is. Ezek a készségek leghatásosabban tárgyi környezetbe ágyazva fejleszthetők folyamatosan a tantervekből választott témákkal és problémákkal.

A tervezési készségek elengedhetetlenek minden kutatási feladathoz, beadandóhoz, házi feladathoz vagy esszéhez. A kutatás kezdeti stádiumában a tervezési tevékenységek az alábbi tevékenységeket tartalmazzák: megfelelő kérdések megfogalmazása, a valószínűsíthető források és a lehetséges információkereső stratégiák meghatározása, egy észszerű időterv elkészítése. A kutatás folyamán a diákok az előre nem látható kihívásokra és akadályokra reagálva alakítják a terveiket.

A források felderítésének és összegyűjtésének készségei elengedhetetlenek az információkeresési tevékenységekben. Ezek a készségekhez tartozik a betűrend és a számsorrend értéke, a különböző stratégiák használata a számítógépes adatbázisokban és az interneten való információkeresésre, az indexek és a tájékoztató források, kézikönyvek használata.

Az információk létrehozása a források tanulmányozása mellett az alábbiakat is tartalmazhatja: kérdőíves felmérés, interjú, kísérlet és megfigyelés.

A válogatási és szervezési készségekhez szükség van a kritikai és értékelő gondolkodásra. A válogatáshoz tartozik kutatási kérdés szempontjából releváns és pertinens információ megtalálása. Olyan kritériumok alkalmazása, mint a hitelesség, teljesség, időszerűség, pontosság

és nézőpont, segít a diákoknak abban, hogy tájékozott és etikus döntéseket hozzanak az általuk talált információkkal kapcsolatban.

Az információ feldolgozása olyan tevékenységeket foglal magában, mint a különböző forrásokból szerzett információk összegzése, következtetések levonása és a korábbi tudáshoz való kapcsolat építése. Ezeken a készségeken keresztül a diákok megérthetik az általuk gyűjtött információkat és személyes tudásukká alakíthatják át azokat.

A bemutatás és megosztás magában foglalja olyan minőségi produktumok elkészítését, amelyek érthetően mutatják be a gondolataikat, megfelelnek a felállított céloknak és kritériumoknak, és amelyek demonstrálják hatékony prezentációs készségeiket, beleértve a közönség ismeretét.

Az értékelési készségekhez tartozik a kutatási folyamat és a végeredmény értékelése. A diákoknak kritikusan kell gondolkodniuk erőfeszítéseikkel kapcsolatban és azzal is, amit elértek. Képeseknek kell lenniük arra, hogy összehasonlítsák az általuk létrehozott produktumot az eredeti céllal, és meghatározzák, hogy a munkájuk elérte-e a célját. Meg kell állapítaniuk a tanulási folyamat erősségeit és gyengeségeit, és el kell gondolkozniuk azon, hogy a jövőbeli feladatokra nézve miben kell fejlődniük.

Az önszabályozó tanulási készségek alapvetőek az élethosszig tartó tanulás kifejlesztéséhez. A diákokat a kutatás folyamán úgy kell irányítani, hogy gondolkodjanak el gondolkodási és tanulási folyamatukról (pl. metakogníció), és ezt a tudást felhasználva tanulási célokat fogalmazzanak meg, és azok megvalósításának érdekében irányítsák a folyamatot. Az önszabályozó tanulók képesek használni a különféle forrásokat információk és személyes igényeik kielégítésére, válaszokat keresni kérdésekre, különféle alternatív nézőpontokat végiggondolni és értékelni. Felismerik, hogy az információ, az információforrások és a könyvtárak összetettek szervezetükben és szerkezetükben, és képesek segítséget kérni, amikor szükségük van rá.

A diákok együttműködési készségei fejlődnek, amikor különféle diákok csoportokban dolgoznak együtt sokféle forrásból és technológiával. A diákok megtanulják, hogy védjék meg véleményüket és hogyan bírálják építő jelleggel egymás véleményét. Megismerkednek különféle véleményekkel és megtanulják tisztelni a másféle háttérrel és tanulási stílussal rendelkező társaikat. Együtt dolgoznak egy olyan munkán, amely megmutatja az egyének közötti különbségeket, és részt vesznek az egyéni feladatok egy végleges produktumba történő szintetizálásában.

A kutatásalapú tanulás folyamatokra alapozott megközelítése túlmegy az információ megtalálásán, egészen annak használatáig, adott kérdésekre adott válaszoktól eljut a témát alakító bizonyítékok kereséséig. Ez a tanulás az információkeresés folyamatát és a keresési eredményt is figyelembe veszi. Felhívja a figyelmet az információkból való tanulás összetettségére: az információkból való tanulás nem rutinszerű vagy sztenderdizálható tevékenység, és magában foglalja mind az érzelmi, mind a kognitív területeket.

Ha az iskolai könyvtáros és a tanárok úgy határoznak, hogy a kutatásalapú tanulás folyamatközpontú megközelítését szeretnék használni, akkor ugyanazokkal az alapvető kérdésekkel kell szembenézniük az iskolai könyvtár méretétől, állományától és technológiai felszereltségétől függetlenül – hogyan befolyásolják, irányítsák és motiválják a tanulási tevékenységet a felfedezés folyamatát használva, amely ösztönzi a kíváncsiságot és a tanulás szeretetét. A folyamat alapú modellek támogatják, hogy úgy tekintsünk a kutatásalapú tanulásra, mint egy lehetőségre a diákok számára, hogy megtapasztalják a felfedezést és a személyes

fejlődést. Ha megfelelően alkalmazzák, akkor a diákok kutatásalapú tanulását jellemzi a felfedezés, a kockázatvállalás, kíváncsiság, motiváció, kritikus és kreatív gondolkodás és a valós élethelyzetekhez és valódi közönséghez való kapcsolódás.

A folyamat alapú modellek elméleteken és a pedagógiai és a könyvtár- és információ tudományi területek kutatásain alapulnak. A pedagógia területéről származik a tanuláselmélet, a könyvtár- és információ tudományi területéről az információkereső viselkedés elmélete. Például a pedagógiából származik az a tudás, hogy a diákok különböznek az absztrahálás szintjeiben a szellemi fejlődésüktől és előzetes tudásuktól, tapasztalataiktól függően. Ugyancsak a pedagógia területéről származik a konstruktivista elmélet, amely szerint a diákok aktívan építik a tudásukat, és a tanulók megtapasztalhatják érzéseik és gondolataik változását, miközben az információt használják. A könyvtár- és információ tudomány területéről származik az a gondolat, hogy az információhasználatok a kérdés specifikálásának különböző szintjein keresztül haladnak előre, az információ igény halvány gondolatától a pontosan meghatározott szükségletig vagy kérdésig, és az is, hogy a használók sokkal sikeresebbek a keresés folyamatában, ha gyakorlatias tudással rendelkeznek az információs rendszerekkel és az információs problémákkal kapcsolatban.

Az iskola más tanulási programjaihoz hasonlóan a kutatásalapú tanulási tevékenységeket is úgy kell megtervezni, hogy elősegítsék a fejlődést és a folytonosságot a diákok tanulásában. Ez azt jelenti, hogy a készségeket fokozatosan kell bevezetni különböző szakaszokon és szinteken keresztül. Az iskolai könyvtárosnak vezető szerepet kell vállalnia annak biztosításában, hogy a pedagógusok kutatási folyamat tanítását szisztematikusan közelítsék meg, és ez a tevékenység a média- és információs készségek és stratégiák alapján történjen.

Ahol a kutatásalapú tanításnak és tanulásnak nincs helyi vagy nemzeti szinten kidolgozott modellje, ott az iskolai könyvtárosnak kell együttműködnie a tanárokkal és az iskola vezetőivel egy modell kiválasztásában. Ahogy a tanárok és a diákok alkalmazzák majd ezt a modellt, valószínűleg adaptálni szeretnék az iskola céljaihoz és a helyi igényekhez. Vigyázva kell alkalmazni minden modellt, mert a modell elméleti alapjainak mély megértése nélkül az adaptáció kielégítő a modell erejét.

Példa

A svédországi Uppsala középiskolák diákjai a kutatásalapú projekteket egy antiutópisztikus regény olvasásával kezdik. A regényt csoportokban megvitatják. Minden diák a saját kutatási kérdésére összpontosít pl. megfigyelés, globális felmelegedés vagy betegségek. Információkat keresnek először általánosan, majd mélyebben beleásva magukat a szövegbe a saját kutatási témájukra fókuszálva (pl. először csak általában keresnek a megfigyelésről, majd konkrétan azt nézik meg, hogyan figyelik a kormányok az embereket az okostelefonjaikon keresztül.) A projekt végeredménye egy tanulmány, írásbeli vizsga azokon az anyagokon alapulva, amit a diákok összegyűjtöttek a portfóliójukba.

5.6 Technológiai integráció

Kutatások bizonyították annak fontosságát, hogy az iskolai könyvtárak biztosítsanak technikai infrastruktúrát és eszközöket, és egyben oktatást is nyújtsanak az információtechnológia használatához. A technológia segít abban, hogy a könyvtár és forrásai elérhetőek legyenek az osztálytermekben és azokon túl is. Az iskolai könyvtáros segít a diákoknak megtanulni, hogyan

használják azokat a keresési stratégiákat, amelyekkel az interneten található forrásokat megtalálhatják, illetve megismertetik őket az adatbázisokkal és az előállítást segítő eszközökkel. Az iskolai könyvtáros együttműködik az iskola technikai/technológiai szakértőjével, ha van ilyen pozíció az iskolában, hogy biztosítsa azt, hogy kettejük szerepei jól legyenek különítve, ne legyenek hiányok és átfedések a diákoknak és a tanároknak nyújtott technológiai szolgáltatásokban és programokban.

5.7 A tanárok szakmai fejlődése

Az iskolai könyvtár támogatja a tanárok szakmai fejlődését, különösen az új dokumentumokkal, technológiákkal, új tantervekkel és oktatási stratégiákkal kapcsolatban. Az iskolai könyvtáros gyakran informális szakmai segítséget is nyújt a tanároknak azáltal, hogy különféle módon együtt dolgoznak az oktatás folyamatában:

- olyan forrásokat biztosít a kollégáknak, amely szélesíti a szaktudásukat és fejleszti a tanítási módszereiket,
- forrásokat biztosítanak a különféle értékelési stratégiákhoz,
- partnerként dolgoznak együtt az órák alatt vagy a könyvtárban végrehajtott feladatok tervezésében,
- a könyvtárat hozzáférési pontként használják szélesebb körű források felhasználására könyvtárközi kölcsönzés, személyesen vagy digitális hálózat segítségével.

5.8 Az iskolai könyvtáros tanításban betöltött szerepe

Egy képzett iskolai könyvtáros úgy dolgozik együtt az oktatásban résztvevő kollégákkal, hogy a diákok számára az optimális tanulási élményt biztosíthassák. Ideális esetben az iskolai könyvtáros együtt tanít a tanárokkal és az oktatási csapat minden tagja a saját szakértelmével hozzájárul a tanítási és tanulási tevékenységek megtervezéséhez és alkalmazásához.

Az iskolai könyvtáros és a tanárok együtt tanításának négyféle megközelítését különíthetjük el: *támogató, párhuzamos, kiegészítő és párban tanítás*:

- 1) *Támogató tanítás (supportive teaching)* – az egyik tanár játssza a vezető szerepet, a másik körben járkalva a teremben a diákok között segít egyenként, ahol szükség van. Úgy is utalnak erre, mint „egyik tanít/másik mozog” (one teaches/one drifts).
- 2) *Párhuzamos tanítás (parallel teaching)* – két vagy több oktató foglalkozik különböző csoportokkal a terem különféle részeiben. Úgy is utalnak erre, mint „állomásos tanítás” (station teaching).
- 3) *Kiegészítő tanítás (complementary teaching)* – az egyik tanár tanít valamit, ami kiegészíti és megerősíti a másik által oktatottakat. Például az oktató megmagyarázza a másik állításait vagy bemutatja a jegyzetelés technikáját.
- 4) *Párban oktatás (team teaching)* – két vagy több oktató együtt készíti az óravázlatot, tanít, mér és vállal felelősséget a diákokért vagy az osztályteremben vagy a könyvtárban és egyenlően osztják meg a felelősséget, a vezetést és az elszámoltathatóságot.

Az együtt tanítás e megközelítéseit elősegíthetjük az oktatás tartalmának, kivitelezésének és értékelésének együttes tervezésével. Az iskolai könyvtáros és a tanárok együttes tervezése

elősegítheti, hogy akkor is garantálják a minőségi oktatást, ha az iskolai könyvtárosnak egyedül kell végeznie az oktatási munkát a könyvtárban vagy az osztályteremben. Az együttműködés elengedhetetlen a média- és információs műveltség oktatása esetén, amely a tanterv integráns része és szorosan kötődik a diákok érdeklődéshez és igényeihez.

Hasznos források

Asselin, M., & Doiron, R. (2013). *Linking literacy and libraries in global communities*. London: Ashgate.

Gordon, C., & Lu, Y-L. (2008). "I hate to read—Or do I?": Low achievers and their reading. *School Library Research*, 11. Retrieved from www.ala.org/aasl/slmr/volume11/gordon-lu

Hughes-Hassell, S., Barkley, H. A., & Koehler, E. (2009). Promoting equity in children's literacy instruction: Using a critical race theory framework to examine transitional books. *School Library Research*, 12. Retrieved from www.ala.org/aasl/slmr/volume12/hughes-hassell-barkley-koehler

Krashen, S. D. (2004). *The power of reading: Insights from the research* (2nd ed.). Westport, CT: Libraries Unlimited.

Kuhlthau, C.C. (2004). *Seeking meaning: A process approach to library and information service* (2nd ed.). Westport, CT: Libraries Unlimited.

Markless, S. (Ed.). (2009). *The innovative school librarian: Thinking outside the box*. London: Facet Publishing. [See Chapters 7, pp.127-142 Becoming integral to teaching and learning.]

Eduscol [Ministry of Education, France]. (2012). *Vademecum vers des centres de connaissances et de culture* [Short guide to knowledge centres and culture]. Retrieved from <http://eduscol.education.fr/cid60332/-vers-des-centres-de-connaissances-et-de-culture-le-vademecum.html>

Trelease, J. (2013). *The readaloud handbook* (7th ed.). New York: Penguin Books.

Villa, R. A., Thousand, J. S., & Nevin, A. I. (2008). *A guide to co-teaching: Practical tips for facilitating student learning* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Corwin Press/Council for Exceptional Children.

6. fejezet

Az iskolai könyvtár értékelése és közösségkapcsolati tevékenysége

„Az iskolai könyvtár nélkülözhetetlen valamennyi az írni-olvasni tudást, a művelődést szolgáló hosszú távú stratégiához, az oktatáshoz, az információellátáshoz, a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődéshez.”

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata

6.1 Bevezetés

Számos kutatás bizonyítja, hogy egy jól felszerelt iskolai könyvtár, amelyben képzett iskolai könyvtáros dolgozik, pozitív hatással van a diákok tanulási teljesítményére. Például: LRS (2015) *School Libraries Impact Studies* az Egyesült Államokban (www.lrs.org/data-tools/school-libraries/impact-studies) and Williams, Wavell, C. és Morrison (2013) az Egyesült Királyságban végzett kutatás

(www.scottishlibraries.org/storage/sectors/schools/SLIC_RGU_Impact_of_School_Libraries_2013.pdf). Ezek a kutatások azonban nem elég ismertek és értékeltek az iskolai könyvtári közösségen túl, és az iskolai könyvtáraknak a világ számos pontján továbbra is pénzügyi megszorításokkal kell szembenéznüik. A megszorítások gyakori eredménye a szakképzett személyzet elvesztése. A szakképzett könyvtáros nélkül elveszik az iskolai könyvtár lehetősége arra, hogy az oktatásfejlődésének és a diákok eredményességének hajtóerejévé váljon.

Az elmúlt 10 évben az iskolai könyvtárak hatásaival foglalkozó kutatások eredményei továbbra is megerősítik, hogy a diákok teljesítményére legerősebb hatással az az iskolai könyvtár van, amelyben szakképzett, teljes állásban dolgozó könyvtáros található. Az iskolai könyvtárak pozitív hatásaira vonatkozó eredmények közé tartozik, hogy segítenek a teljesítménybeli lemaradást csökkenteni olyan diákoknak, akik szegény vagy kisebbségi környezetből jönnek és/vagy valamilyen hátránnyal élnek. A teljes állásban dolgozó képzett könyvtáros mellett az alábbi szempontok lényegesek az iskolai könyvtár a diákok teljesítményére gyakorolt pozitív hatásának elérésében: együttműködés, oktatás, ütemtervezés, hozzáférés, technológia, állomány, költségvetés és szakmai fejlődés. Mivel a jól felszerelt iskolai könyvtárak a diákok és a tanárok számára online hozzáférést biztosítanak forrásokhoz és szolgáltatásokhoz 24 órán át, mindennap, a jövőbeli kutatásoknak azt kell megvizsgálniuk és értékelniük, milyen hatással vannak a digitális lehetőségek a hely, idő és a használat kérdésére.

Az értékelés az iskolai könyvtári programok és szolgáltatások megvalósításának fontos eleme. Az értékelés segítheti a döntéshozatalt és a problémamegoldást (elszámoltathatósági szempontok), az emberek gondolkodására is hatással lehet az iskolai könyvtárakkal kapcsolatban, és növelheti az iskolai könyvtárak támogatottságát. Az értékelés folyamata segíti a fejlődés módjainak meghatározását, és abban is segít, hogy az iskolai könyvtárak új jövőképét kialakítsák.

Hatásában az iskolai könyvtárak értékelését nem lehet elválasztani az iskola oktatási tervének értékelésétől. Az értékelés a tervezési folyamat része is, és az iskola minőségbiztosítási rendszere szerves részének is kell lennie.

6.2 Az iskolai könyvtár értékelése és a tényekre alapozott gyakorlat

Az iskolai könyvtárakat és az iskolai könyvtárosokat ritkán értékelik következetesen és szisztematikusan, habár az értékelés segít azt biztosítani, hogy a könyvtár programja és szolgáltatásai támogassák az iskola céljait. Az értékelés megmutathatja, hogy az iskola diákjai és tanárai mennyire érzékelik ezeknek a programoknak és szolgáltatásoknak az előnyeit. Az értékelés segíthet ezeknek a tevékenységeknek az alakításában is, elősegítheti, hogy mind a könyvtárosok, mind a használók jobban megértsék a programokat és szolgáltatásokat, és elkötelezettebbek legyenek irántuk.

A tényeken alapuló gyakorlat (evidence-based practice) az adatgyűjtésre és elemzésre összpontosít a tevékenységek fejlesztése érdekében. A tényekre alapozott gyakorlat részeként végzett értékelés általában kis területet vizsgál, iskolai szintű értékelők végzik és gyakorlati ajánlások megfogalmazását eredményezi. Az összegyűjtött és elemzett adatok számos forrásból származhatnak attól függően, hogy a könyvtár mely tevékenységét akarják vizsgálni:

- online kölcsönzési és katalógusrendszer (OPAC) rekordjainak és az oktatási módszereknek a kapcsolata osztályok, évfolyamok és tantárgyak szerint. – tények a gyakorlatban – adatok a döntéshez. (evidence in practice – data for decision-making),
- vagy a diákok különböző, a tanulás során létrehozott produktumai és kérdőívek tanároknak, diákoknak és szülőknek – a gyakorlat bizonyítékai, adatok, amelyek igazolják a könyvtár hatásait. (evidence of practice – data supporting library impacts).

6.3 Az iskolai könyvtár értékelésének megközelítései

Az iskolai könyvtár értékelése a könyvtár környezetét is figyelembe veszi. A könyvtár egész programjával foglalkozó értékelés általában szélesebb nézőpont alapján vizsgál, külső szakértők végzik és minőségi értékelést eredményez (lásd D) melléklet: Ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez és E) melléklet: Iskolai könyvtári értékelő lista iskolaigazgatók részére). A legtöbb iskolai könyvtári értékelés tartalmazza az iskolai könyvtáros által végzett önértékelést is. Az iskolai könyvtáraknak az iskolára alapozott értékelése a program minősége mellett a további megközelítéseket tartalmazhatja: az érintettek véleménye, a programok tartalma és hatása. Az iskolai könyvtárak értékelésének folyamatos megközelítése a tényekre alapozott gyakorlat.

6.3.1 A program minősége

Az iskolai könyvtári tevékenység egészére irányuló értékelés általában egy hosszú távú projekt, gyakran több évig is tart és többféle tevékenységet foglal magában. A könyvtári program minőségének értékelése a legtöbb esetben olyan keretdokumentumok átnézésével kezdődik, amelyek meghatározzák a könyvtár tevékenységét, mint például az iskolai akkreditációs folyamat, és a helyi vagy nemzeti előírásokat tartalmazó dokumentum. Az átfogó értékelési programot alapos adminisztratív támogatással és külső szakértők, pl. kerületi tanácsadó bevonásával kell végezni. Értékes eredményeket kaphatunk azonban a könyvtári program egyes részeinek értékelésekor is, amelyet alaposan meg kell tervezni annak érdekében, hogy csökkenteni lehessen a hozzá szükséges forrásokat. Például egy önértékelés vizsgálhatja könyvtárhasználat oktatását egy félévben vagy egy tanévben annak érdekében, hogy megállapítsuk, hogy a diákok és tanárok hány százaléka vett részt ezeken a tevékenységeken. A szabványokkal, előírásokkal való

összehasonlítást korlátozni lehet a könyvtári program és tevékenység egy szempontjára is, pl. a tárgyi eszközökre vagy az állományra.

6.3.2. Az érintettek véleménye

A kutatásokban számos ösztönző és átfogó példát találhatunk az érintettek (stakeholder) véleményének értékelésére. Bár nagy, széles körű kutatáshoz a legtöbb iskola vagy iskolai körzet nem rendelkezik a szükséges eforrásokkal, vannak egyszerűbb, de hatékony lehetőségek is. Két ilyen példa: a) körzeti elégedettségi vizsgálatok és b) adott iskolában végzett felmérés vagy visszajelző csoportok (feedback groups).

A legtöbb iskolai kerület vagy oktatási hatóság végzett valamilyen éves elégedettségi vizsgálatot, amelynek kérdőívét a diákok, a tanárok és a szülők töltötték ki. Érdeemes megpróbálni elhelyeztetni benne egy-két kérdést a könyvtár programjával és szolgáltatásaival kapcsolatban is. Még ha az első próbálkozások sikertelenek is, a kérdésekért való lobbizás is fontos módja lehet annak, hogy a kerületi kormányzati csoport jobban megértse az iskolai könyvtár programját és szolgáltatásait.

A diákok véleményének összegyűjtéséhez igénybe vehetjük az igazgató segítségét abban, hogy minden osztályban, már az első osztálytól kezdve olyan kérdéseket teszünk fel, hogy „Mitől lesz egy könyvtár jó?” és „Mit csinálhatnánk, hogy még jobb legyen?”. A kutatásokból nyert adatokat ezt követően elemezzük és megosztjuk a tanárokkal, a segítő személyzettel és a szülőkkel. Középiskolában a diákok képviselőiből (többet minden osztályból) álló csoportokkal szervezhetünk találkozókat, hogy visszajelzést kapjunk az iskolai könyvtár szolgáltatásairól és forrásairól. Több ilyen megbeszélés után a diákokat megkérdezhetjük, hogy miből szeretnének többet vagy kevesebbet az iskolai könyvtárban, milyen kérdésekkel kell még foglalkozni, hogy az iskolai könyvtár jobb hely legyen a számukra. Mindkét megközelítés könnyen adaptálható a könyvtári szolgáltatások és programok egyes részeinek értékelésére is.

6.3.3 A program tartalma

Az iskolai könyvtári program tartalmának értékelése lehet szűk- vagy széleskörű, lehet egyszeri alkalom vagy folyamatos. Egy önértékelést tervezhetünk annak a vizsgálatára, hogy egy vagy több év után a könyvtárra alapozott oktatási tevékenység hatására milyen a tanulási eredményeket (learning outcomes) értek el a diákok. Az ezeknek az óráknak a tanulási eredményeit összehasonlíthatjuk egy vagy több tanmenettel.

Egy másik megközelítésben a tanárokból és/vagy munkaközösségek vezetőiből álló fókuszcsoporthal vitatjuk meg, hogy milyen tanulási eredményeket várnak el a könyvtárra alapozott oktatási tevékenységtől. A legjobb eredmény érdekében (azaz gazdag viták és őszinte hozzászólások) a fókuszcsoporthat ne az iskolai könyvtáros szervezze, és ne ő vezesse a beszélgetést, hanem egy harmadik személy, külső értékelő, például egy másik iskola könyvtárosa vagy egy kerületi oktatási tanácsadó.

6.3.4 A program hatása

Az iskolai könyvtárak hatásvizsgálata az értékhozzáadásra fókuszál, és azt azonosítja, hogy az iskolai könyvtár kutatási tevékenységei (inquiry activities) hogyan járulnak hozzá a tanulás sikerességéhez. Ebben a vizsgálatban kell a diákoktól megtudni, hogy mit is tanultak. Például a kutatási projektek eredményezhetik azt, hogy a diákok mélyebben megértik a vizsgált témát, és megértik, hogyan zajlik a kutatási munka folyamata, értékelik tanulásuk fontosságát. Azt is megtudhatjuk például, milyen mértékben hatottak a kutatási projektek a diákok tanulására. A Library Power projekt végén (Oberger, 1999) az általános iskolás 1-6 osztályos diákokat megkérdezték:

- Tudnál nekem mesélni a projektről – hogyan használtad a könyveket és a számítógépet? Mi működött jól, mi okozott problémát?
- Hogyan fogtál neki a munkának? Mit csináltál közben? Hogyan fejezted be? Hogyan éreztél magadat a munka egyes fázisaiban?
- Mit tanultál, mire emlékszel a legjobban? Megosztottad valakivel a projektet az iskolán kívül? Mennyire hasonlít ez a projekt arra, amit az emberek csinálnak az iskolán kívül?

Hasonló megközelítést használ középiskolás diákoknál a *School Library Impact Measure (Iskolai könyvtári hatásvizsgálat)*, vagy ahogy még nevezik, a *Student Learning Impact Measure* (a diákok tanulásának hatásvizsgálata) vagy *SLIM* (Todd, Kuhlthau & Heinström, 2005). A kutatási projekt három szakaszában a diákokat megkérlik, hogy töltsenek ki egy kérdőívet az alábbi kérdésekkel:

- Gondolkozz el egy kicsit a projektedről, írd le, hogy mit tudsz róla!
- Mennyire érdekel ez a téma?
- Mennyit tudsz erről a témáról?
- Gondolj vissza a kutatási projektedre, mi volt a legkönnyebb?
- Gondolj vissza a kutatási projektedre, mi volt a legnehezebb?
- Mit tanultál a kutatási projekt során? (Ezt a kérdést csak a projekt végén teszik fel.)

A diákok tanulásának további szempontjait vizsgálhatjuk interjúval, kérdőívekkel, tanulási naplóval vagy kutatási csoporttal (inquiry groups):

- képesség a források azonosítására, megbízhatóságuk és érvényességük vizsgálata, az információ relevanciája,
- képesség megfelelő információs tartalmú és megbízható produktumok elkészítésére,
- képesség az egyén digitális identitásának felelős használatára.

A diákkal folytatott interjú és a kérdőívek elemzése igen időigényes és nehéz feladat, de általuk az iskolai könyvtárosok és a tanárok megtudhatják, hogyan fejlődik a diákok tudása és megértése a tantervi tartalommal kapcsolatban, valamint az információkezelési és információfeldolgozási készségeik, melyek lényegesek az iskolában, a munkában és ezeken is túl. A diákok bevonása a kutatásalapú tanulási folyamatokról szóló beszélgetésekbe segíthet a diákoknak abban, hogy tudatában legyenek a személyes tanulási folyamataikat, képesek legyenek ellenőrizni és alakítani azokat.

6.3.5 Tényekre alapozott gyakorlat

A tényekre alapozott gyakorlat holisztikus és egységes megközelítése az adatok döntéshozatalra való felhasználásának. Ez a gyakorlat az iskolai könyvtárakban három adattípust alkalmaz:

- a) Tények a gyakorlatért (evidence FOR practice): a formális keresési adatok vizsgálata, hogy tájékoztassuk a gyakorlatot,
- b) Tények a gyakorlatban (evidence IN practice): a helyben előállított adatok felhasználása a gyakorlat átalakítására.
- c) A gyakorlat bizonyítékai (evidence OF practice): a felhasználók által generált adatok felhasználása annak érdekében, hogy megmutassuk, mit csinál az iskolai könyvtáros. (Todd, 2007)

Az iskolai könyvtárosok képzésük során és számos iskolai könyvtári kutatás publikált tanulmánya alapján szerezhetnek tényeket, bizonyítékot a gyakorlatért (evidence FOR practice). Az iskolai könyvtárosok számos, a könyvtárhasználat során generált adatot használnak fel (evidence IN practice), mint például kölcsönzési adatok és tanmenetek felhasználása döntésekre, például olvasásnépszerűsítő dokumentumok beszerzése, vagy olyan tervek megvalósításához, amelyek biztosítják a lehetőséget, hogy minden diák megtapasztalhassa a kutatásalapú oktatást.

6.4 Az iskolai könyvtár értékelésének hatása

Az iskolai könyvtár szolgáltatásainak és programjainak értékelése a könyvtár folyamatos fejlesztésének egyik nagyon fontos eleme. Az értékelés segít abban, hogy az iskolai könyvtár programját és szolgáltatásait az iskola céljaihoz igazítsuk. Az értékelés megmutatja a diákoknak, a tanároknak, a könyvtár munkatársainak és a tágabb közösségnek azokat az előnyöket, amelyek az iskolai könyvtár programjaiból és szolgáltatásaiból származnak. Az értékelés olyan adatokkal szolgál, amelyekre szükség van ezeknek a tevékenységeknek a fejlesztésére, és segít mind a könyvtárosoknak, mind a használóknak abban, hogy megértsék és értékeljék ezeket a programokat és tevékenységeket. A sikeres értékelés a programok és szolgáltatások megújításához vezet, valamint új programok és szolgáltatások kifejlesztéséhez. Az értékelés ahhoz is elengedhetetlen, hogy irányítsuk a közönségkapcsolatokkal (public relations) és az érdekképviselési tevékenységgel kapcsolatos kezdeményezéseket.

6.5 Az iskolai könyvtár közönségkapcsolatai

A közönségkapcsolati tevékenység központjában a hosszú távú párbeszéd és stratégiai kommunikáció áll, amely hasznos kapcsolatokat épít a szervezet és a környezete között – iskolai könyvtár és az érintettjei (lásd 3.5.4 Közösségi elkötelezettség/szerepvállalás).

A marketing és a reklám inkább az azonnali termék- és szolgáltatásfejlesztésre fókuszál annak érdekében, hogy megfeleljünk a használók igényeinek. Ezzel ellentétben az érdekérvényesítés alapvetően akció egy gondolat vagy ügy változása vagy fejlesztése érdekében. Hosszú távon támogató kapcsolatot kell kiépíteni az iskolai könyvtár érintettjeinek csoportjaival és a támogatókkal: Ez az iskolai könyvtári érdekérvényesítés. A reklám, marketing és érdekképviselési tevékenység mind szisztematikus tervezést és alkalmazást igényelnek. A reklám és a marketing az iskolai könyvtáros munkájának része, emellett végzi az érdekképviselési munkát, amelyet azonban

általában iskolai könyvtáros egyesületek terveznek és végeznek el. Az iskolai könyvtár marketing és népszerűsítési tevékenységének elsődleges fókusza a könyvtár használója: a könyvtár használatára vonatkozik. Az érdekképviselő központjában a döntéshozók és a döntéshozókra hatással lévő emberek állnak: ez a munka a könyvtár finanszírozására és egyéb támogatására vonatkozik, amely lehetővé teszi a könyvtáros munkáját.

6.5.1 Népszerűsítés és marketing

A reklám vagy népszerűsítés egyirányú kommunikáció a felhasználóval arról, hogy mit kínál a könyvtár. A marketing kétoldalú párbeszéd, amely megpróbálja összeegyeztetni a könyvtár szolgáltatásait a potenciális használók igényeivel. Az iskolai könyvtár által biztosított szolgáltatásokat és eszközöket aktívan kell népszerűsíteni és reklámozni, hogy a célcsoportok (mind az iskolában, mind a tágabb környezetben) tisztában legyenek a könyvtár szerepével tanulási partnerként és vonzó szolgáltatások és információforrások biztosítójaként.

Az iskolai könyvtárnak írott marketingtervvel kell rendelkeznie, amelyet az érintettekkel közösen dolgoznak ki. A tervnek tartalmaznia kell a következőket: az elérendő célokat, egy akciótervet, amely bemutatja, hogyan érhetőek el ezek a célok, szempontokat a marketingterv sikerességének értékeléséhez. A marketingtervet évente kell értékelni, átnézni és megújítani, és az egész tervet legalább kétfévente az iskolai könyvtárosnak és az iskola vezetésének alaposan meg kell vitatnia.

6.5.2 Érdekképviselő

Az érdekképviselő (advocacy) egy tervezett és hosszantartó erőfeszítés annak érdekében, hogy a megértés és támogatás idővel növekedjen. Az érdekképviselő kapcsolódik a népszerűsítéshez és marketinghez, de különbözik azoktól. Az iskolai könyvtárosok érdekképviselői tevékenységének az a lényege, hogy a legfontosabb döntéshozók megértését és támogatását elnyerjék, a tudatosságot és a tudást növeljék. Ez azonban időt és tervezést igényel. Az iskolai könyvtár érdekképviselői vagy érdekvédelezesítői erőfeszítései nem az iskolai könyvtár használóira irányulnak, hanem arra, hogy a döntéshozókat elkötelezzék és hatással legyenek azokra, akik a döntéshozókat befolyásolják. Az érdekképviselő a kapcsolatépítésről szól.

Az érdekképviselő mások befolyásolásáról szól. Kutatások a befolyásolás hat általános alapelveit állapították meg (Cialdini, 2006). Ezek az alapelvek nagyon lényegesek az érdekképviselő sikerességéhez: kölcsönösség, kedveltség, tekintély/hatalom, társadalmi bizonyíték, következetesség/elkötelezettség és ritkaság.

A kölcsönösség és kedveltség a kapcsolatépítésről szól. Az emberek gyakran csinálnak meg valamit a másik személynek, mert az tett valamit az érdekükben, vagy mert kedvelik az adott személyt. A tekintély, hatalom és a társadalmi bizonyíték a bizonytalan időkben történő döntésről szól. Az emberek gyakran csinálnak valamit azért, mert egy hatalmon lévő ember azt javasolja, vagy mert másoknak tetszeni fog, hogy ezt csinálják. A következetesség/elkötelezettség és ritkaság az emberek tettekre sarkalásáról szól. Az emberek hajlandóbbak valamit megcsinálni, ha felfogják, hogy megegyezik az ő értékrendjükkel, és ha ez a tevékenység megvédi őket attól, hogy elveszítsék azt, amit értéknek tartanak.

Ezeket az általános alapelveket szem előtt kell tartani az érdekvégyenesítési kampány tervezésekor. Például iskolai könyvtárosoknak gyakran meg kell hívniuk az iskolába valakit az országos könyvtáros egyesület tagjai közül, hogy támogassa az iskolai könyvtári irányelveket.

A következő kérdések segítségünkre lehetnek abban, hogy megtervezzük az érdekvégyenesítési programot:

- Ritkaság: Mit veszíthetnek más könyvtárosok, ha az iskolai könyvtár nem eléggé támogatott?
- Következetesség/elköteleződés: Melyek a közös értékeink?
- Hatalom/tekintély: Kinek a véleményét tisztelik?
- Társadalmi bizonyíték: Milyen más országos egyesületek támogatják az iskolai könyvtári irányelveket?
- Kölcsönösség: Hogyan tudjuk az egyesület más könyvtárosainak ügyeit támogatni?
- Kedvelés: Mit szeretsz más könyvtárosokban és hogyan tudod ezt megmutatni?

Az érdekképviselőt az iskolai könyvtárosok és „szövetségesei”, partnerei akkor képesek megvalósítani, ha együttműködnek másokkal és tervezett módon cselekednek. Az IFLA online elérhető tanulási felülete (IFLA *Online Learning Platform* www.ifla.org/bsla) forrásokat biztosít azoknak, akik szeretnék a könyvtárak érdekeit képviselni és többet szeretnének tudni arról, hogyan is kell azt csinálni. Ez az oldal kimondottan iskolai könyvtári anyagokat is tartalmaz, benne esettanulmányokkal iskolai könyvtári hálózatok létrehozásáról, az iskolai könyvtári törvény megváltoztatásáról és az iskolai könyvtárak fejlesztéséről mint egy oktatási reform hajtóerejéről. Az érdekképviselő nagyon lényeges az iskolai könyvtárak fenntartása és fejlesztése érdekében. Mind az érdekképviselő, mind az értékelés elősegíti annak a megértését és támogatását, hogy az iskolai könyvtár az oktatás és a tanulás fejlesztéséért dolgozik iskoláinkban.

Hasznos források

American Association of School Librarians. (2014). *Advocacy*. Retrieved from www.ala.org/aasl/advocacy

Cialdini, R. B. (2006). *Influence: The psychology of persuasion* (Rev. ed.). New York: Harper Business Books.

Department for Education and Office for Standards in Education, Children's Services and Skills [UK]. (2006). *Improving performance through school self-evaluation and improvement planning*. Retrieved from [http://dera.ioe.ac.uk/5986/1/Improving_%20performance%20through%20school%20self-evaluation%20and%20improvement%20planning%20\(PDF%20format\).pdf](http://dera.ioe.ac.uk/5986/1/Improving_%20performance%20through%20school%20self-evaluation%20and%20improvement%20planning%20(PDF%20format).pdf)

Department for Education and Skills and the School Libraries Working Group [UK]. (2004). *Self-evaluation model: School libraries resource materials*. Retrieved from www.informat.org/schoollibraries/index.html

FADBEN. (2012). *The FADBEN manifesto: Teaching information-documentation and information culture*. Retrieved from <http://fadben.asso.fr/2012-FADBEN-Manifesto.html>

Haycock, K. (1992). *What works: Research about teaching and learning through the school's library resource center*. Seattle, WA: Rockland Press.

Kachel, D. E., et al. (2013). *School library research summarized: A graduate class project*. Mansfield, PA: Mansfield University. Retrieved from <http://sl-it.mansfield.edu/upload/MU-LibAdvoBklt2013.pdf>

LRS (Library Research Service, Colorado State Library, Department of Education). (2015). *School libraries impact studies*. Retrieved from www.lrs.org/data-tools/school-libraries/impact-studies/

Mollard, M. (1996). *Les CDI à l'heure du management* [CDI on time management]. Paris: École nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques.

Oberg, D. (2009). Libraries in schools: Essential contexts for studying organizational change and culture. *Library Trends*, 58(1), 9-25.

Todd, R. (2007). Evidence based practice and school libraries: From advocacy to action. In S. Hughes-Hassell & V. H. Harada (Eds.), *School reform and the school library media specialist* (pp. 57-78). Westport, CT: Libraries Unlimited.

Todd, R. J., & Kuhlthau, C. C. (2005a). Student learning through Ohio school libraries, Part 1: How effective school libraries help students. *School Libraries Worldwide*, 11(1), 63-88.

Todd, R. J., & Kuhlthau, C. C. (2005b). Student learning through Ohio school libraries, Part 2: Faculty perceptions of effective school libraries. *School Libraries Worldwide*, 11(1), 89-110.

Todd, R., Kuhlthau, C., & Heinstrom, J. (2005). *SLIM Toolkit*. New Brunswick, NJ: Center for International Scholarship in School Libraries, Rutgers University. Retrieved from <http://cissl.scils.rutgers.edu/index.html>

Todd, R. J., Kuhlthau, C. C., & OELMA. (2004). *Student learning through Ohio school libraries: The Ohio research study*. Columbus, OH: Ohio Educational Library Media Association. Retrieved from www.oelma.org/studentlearning/default.asp

Williams, D., Wavell, C., & Morrison, K. (2013). *Impact of school libraries on learning: Critical review of published evidence to inform the Scottish education community*. Aberdeen, Scotland: Robert Gordon University, Institute for Management, Governance & Society (IMaGeS). Retrieved from www.scottishlibraries.org/storage/sectors/schools/SLIC_RGU_Impact_of_School_Libraries_2013.pdf.

Glosszárrium

A glosszárriumba Az IFLA az útmutatójának bírálói és a létrehozásában résztvevők javaslata alapján kerültek be a fogalmak. Ha az olvasónak további információra van szüksége a könyvtári terminológiával kapcsolatban, akkor az ODLIS-t (Online Dictionary for Library and Information Science – Könyvtár- és információ tudomány online szótára) használhatja, amelyet Joan M. Reitz írt és az ABC-CLIO jelentette meg a www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_1.aspx webcímen. A szótár keménytáblás és fűzött formában megrendelhető a Libraries Unlimitednél.

Adatbázis: egymással kapcsolatban lévő információk nagy, rendszeresen frissített fájlja, amely a gyors és könnyű visszakereshetőség érdekében egységes formába rendezett rekordokat tartalmaz, és amelyet adatbázis-kezelő szoftver segítségével kezelnek. Az iskolai könyvtárakban gyakran használt adatbázisok közé tartoznak a katalógusok, időszaki kiadványok indexei, referáló szolgáltatások, teljes szövegű referenzs források, amelyeket általában éves licenz megállapodások keretében bérelnek, és amelyeknek használatát a könyvtár használóira és a könyvtár dolgozóira korlátozzák.

Állampolgárság: egy közösség tagjának (azaz az állampolgár) jogi és politikai státusza, az ezzel járó állampolgári jogokkal, kötelességekkel és privilégiumokkal. Az egyéni alapjogokon és kötelezettségeken kívül magában foglalja az egyén személyiségének minőségét és azt, hogyan cselekszik az egyénként a közösségen belül.

Civil elkötelezettség/közösségi szerepvállalás: egyéni és kollektív tevékenységek, amely közérdekű ügyek meghatározására és kezelésére terveztek; a közösség életminőségében bekövetkező változások elősegítéséhez szükséges tudás, készségek, értékek és motiváció növelése.

Érdekvérvényesítés: tervezett, kitartó erőfeszítés a megértés és támogatás fokozatos kialakítására.

Etikai kódex: irányelvek, amelyek munkájuk során irányítják a könyvtárosok, könyvtári személyzet és más információs szakemberek magatartását és döntéseit. Általában idetartoznak az egyenlő hozzáférésre, a szellemi szabadságra, titoktartásra, a szellemi tulajdon jog tiszteletére, kiválóságra, pontosságra, tisztességre, pártatlanságra, udvariasságra és a kollégák és a könyvtárhasználók tiszteletére vonatkozó irányelvek.

Feldolgozás: az a folyamat, amelynek során elkészítjük egy információforrás leírását és katalógustételét. A folyamatba általában beleértjük a bibliográfiai leírást, a tartalom elemzését, az osztályozási jelzet megállapítását és azokat a tevékenységeket, amelyek a dokumentumok polcra helyezésének fizikai előkészítéséhez tartoznak. (Az angol eredetiben mindezek a Cataloguing (katalógizálás) címszó alatt szerepelnek. A ford. megj.)

Gyűjtemény: a könyvtár által gyűjtött, rendszerezett és hozzáférhetővé tett dokumentumok összessége. A kifejezés általában a fizikai dokumentumokra utal, de a digitális források is bele tartoznak abba, amit néha állománynak neveznek. A gyűjteményben lévő dokumentumok lehetnek fizikaiak vagy digitálisak, nyomtatottak vagy nem nyomtatottak, helyben találhatóak vagy távoli elérésűek; a könyvtár által birtokoltak, díj ellenében elérhetőek a könyvtáron keresztül, vagy szabadon hozzáférhetőek más intézményektől.

Használóképzés: bármilyen eszköz, amelyet arra használnak, hogy segítsék a felhasználót, hogy megértse a könyvtárat, szövegeit, rendszerét és szolgáltatásait. Ide tartoznak a jelzések, röplapok és szakirodalmi útmutatók, ugyanúgy mint a használók közvetlen oktatása. Magyarul ugyanúgy használóképzésnek fordítható az angol bibliographic instruction (rövidítve BI) kifejezés, amely definíciója szerint a használók megtanítása arra, hogyan kell használni a könyvtári szövegeket és rendszereket. *lásd még Könyvtárhasználati ismeretek oktatása; Média- és információs műveltség*

Információs kultúra: Olyan tudásanyag, amelyre szükségük van a diákoknak ahhoz, hogy képesek legyenek az információ természetének és létrejöttének megértésére, az infokommunikációs ipar kockázatairól és működéséről felvilágosult megértés kifejlesztésére, kritikai megközelítés kialakítására az örökös technológiai innovációval és az embereknek a személyes adatok használata miatt bekövetkezett „dokumentumosodásával” kapcsolatban. *lásd még Média- és információs műveltség*

Információs műveltség: készségek, attitűdök és tudás, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a diákok az információhoz hozzáférjenek és hatékonyan, felelősen és értelmesen használják. Általában ideértjük azt, hogy képesek vagyunk arra, hogy tudjuk, mikor van szükségünk információra problémák megoldáshoz vagy döntéshozatalhoz, az igény kifejezésére, az információt megtalálására és felhasználására, ha szükséges másokkal való megosztására és egy adott problémához vagy döntéshez való alkalmazására. Ismert még információs kompetenciaként, információ használat könnyedségéként (information fluency). *lásd még Média- és információs műveltség*

Iskolai könyvtáros: könyvtárosi képesítéssel is rendelkező tanár, aki felelős az iskolai könyvtári tevékenységek, programok és szolgáltatások vezetéséért és kezdeményezéséért. A napi feladatok szervezése mellett az iskolai könyvtáros támogatja a tantervet állományfejlesztéssel, tanítja a média- és információs műveltség készségeit az évfolyamok szintjeinek megfelelően, segít a diákoknak az olvasási szintjüknek megfelelő olvasmányok kiválasztásában és segít a tanároknak abban, hogy a könyvtár szolgáltatásait és dokumentumait beépítsék az oktatási programjukba. Az iskolai könyvtárost többféle elnevezéssel illetik, pl. könyvtárostanárr, könyvtári média szakértő (library media specialist), tanulási források tanára (learning resources teacher).

Iskolai könyvtár: fizikai és digitális tanulási hely egy állami vagy magán általános vagy középiskolában, amely kiszolgálja a diákok információs igényeit és a tanárok és személyzet tantervvel kapcsolatos igényeit. Az iskolai könyvtár oktatási anyagok gyűjteményét biztosítja az iskola minden évfolyama számára. Az iskolai könyvtárat az iskolai könyvtáros irányítja, aki elkötelezett az iránt, hogy segítse diákok és tanárok szellemi, személyes és kulturális fejlődését az olvasással, kutatással kapcsolatos tevékenységekkel és szolgáltatásokkal. Az iskolai könyvtár megnevezésére több kifejezést is használnak, pl. iskolai könyvtári média központ, dokumentációs és információs központ, könyvtári forrásközpont, könyvtári tanulási tér (library learning commons).

Iskolai könyvtári program: tanítási és tanulási tevékenységek tervezett és teljes körű kínálata, amelyet annak érdekében terveztek, hogy fejlesszék a diákok média- és információs készségeit, kutatási készségeit, az olvasás iránti elkötelezettségét, digitális készségeit és más írás-olvasással kapcsolatos és tantervre alapozott kompetenciáit.

Kölcsönzés: a könyvtári dokumentumok kikölcsönzésének és visszavételének folyamata. A fogalom utal arra is, hogy egy adott időszakon, általában egy éven belül mennyi dokumentumot kölcsönöztek ki, illetve egy adott dokumentumot hányszor kölcsönöztek ki.

Könyvtárhasználati ismeretek oktatása, folyamat alapú megközelítés: a használók megtanítása arra, hogyan fejlesszék a személyes tanulási folyamatukat az információhasználatukat érzelmi, kognitív és fizikai aspektusok (érzések, gondolatok, cselekedetek) összekapcsolásával, hogy fejlesszék a tudásukat és problémákat oldjanak meg. Ezt a kutatás alapú megközelítést, amely az információkeresés folyamatán (Information Search Process, Kuhlthau, 1985) alapul az 1990-es évektől kezdték előtérbe helyezni.

Könyvtárhasználati ismeretek oktatása, forrás alapú megközelítés: a használók megtanítása a könyvtári eszközök és források természetére és használatára, különös tekintettel az információ megtalálását segítő referenzs szövegekre és indexekre. Ezt a megközelítést az 1960-as és 1970-es években helyezték az előtérbe.

Könyvtárhasználati ismeretek oktatása, kutatás alapú megközelítés: olyan oktatás, amely az információról való gondolkodást és az információ használatát hangsúlyozza a problémamegoldás perspektívájából, integrálja az eszközök, forrásokat és kutatási stratégiákat ismeretét a gondolkodás és problémamegoldás tanításán belül. Ez a megközelítést az 1990-es években kezdték előtérbe helyezni.

Könyvtárhasználati ismeretek oktatása, útmutató (pathfinder) megközelítés: a használók megtanítása arra, hogyan használják a keresési stratégiákat, azaz a szakértők gyakorlatán alapuló logikai mintákat a könyvtári eszközeihez és forrásaihoz való hozzáférésre. Az ajánlott keresési stratégiákat gyakran nyomtatott „útmutatóknak” (pathfinder) vagy „szakirodalmi útmutatóknak” nevezett publikált anyagokban vázolják fel. Ezt a megközelítést az 1980-as évektől kezdték előtérbe helyezni.

Könyvtári program: *lásd iskolai könyvtári program*

Kuratori tevékenység (Curation): múzeumok, galériák és más kiállítóhelyek és minden általuk tárolt vagy kiállított tárgy fejlesztése, gondozása, rendszerezése és felülvizsgálata. A fogalom jelenti még digitális objektumok pl. weboldal gyűjteményének fejlesztését is. Az ilyen speciális gyűjteményekért felelős személynek (kurátor) speciális tudással és tapasztalattal kell rendelkezni az értékes tárgyak/dokumentumok kiválasztásában és a használók segítségével a gyűjteményben található tárgyak megtalálásában és értelmezésében.

Média műveltség: *lásd média- és információ műveltség*

Média és információ műveltség: Készségek, attitűdök és tudások összessége, amelyek szükségesek ahhoz, hogy képesek legyünk az információ közvetítésére alkalmas különféle médiumok és formátumok és az ezeken a média formátumokon közvetített információk segítségével közvetített információk megértésére és használatára. Olyan gondolatokat tartalmaz, mint „az információkat és a médiumokat emberek készítik embereknek társadalmi, politikai és gazdasági okok miatt és természetüknél fogva elfogultak.”

Őslakos: a kifejezést az őslakos népek populációjának az általános megnevezésére használják, habár vannak olyanok, akik a saját nyelvükön vagy speciális törzsi identitással határozzák meg és azonosítják magukat. Használhatnak olyan címkéket, mint bennszülött (native), született amerikai (native American, az indiánok megnevezése), aboroginálok (ausztrál őslakosok), Első Nemzet (First Nation – Premiéres Nations: a kanadai őslakos törzsek a inuitok és metisek kivételével).

Program: *lásd iskolai könyvtári program*

Szakirodalmi útmutató (Pathfinder): a könyvtári eszközökhöz és forrásokhoz való hozzáféréshez ajánlott keresési stratégiája. Néha könyvtári útmutatónak (library guide) vagy szakirodalmi útmutatónak (guide to literature) is nevezik.

Bibliográfia

Minden egyes fejezet végén megtalálhatóak azok a **Hasznos források**, amelyek szorosan az adott témakörhöz kapcsolódnak. Ebben a bibliográfiában olyan források találhatók, amelyeket a készítő a útmutató elkészítésének folyamatában használtak, melyeket a szakértők javasoltak és az is melyek a fejezetek végén vannak.

Alexandersson, Mi., & Limberg, L. (2004). *Textflytt och sökslump: Informationssökning via skolbibliotek* [Moving text and searching by chance: Information retrieval through the school library]. Stockholm, Sweden: Myndigheten för Skolutveckling.

American Association of School Librarians. (2009). *Empowering learners: Guidelines for school library programs*. Chicago: American Library Association.

American Association of School Librarians. (2008). *Learning 4 life: A national plan for implementation of Standards for the 21st-Century Learner and Guidelines for the School Library Media Program*. Chicago: ALA. Retrieved from www.ala.org/aasl/learning4life.

American Association of School Librarians. (2009). *Standards for the 21st-century learner in action*. Chicago: AASL.

Asselin, M., & Doiron, R. (2013). *Linking literacy and libraries in global communities*. Farnham, England: Ashgate Publishing.

Barrett, H., et al. (2010). *Skolbibliotekets möjligheter: Från förskola till gymnasium* [The possibilities of the school library: From pre-school to senior high school]. Lund, Sweden: BTJ Förlag.

Capra, S., & Ryan, J. (Eds.). (2002). *Problems are the solution: Keys to lifelong learning*. Capalaba, Australia: Capra Ryan & Associates.

Chapron, F. (2012). *Les CDI des lycées et collèges: De l'imprimé au numérique* [CDI or school libraries in high schools and junior high schools: From print to digital] (nouvelle édition). Paris, France: Presses universitaires de France.

Coatney, S. (Ed.). (2010). *The many faces of school library leadership*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.

Connaway, L., & Powell, R. (2010). *Basic research methods for librarians*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

Cook, D., & Farmer, L. (Eds.). (2011). *Using qualitative methods in action research*. Chicago, IL: American Library Association.

Court, J. (Ed.). (2011). *Read to succeed*. London [UK]: Facet Publishing.

Crowley, J. D. (2011). *Developing a vision: Strategic planning for the school librarian in the 21st century* (2nd ed.). Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.

Das, L., & Walhout, J. (2012). *Informatievaardigheden en de mediabecaris* [Information literacy and the school media specialist]. Rapport 30. Heerlen, Netherlands: Open Universiteit, Ruud de Moor Centrum.

Erikson, R., & Markuson, C. (2007). *Designing a school library media center for the future* (2nd ed.). Chicago: American Library Association.

- Farmer, L. (2014). *Introduction to reference and information and services in today's school library*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Farmer, L. (2011). *Instructional design for librarians and information professionals*. New York: Neal-Schuman.
- Farmer, L., & McPhee, M. (2010). *Technology management handbook for school library media centers*. New York: Neal-Schuman.
- Hughes-Hassell, & Harada, V. H. (2007). *School reform and the school library media specialist*. Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Gordon, C. (2000). *Information literacy in action*. Melton, Woodbridge, UK: John Catt Educational.
- Guldér, M., & Helinsky, Z. (2013). *Handbok för skolbibliotekarier: Modeller, verktyg och praktiska exempel* [Handbook for school libraries: Models, tools and practical examples]. Lund, Sweden: BTJ Förlag.
- Hart, G. (2011). The "tricky business" of dual use school community libraries: A case study in rural South Africa, *Libri*, 61(3), 211-225.
- Hart, G. (2012). Teacher-librarians leading change: Some stories from the margins. *School Libraries Worldwide*, 18(2), 51-60.
- Hoel, T., Rafste, E. T., & Sætre, T. P. (2008). *Opplevelse, oppdagelse og opplysning: fagbok om skolebibliotek* [Adventure, discovery and enlightenment: A textbook about school libraries]. Oslo, Norway: Biblioteksentralen.
- Kelsey, M. (2014). *Cataloging for school librarians*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Kiefer, B., & Tyson, C. (2009). *Charlotte Huck's children's literature: A brief guide*. New York: McGraw Hill.
- Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K., & Caspari, A. K. (2012). *Guided inquiry design: A framework for inquiry in your school*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.
- Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K., & Caspari, A. K. (2015). *Guided inquiry: Learning in the 21st century school* (2nd ed.). Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Lester, J., & Koehler, W. (2007). *Fundamentals of information studies* (2nd ed). New York: Neal-Schuman.
- Limberg, L. (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: En kunskapsöversikt* [The pedagogical role of the school library: A systematic review]. Stockholm, Sweden: Statens skolverk.
- Limberg, L., Hultgren, F., & Jarneving, B. (2002). *Informationsökning och lärande: En forskningsöversikt* [Information retrieval and learning: A research review]. Stockholm, Sweden: Skolverket.
- Limberg, L., & Lundh, A. H. (Eds.). (2013). *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap*. [The role of school libraries in changing landscapes]. Lund, Sweden: BTJ Förlag. Retrieved from [www.kb.se/Dokument/Bibliotek/projekt/Slutrapport 2013/Skolbibliotekets roller slutrapport 2013.pdf](http://www.kb.se/Dokument/Bibliotek/projekt/Slutrapport%202013/Skolbibliotekets%20roller%20slutrapport%202013.pdf)
- Liquete, V. (Ed.) (2014). *Cultures de l'information* [Cultures of information]. CNRS Editions: Paris, France.
- Malmberg, S., & Graner, T. (2014). *Bibliotekarien som medpedagog eller Varför sitter det ingen i lånedisken?* [The librarian as co-pedagogue, or Why is nobody sitting at the library desk?]. Lund, Sweden: BTJ Förlag.

- Markuson, C., & European Council of International Schools. (2006). *Effective libraries in international schools*. Saxmundham, UK: John Catt Educational.
- Morris, B. J. (2010). *Administering the school library media center* (5th ed.). Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited. Available on the World Wide Web as an e-book.
- Niinikangas, L. (1995). An open learning environment – new winds in the Finnish school library. *Scandinavian Public Library Quarterly* 4, 3-10.
- Pavey, S. (2014). *Mobile technology and the school library*. Swindon, UK: School Library Association UK. Series: SLA Guidelines Plus
- Rosenfeld, E., & Loertscher, D. V. (Eds.). (2007). *Toward a 21st century school library media program*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Sardar, Z., & Van Loon, B. (2010). *Introducing media studies: A graphic guide*. London, England: Icon Books.
- School Library Association [UK]. *Guideline series*. Retrieved from www.sla.org.uk/guidelines.php
- Schultz-Jones, B. A., & Ledbetter, C. (2013). Evaluating students' perceptions of library and science inquiry: Validation of two new learning environment questionnaires. *Learning Environments Research*, 16(3), 329-348.
- Shaper, S. (Ed). (2014). *The CILIP guidelines for secondary school libraries*. London, UK: Facet Publishing.
- Schlamp, G.(Ed.). (2013). *Die schulbibliothek im zentrum: Erfahrungen, berichte, visionen* [The school library in the centre: Experiences, stories, visions]. Berlin, Germany: BibSpider.
- Thomas, N. P., Crow, S. R., & Franklin, L. L. (2011). *Information literacy and information skills instruction: Applying research to practice in the 21st century school library* (3rd ed.). Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited. Available on the World Wide Web as an e-book.
- Tilke, A. (2011). *The International Baccalaureate Diploma Program and the school library: Inquiry-based education*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited. Available on the World Wide Web as an e-book.
- Tomlinson, C., & Lynch-Brown, C. (2009). *Essentials of young adult literature* (2nd ed.). Old Tappan, NJ: Pearson.
- Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C. K. (2012). *Education aux médias et à l'information: programme de formation pour les enseignants* [Media education and information: A training program for teachers]. Paris, France: UNESCO.
- Woolls, B., Weeks, A. C. & Coatney, S. (2013). *School library media manager* (5th ed.). Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Zamuda, A., & Harada, V. H. (2008). *Librarians as learning specialists: Meeting the learning imperative for the 21st century*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

A) Melléklet

Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata (1999)

Az iskolai könyvtár mindenki számára a tanítás és tanulás színhelye²

Az iskolai könyvtár biztosítja napjaink információra és tudásra alapozott társadalmában a feladatok sikeres ellátásához szükséges alapvető információkat és eszméket. Az iskolai könyvtár kialakítja a diákokban az egész életen át tartó tanulásához szükséges készségeket, továbbá fejleszti képzelőerejüket, lehetővé téve azt, hogy felelős állampolgároként éljenek.

Az iskolai könyvtár küldetése

Az iskolai könyvtár tanulást segítő szolgáltatásokat, könyveket és egyéb forrásokat biztosít, amelyek az iskolai közösség minden tagja számára lehetővé teszik, hogy kritikus gondolkodóvá, valamint minden típusú és formátumú információhordozó hatékony alkalmazójává váljon. A közösség hozzáférhet a szélesebb könyvtári és információs hálózathoz, összhangban az UNESCO nyilvános könyvtárakról szóló nyilatkozatának az alapelveivel.

A könyvtár munkatársai segítik a könyvek és más információforrások használatát, a szépirodalomtól a szakirodalomig, a nyomtatott információhordozóktól az elektronikus médiumokig, akár helyben használva, akár távolról érve el azokat. A könyvtár által biztosított források kiegészítik és gazdagítják a tankönyveket, taneszközöket és módszereket.

Bizonyított tény, hogy ha a könyvtárosok és a tanárok együttműködnek, akkor a tanulók az eddiginél magasabb szinten képesek elsajátítani a szükséges olvasási, tanulási, problémamegoldási és IKT készségeket.

Az iskolai könyvtárak szolgáltatásait az iskolai közösség minden tagja számára egyformán biztosítani kell, függetlenül koruktól, fajuktól, nemüktől, vallásuktól, nemzeti hovatartozásuktól, nyelvüktől, szakmai vagy társadalmi státusuktól. Speciális szolgáltatásokat és dokumentumokat kell biztosítani mindazok számára is, akik valamilyen fogyatékoságuk miatt nem tudják felhasználni az általános könyvtári szolgáltatásokat és a dokumentumokat.

A szolgáltatásokhoz és a gyűjteményekhez való hozzáférhetőség az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatán alapul, s nem vethető alá semmiféle ideológiai, politikai, vallási cenzúrának vagy kereskedelmi nyomásnak.

Finanszírozás jogi szabályozása és a hálózatok

Az iskolai könyvtár nélkülözhetetlen valamennyi az írni-olvasni tudást, a művelődést szolgáló hosszú távú stratégiához, az oktatáshoz, az információellátáshoz, a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődéshez. A helyi, a regionális vagy az országos hatóságok felelőssége, hogy speciális

² A nyilatkozat első magyar fordítását – mely ennek is alapja – Celler Zsuzsanna készítette. Megjelent: Az iskolai könyvtár mindenki számára a tanítás és tanulás színhelye, Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata. (2008) *Könyv és Nevelés*, 4, mell., 13-16. Elérés: <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf>

jogszabályokkal és irányelvekkel támogassák az iskolai könyvtárakat. A könyvtárnak adekvát és hosszú távra szóló költségvetést kell kapnia a megfelelően képzett munkatársak, dokumentumok, a technikai eszközök és tárgyi eszközök biztosítására. A hozzáférésnek ingyenesnek kell lennie.

Az iskolai könyvtár a helyi, a regionális és az országos könyvtári és információs hálózat nélkülözhetetlen partnere. Ha az iskolai könyvtár a tárgyi eszközöket és/vagy forrásokat más típusú könyvtárakkal (mint pl. közkönyvtár) közösen használja, akkor az iskolai könyvtár sajátos célkitűzéseit külön kell elismerni és dotálni.

Az iskolai könyvtár céljai

Az iskolai könyvtár az oktatási folyamat integráns része.

Az alapvető iskolai könyvtári szolgáltatások az írni-olvasni tudás fejlesztése, az információs műveltség, a tanítás, a tanulás és a kultúra szempontjából a következők:

- támogatja és erősíti az iskola pedagógiai programjában és helyi tantervében megfogalmazott célok megvalósítását,
- fejleszti és fenntartja a gyermekekben az olvasás és a tanulás szokását és örömét, valamint a könyvtárhasználatot az egész életre szólóan,
- felkínálja a lehetőséget az információ létrehozására és felhasználására a gyermekek tudásának, értelmi képességeinek, képzelőerejének fejlesztése és szórakozása érdekében,
- segít minden tanulót abban, hogy elsajátítsa és gyakorolja az információk értékelésének és használatának készségeit– függetlenül az információ típusától, formájától vagy hordozójától, beleértve a közösségen belüli kommunikáció formáira vonatkozó érzékenységet is,
- hozzáférést biztosít a helyi, a regionális, az országos és a globális információforrásokhoz és azokhoz a lehetőségekhez, amelyek a tanulókat különféle eszmékkel, tapasztalatokkal és véleményekkel szembesítik,
- szervezi a kulturális és társadalmi tudatosságot és érzékenységet fejlesztő tevékenységeket,
- együttműködik a tanulókkal, a tanárokkal, az iskola vezetőivel és a szülőkkel az iskola pedagógiai programjának megvalósításában,
- kinyilvánítja a szellemi szabadság és az információkhoz való hozzáférés szükségességét a hatékony és felelős állampolgárság, továbbá a demokráciában való részvétel szempontjából,
- népszerűsíti az olvasást és az iskolai könyvtár információforrásait és szolgáltatásait az egész iskolai közösségen belül és azon túl is.

Az iskolai könyvtár az alapfeladatokat úgy teljesíti, hogy kidolgozza célkitűzéseit és fejlesztési szolgáltatásait, kiválogatja és beszerzi a forrásokat, biztosítja a megfelelő információforrásokhoz való fizikai és intellektuális hozzáférést, az oktatás tárgyi eszközeit, az oktatási helyszínt, valamint jól képzett munkatársakat foglalkoztat.

A munkatársak

Az iskolai könyvtáros szakmailag jól képzett dolgozó, aki felelős az iskolai könyvtár munkájának megtervezéséért és a működtetésért, akit egy lehetőleg jó szakembergárda segít, s aki együttműködik az iskolai közösség minden tagjával, továbbá kapcsolatot tart a közkönyvtárakkal és másokkal.

Az iskolai könyvtáros szerepe iskolánként változó, függ a költségvetéstől, a tantervektől és az iskola tanítási módszereitől az adott ország jogi és pénzügyi keretei között.

Vannak olyan általános tudásterületek, amelyek ismerete alapvető, ha az iskolai könyvtárosnak (meghatározott körülmények között) hatékony iskolai könyvtári szolgáltatásokat kell kialakítania és működtetnie. Ezek közé tartoznak a források, a könyvtár, az információs menedzsment és a tanítás.

A mindinkább hálózattá szervezett környezetben az iskolai könyvtárosnak értenie kell a tanárok és a tanulók információkezelési készségei kialakításának a megtervezéséhez és megtanításához. Ezért szakmailag folyamatosan tovább kell képeznie magát.

Működés és működtetés

A hatékony és felelős működés biztosítása érdekében:

- az iskolai könyvtári szolgáltatás alapelveit pontosan, az iskola pedagógiai programjának megfelelően a célokat, a főbb teendőket és a szolgáltatásokat rögzítve kell meghatározni,
- az iskolai könyvtárat a szakmai irányelveknek és szabványoknak megfelelően kell megszervezni és működtetni,
- a szolgáltatásoknak az iskolai közösség valamennyi tagja számára elérhetőeknek kell lenniük és a helyi közösség keretei között megvalósulniuk,
- elő kell segítenie az együttműködést a tanárokkal, az iskola vezetőivel, szülőkkel, más könyvtárosokkal és információs szakemberekkel, valamint a helyi közösség különböző csoportjaival.

A nyilatkozatban foglaltak megvalósítása

A kormányokat az oktatásért felelős minisztereken keresztül ösztönözzük, hogy olyan stratégiákat, irányelveket és terveket fejlesszenek ki, melyek a nyilatkozatnak az alapelveit átültetik a gyakorlatba. Ennek része a nyilatkozat megismertetése a tanárokkal és a könyvtárosokkal az alap- és továbbképzés során.

B) Melléklet

Az iskolai könyvtár költségvetési terve

Az iskolai könyvtárosoknak a költségvetés tervezéséhez az alábbiakat kell megérteniük:

- az iskola költségvetési folyamatai,
- a költségvetési ciklus időbeosztása,
- a költségvetési folyamat végrehajtásának legfontosabb szereplői,
- a könyvtár igényeinek meghatározása,
- a költségvetés elszámolásának folyamata.

A költségvetési terv összetevői az alábbiak:

- az új információforrásokhoz (pl. könyvek, időszaki kiadványok, multimédiák és digitális források) szükséges összeg,
- az irodaszerekhez és egyéb adminisztrációs anyagok szükséges összeg,
- a marketing és egyéb népszerűsítő anyagokhoz szükséges összeg,
- a szolgáltatásokhoz (pl. másolás, javítások) szükséges összeg,
- az IKT eszközök használatának költségei, szoftver és licenz díjak, ha nincsenek benne az iskola általános IKT költségvetésében.

Általános szabály az, hogy az iskolai könyvtár gyarapítására szánt költségvetésének legalább a diákokra szánt költségek 5%-ának kell lennie, természetesen nem ideértve a munkatársak fizetését, az oktatással kapcsolatos kiadásokat, útiköltségeket és a fejlesztési alap költségeit.

Néhány iskolában az iskolai könyvtáros fizetését is tartalmazza a könyvtár költségvetése, de megfelelőbb az, ha az iskolai általános munkatársi költségvetése tartalmazza ezt az összeget is. Mindezek ellenére az iskolai könyvtárost is be kell vonni az iskolai könyvtár munkatársainak fizetésének megállapításába. A könyvtár munkatársainak fizetésére szánt összeg olyan lényeges kérdésektől függ, mint a nyitvatartási órák száma, a szolgáltatások sokfélesége és minősége. Különleges projektek és más fejlesztések (a könyvtár átrendezése vagy felújítása) elkülönített összeget igényelhetnek.

C) Melléklet

A kutatásalapú tanulás oktatási modelljei

A kutatásalapú tanulási folyamat néhány jól kidolgozott modellje:

Michael Marland's Nine Questions (United Kingdom)

Marland, M. (1981). *Information skills in the secondary curriculum*. Schools Council Methuen.

Stripling and Pitts' REACTS Model (USA)

Stripling, B., & Pitts, J. (1988). *Brainstorms and blueprints: Teaching research as a thinking process*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

The Information Process (Australia)

Australian School Library Association and Australian Library and Information Association. (2001). *Learning for the future: Developing information services in schools* (2nd ed.). Carlton South, Australia: Curriculum Corporation.

Focus on Inquiry (Canada)

Alberta Learning. (2003). *Focus on inquiry: A teacher's guide to inquiry-based learning*. Edmonton, AB: Alberta Learning, Learning Resources Branch.

Guided Inquiry (USA)

Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K., & Caspari, A. K. (2007). *Guided inquiry: Learning in the 21st century*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K., & Caspari, A. K. (2012). *Guided inquiry design: A framework for inquiry in your school*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

Schmidt, R. (2013). *A guided inquiry approach to high school research*. Westport, CT: Libraries Unlimited.

D) Melléklet

Ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez (Kanada)

Az ellenőrzési lista forrása: *Achieving Information Literacy: Standards for School Library Programs in Canada* (pp. 74-77). Ottawa, Canada: The Canadian School Library Association and The Association for Teacher Librarianship in Canada, 2003.

1. A program központja az információs műveltség oktatása és az olvasásnépszerűsítése.	Igen	Részben	Nem
a. A kutatásalapú oktatás kapcsolódik az információs műveltség készségeinek oktatásához.			
b. Az információs műveltség oktatási programja tanterveken átívelő.			
c. Együttműködés a tanárok, könyvtárostanárok, az iskola vezetése, szülők és a közösség tagjai között.			
d. A könyvtárostanárt bevonják a diákok teljesítményének értékelésébe és ellenőrzésébe.			
e. Minden diák számára egyenlő hozzáférés biztosított a könyvtár programjaihoz.			
f. Az írás-olvasás tanulási program kidolgozása, támogatása és alkalmazása.			

2. Alkalmazási modell tartalmazza a képzett, kompetens és erősen motivált könyvtárostanár(oka)t, aki(ke)t a technikai és az adminisztratív személyzet támogat.	Igen	Részben	Nem
a. Együttműködés a tanárokkal a tervezésben és a tanításban ott, ahol a tantárgyi és az információs műveltségi célok találkoznak forrásra alapozott kutatási projekteken keresztül.			
b. A könyvtárostanár technikai készségeket és információs műveltséget tanít a munkatársaknak és a diákoknak kutatási projekteken vagy egyéni igények, szükségletek alapján.			
c. A különféle források gyarapítása a tartományi tanterven és a helyi igényeken alapszik.			
d. Az emberi erőforrások hatékony menedzselése (irodai és technikai személyzet, diák segítők, önkéntesek).			
e. A felszerelések hatékony menedzselése (kölcsonzés, beszerzés és karbantartás).			
f. A tárgyi eszközök hatékony menedzselése (könyvelés/leltározás, elrendezés, bútorok, karbantartás).			
g. Adminisztrációs folyamatok (kölcsonzés, szerzeményezés, költségvetés, rendelés, követés, katalogizálás, polcra tétel, beszámolás, adatbevitel).			
h. Vezetés (az új tanulási elméletek beépítése a forrásra alapozott közös projektekre, új technológiák tanításába).			
i. Személyes lelkesedés és a diákok tanulása iránti elkötelezettség.			
j. Szakmai fejlődés (pl. webalapú tevékenységek és lehetőségek).			

3. Finanszírozási modell, amely tartalmazza az iskolai célokhoz kapcsolódó inkluzív és hosszú távú terveket.	Igen	Részben	Nem
a. A könyvtárostanár évente elkészíti a költségvetést, amely minden munkatárs és a program tantervi igényein és érdeklődésén alapszik.			
b. Költségvetés az alaphoz számított diákonkénti éves plusz összeggel a hosszú távú tervezés érdekében.			

c. A költségvetés tartalmazza folyamatban lévő és új iskolai kezdeményezéseket.			
d. A költségvetés tartalmazza a források, készletek, javítások, eszközök, szolgáltatási szerződések, szakmai fejlődés és a tőke beruházás kiadásait.			
e. A költségvetés felismeri és előnyben részesíti az iskola igényeit.			
f. A költségvetés tükrözi az érintettek véleményét.			
g. Speciális programok finanszírozása – író-olvasó találkozók, olvasásnépszerűsítési kezdeményezések stb.			

4. A könyvtár széleskörű megfelelő tanulási forrásokkal rendelkezik, amelyeket gondosan és nagy szakértelemmel válogattak azért, hogy megfeleljenek a tanulók formális és informális igényeinek.	Igen	Részből	Nem
a. Van gyűjtőköri szabályzat, amely tükrözi az iskola diákjainak tanulási igényeit.			
b. A különféle média formátumok egyensúlyban vannak (nyomtatott, időszaki kiadványok, videó, audió, elektronikus, online adatbázis, internet, egyéb).			
c. A dokumentumokhoz való hozzáférési szint egyensúlyban van.			
d. Megfelelő számú számítógépes munkaállomás és nyomtató.			
e. Megfelelő számú vizuális és audió eszköz.			
f. Megfelelő mennyiségű dokumentum a diákok számára viszonyítva (mennyiségi).			
g. Szoros az összefüggés a források és a közösség tanulási igényei között pl. tanterv és érdeklődés (minőségi).			
h. Az állomány naprakész (törlés és pótlás tekintetében) és jó állapotban van.			
i. Hozzáférés egy központi közös adatbázishoz.			
j. Hozzáférés digitális könyvtári forrásokhoz.			
k. Hozzáférés weboldalakhoz.			
l. Folyamatok a források eléréséhez, összehangolásához és megosztásához.			

5. A könyvtár rendelkezik olyan technológiával, amely naprakész, könnyen hozzáférhető és támogatja a tantervi elvárásokat.	Igen	Részből	Nem
a. A könyvtári program tanítja technológiák hatékony és felelős használatát.			
b. A könyvtárban kellő számú munkaállomás és szoftver van annak érdekében, hogy segítsenek a diákoknak információkat keresni, elemezni, szintetizálni és megosztani új és értelmes módokon.			
c. Minden diák és tanár számára biztosított az egész iskolában a naprakész információforrásokhoz és néhány adatbázishoz való hozzáférés a nap minden órájában és minden nap.			
d. Az alapvető könyvtári feladatok szervezése és menedzselése automatizált rendszerrel történik.			

6. A könyvtár biztonságos, tereprendezése rugalmas, tágas és jól megtervezett, hogy alkalmazkodjon a különféle tanulási tevékenységekhez.	Igen	Részből	Nem
a. A könyvtárban van hely egyéni és csoportmunkára és osztályok foglalkoztatására is.			
b. A könyvtár úgy van megtervezve, hogy alkalmazkodjon az újonnan megjelenő technológiákhoz és alkalmazásokhoz.			
c. Rugalmasságot enged meg a könyvtár tereinek átrendezésében és áttervezésében az új és hagyományos feladatok ellátása, a hatékonyság, a minőség és a növekedés érdekében.			
d. Kényelmes – zajszint, világítás, hőmérséklet, vezetékek, bútorzat tekintetében.			
e. Nyitva van a tanítási idő előtt, alatt és után.			
f. Vizuálisan vonzó.			
g. Biztonságos.			

E) Melléklet

Iskolai könyvtári értékelő lista iskolaigazgatók részére

Könyvtári programok 12 pontos ellenőrzési listája iskolaigazgatók számára (USA)

Forrás: Doug Johnson's Blue Skunk Blog In: <http://doug-johnson.squarespace.com/blue-skunk-blog/2012/1/10/a-12-point-library-program-checklist-for-school-principals-2.html>

Ennek az eszköznek nem az a célja, hogy formális értékelést nyújtson egy iskolai könyvtárossal vagy egy könyvtári programról, hanem az, hogy segítsen abban, hogy az iskola vezetése tisztában legyen azokkal a területekkel, amelyek esetleg további forrásokat igényelnek annak érdekében, hogy a könyvtár működése az iskolai program egészére a lehető legnagyobb hatással legyen.

A technológia, a tanulási stílusokkal kapcsolatos kutatások és a könyvtáros szakma elmúlt 20 évben történt gyors változása miatt nagy eltérések alakultak ki az iskolai könyvtári programok hatékonyságában. Az ön iskolai könyvtára naprakész-e? Az alábbi ellenőrzési lista felhasználható iskolai könyvtári programjuk gyors ellenőrzésére.

1. Szakmai személyzet és feladatok

- Van-e az önök könyvtárában szakképzett iskolai könyvtáros?
- Ez a személy teljes mértékben részt vesz-e a szakmai feladatokban? Van-e írott munkaköri leírása minden könyvtári munkatársnak (adminisztratív, technikai és szakképzett)?
- Érti-e a könyvtáros azokat a szerepeiben bekövetkezett változásokat, amelyek az egyes államok és az ország könyvtári szervezetének aktuális szakmai publikációiban megjelennek?
- Felajánl-e a könyvtáros rendszeres szakmai továbbképzési lehetőségeket az információs műveltséggel, információs technológiával és ezeknek a készségeknek a tantárgyakba integrálásával kapcsolatban?
- Aktív tagja-e könyvtáros a szakmai szervezeteknek?
- Teljes jogú tagja-e a könyvtáros a tanári munkaközösségnek?

2. Szakmai támogatás

- Biztosított-e az iskolai könyvtáros számára hatékony adminisztrációs segítséget, hogy ő így szakmai feladatokkal tudjon foglalkozni az adminisztrációs feladatok helyett?
- Biztosított-e az iskolai könyvtáros számára hatékony technikai segítséget, hogy ő így szakmai feladatokkal tudjon foglalkozni az technikai feladatok helyett?
- Van-e körzeti könyvtári szakfelügyelő, vezetőségi csapat vagy osztályvezető, aki felelős a tervezésért és a vezetésért?
- Bátorítja-e az igazgató, a vezetés és a személyzetfejlesztési osztály a könyvtár munkatársait szakmai műhelyeken, találkozókön és konferenciákon való részvételre, amelyek során naprakésszé tehetik készségeiket és tudásukat? .
- Részt vesz-e a könyvtáros a kerületi szakmai munkaközösségekben (Professional Learning Communities) és az informális személyes tanulási hálózatokban (Personal Learning Networks)?

3. Az állomány mérete és fejlesztése

- Megfelel-e a könyvtár könyv- és audióvizuális állománya a tantervi elvárásoknak? Meghatározták-e a nyomtatott törzsállomány méretét? Rendszeresen selejteznek-e az állományt?
- Hozzáférhetőek-e a különböző tanulási stílusoknak megfelelő különféle média formátumok?
- Hozzáadnak-e online forrásokat is az állományhoz, amikor az szükségnek látszik? Van-e elegendő számítógép és széles sávú internet a diákok számára, hogy mindezen források előnyeit élvezni tudják?
- Vizsgálták-e mostanában a nyomtatott állomány méretének és a digitális forrásoknak az egyensúlyát? Helyettesítettek-e mostanában néhány nyomtatott anyagot online előfizetésekkel? Hatékonyan használták-e fel más célokra a korábban nyomtatott anyagok tárolására használt helyet?
- Szakmai állománygyarapítási forrásokból választják-e ki az új dokumentumokat és ezek kötődnek-e a tantervekhez az állomány feltérképezése által?

4. Tárgyi eszközök

- Olyan helyen található-e a könyvtár, ahol könnyen elérhető minden tanteremből? Van-e a könyvtárnak külső, iskolán kívüli bejárata is, hogy esténként és hétfévenként közösségi funkciót is elláthasson?
- A könyvtár légköre és környezete segíti-e a tanulást megfelelő bútorokkal, oktatási bemutató eszközökkel és információs plakátokkal? Ellátták-e a könyvtárat antisztatikus szőnyeggel annak érdekében, hogy csökkentsék a zajt és megvédjék az elektronikus berendezéseket? Van-e klímaberendezés annak érdekében, hogy az eszközök ne rongálódjanak meg a magas hőmérséklettől és a páratartalomtól, és így a nyár folyamán is használhatóak legyenek?
- Van-e a könyvtárban általános oktatási tér, történetmesélésre alkalmas hely (általános iskolákban) és prezentálásra alkalmas tér (középiskolákban) és van-e hely tanulásra egyének, kisebb csoport és osztályok számára?
- Van-e a könyvtárban számítógépes labor vagy wifis laptopok a diákok és a tanárok számára, hogy osztályban vagy egyénileg dolgozzanak, és a könyvtárosnak, hogy tanításra használhassa? Vannak-e a könyvtárban multimédia munkaállomások és digitális videók készítésére alkalmas eszközök?
- A könyvtár teljesen be van-e hálózva megfelelő mennyiségben hang-, videó- és adatvonalakkal? A könyvtár az információs hálózat központjaként működik-e routerekkel, fájl szerverekkel, video-fejállomással és a technikai személyzet is a könyvtárban található-e?
- Készít-e a könyvtár egy hasznos, naprakész weboldalt, amely tartalmazza források linkgyűjteményét a diákok, munkatársak és a családok számára?

5. Tanterv és integráció

- Aktív tagja-e a könyvtáros az évfolyamszintű és/vagy tervezői csoportnak?
- Aktív tagja-e a könyvtáros a tantervi tartalomíró bizottságnak?
- Benne van-e a könyvtáros az évfolyamszintű vagy a tartalomterületi szakmai munkaközösségben (Professional Learning Communities)?
- Megvizsgálják-e a könyvtár forrásait a szakterületek tantervi felülvizsgálásakor?
- A könyvtári és információtechnológiai készségeket a tantárgyi tartalmak részeként oktatják-e és nem pedig elkülönítve? Az információs műveltségnek az információ

értékelésével, feldolgozásával és információ megosztásával kapcsolatos készségeit ugyanúgy tanítják-e, mint az információ megszerzésének készségét?

- Az információs műveltség és a technológiai műveltség tantervének része-e az online források biztonságos és megfelelő használata?

6. Forrásalapú tanítás

- Népszerűsíti-e a könyvtáros az iskola vezetésének és a kerületi vezetésnek a támogatásával a tankönyveken túli tanítási tevékenységeket, és biztosít-e anyagokat a tanítás differenciálásához?
- Úgy tekintenek-e a tanárok és az iskola vezetése az iskolai könyvtárosra, mint az oktatási tervezés és a hiteles értékelés forrására? Támogatja-e a könyvtári program a kutatásalapú tanítást és a tanuló központú tevékenységeket minden tantervi területen? Együttműködik-e a könyvtáros a diákokkal és a tanárokkal olyan különféle lehetőségek megteremtésében, amelyek lehetővé teszik a kritikai gondolkodási készségek és a felelős digitális állampolgárság fejlődését és gyakorlását?
- Az iskola rugalmas beosztása lehetővé teszi-e, hogy a könyvtáros része legyen az oktató gárdának a tanárokkal együtt, ahelyett, hogy csak lefedjék a tanárok felkészülési idejét?
- Található-e minden évfolyamra világosan megfogalmazott IKT szint követelmény? Ezeknek a követelményszinteknek az elérését együtt értékeli-e a könyvtárosok és a tanárok? A vizsgálat eredményeit megosztják-e az érintettekkel?

7. Információ technológia

- Hozzáférést biztosít-e a könyvtár használói számára alábbi legújabb információs technológiákhoz:
 - az állományhoz online könyvtári katalógussal és kölcsönzési rendszerrel,
 - a kerületi állományt tartalmazó online közös katalógushoz és azoknak a közkönyvtáraknak, egyetemi és szakkönyvtáraknak a katalógusaihoz, ahonnan könyvtárközi kölcsönzést igénybe lehet venni,
 - teljes online hozzáférés az internethez,
 - online tájékoztatói eszközök széles választékához, mint például időszaki kiadványok teljes szövegű hozzáférést biztosító indexei, enciklopédiák, térképek, indexek, szótárak, tezaurusok, olvasmányajánlók és almanachok,
 - számítógépes programok széles választékához, amelyek megfelelnek a diákok készség szintjéhez, mint például szövegszerkesztő, multimédia és prezentációkészítő programok, táblázatkezelő programok, adatbázisok, kiadványszerkesztő, grafikai tervező programok, digitális kép- és mozgókép szerkesztő szoftverek,
 - a közös tanulást elősegítő/hálózati eszközökhöz pl. wikik, blogok és más online megosztó programok és felhőalapú források, pl. online munkamegosztási eszközök és fájl tárolás,
 - online videokonferencia eszközökhöz és szoftverekhez,
 - oktatási számítógépes programokhoz, ideértve olyan tanterveket támogató eszközöket, mint például gyakorlatok, szimulációk és oktatási anyagok.
- Az ezen források használatához szükséges készségeket a könyvtárosok oktatják-e a tanároknak és a tanárokkal?

8. Tájékoztatás, hálózatépítés, könyvtárközi kölcsönzés

- Rendelkezik-e könyvtáros a megfelelő szakértelemmel ahhoz, hogy hatékony és naprakész tájékoztató szolgáltatást nyújtson a diákok és a munkatársak számára?
- Tagja-e az önkölkolája a regionális vegyes típusú rendszernek vagy könyvtári konzorciumnak?
- Igénybe veszi-e a könyvtáros a könyvtárközi kölcsönzést annak érdekében, hogy kielégítse a diákok és a munkatársak azon igényeit, amelyeknek a saját állomány nem tud megfelelni?
- Részt vesz-e a könyvtáros együttes tervezési és finanszírozási lehetőségekben más helyi vagy regionális iskolákkal?

9. Tervezés/éves célok?

- Van-e a könyvtári programnak körzeti szintű hosszú távú célrendszere?
- Megfogalmaz-e a könyvtáros az iskola vezetésével együttműködve éves célok a hosszú távú célok alapján, amelyek szorosan kötődnek az iskolai és a tantervi célokhoz?
- A könyvtáros értékelése az előző évi célok eredményein alapul-e?
- A könyvtári program képviselve van-e az iskola tervezési bizottságában vagy a kerületi technológiai tervezési bizottságban?

10. Költségvetés

- A könyvtár finanszírozása zéró vagy feladat alapú-e? A költségvetés szorosan kötődik-e a program céljaihoz?
- Érthetően megindokolja-e a könyvtáros a dokumentumokra, eszközökre és felszerelésekre vonatkozó igényeit?
- Tükrözi-e a költségvetés a könyvtári program fenntartási és fejlődési tényezőit is?
- A könyvtáros pontos és érthető kimutatást vezet-e a kiadásokról?
- Ír-e a könyvtáros pályázatot, amikor lehetősége van rá?

11. Irányelvek/kommunikáció

- A források válogatására és felülvizsgálatára vonatkozó irányelvek hatályosak-e, és azokat be is tartják-e? Tisztában van-e a személyzet a szellemi szabadság elméletével és a könyvtárhasználók magánszférájának védelmével? Az irányelvek kiterjednek-e a digitális forrásokra is?
- A kerület rendelkezik-e a gyermekek internetes biztonságával foglalkozó törvény (Children's Internet Protection Act) előírásainak megfelelő biztonságos és elfogadható (vagy felelős) internet és technológiai használati útmutatóval?
- A könyvtáros a szerzői jog tolmácsolója? Segít-e a könyvtáros másoknak abban, hogy meghatározzák azokat a jogokat, amelyek saját tulajdonukhoz kapcsolódnak?
- Rendelkezik-e az iskolai könyvtáros formális eszközökkel ahhoz, hogy a program céljait és szolgáltatásait közvetítse a diákok, a személyzet és iskolavezetés és a közösség számára? A könyvtár webes megjelenése megfelelő szakmai színvonalú, könnyű-e rajta tájékozódni, naprakész és hasznos-e? Használja-e a könyvtáros a közösségi hálózat eszközeit az érintettekkel való kommunikációban?

12. Értékelés

- A könyvtáros határozza-e meg azokat a módokat (s készít azok alapján jelentést), amelyek megmutatják, mennyire sikerült megfelelni a könyvtári program céljainak és célkitűzéseinek és segíteni az iskola és kerület céljait? Olyan éves beszámolót készít-e a könyvtáros az iskola vezetése, munkatársai és a szülők számára, amely tartalmaz mennyiségi és minőségi mérőszámokat/méréseket is?
- Vannak-e értékelési szempontjai minden új kezdeményezésnek, amelybe bevonják a könyvtári és technológiai programot?
- Rendszeresen értékeli-e a kerület a könyvtári programot külső értékelő csoportok bevonásával valamilyen akkreditációs folyamatok részeként?
- A könyvtáros részt vesz-e hivatalos tanulmányok elkészítésében egyetemi kutatók felkérésére?